

53253
2001

తెలంగాణ
తెలంగాణ

శ్రీ మయీ శ్రీ వాణిజ్యము

తెలంగాణ వ్యాపార సంస్థానము

కవికావ్యాది ప్రశంసా పరమము

తెలంగాణ వ్యాపార సంస్థానము

కవికావ్యాది ప్రశంసా పరమము

తెలంగాణ వ్యాపార సంస్థానము

తెలంగాణ వ్యాపార సంస్థానము

తెలంగాణ వ్యాపార సంస్థానము

తెలంగాణ వ్యాపార సంస్థానము

తెలంగాణ వ్యాపార సంస్థానము

తెలంగాణ వ్యాపార సంస్థానము

తెలంగాణ వ్యాపార సంస్థానము

తెలంగాణ వ్యాపార సంస్థానము

తెలంగాణ వ్యాపార సంస్థానము

తెలంగాణ వ్యాపార సంస్థానము

తెలంగాణ వ్యాపార సంస్థానము

తెలంగాణ వ్యాపార సంస్థానము

తెలంగాణ వ్యాపార సంస్థానము

తెలంగాణ వ్యాపార సంస్థానము

తెలంగాణ వ్యాపార సంస్థానము

అత్రేయాది సద్ధర్మశాస్త్రము

రూ. ౧

విషయవాక్యపీఠా-వేదాంతవిషయము	3	౪
రామకృష్ణదీక్షితీయ వ్యాఖ్యానహితా అద్వైతపరిభాషా	౧	౬
హేమాద్రిప్రాయశ్చిత్తాధ్యాయః	3	౦
వైద్యనాథీయప్రాయశ్చిత్తకాండః	౧	౪
సకృష్ణభట్టియ గదాధరీయపంచలక్షణీ	౧	౫
సామాన్యసరు కైలం గాఢవత్తాణీ	౨	౦
సకృష్ణభట్టియ గదాధరీయపత్తితా	౨	౪
కృదం తాంతత్వబోధనీ స్వర్గనైకమబోధివ్యాసము	౫	౦
సవ్యాఖ్యానపంచద్రాలక శతాంశకార ప్రకీర్ణము	౦	౫
శ్రీవాల్మీకిసూత్రానియు శాషడ్భాషాపండికా	౨	౫
శ్రీకాత్యాయనసూత్రవ్యాఖ్యానాకృతమంజరీ	౦	౬
సటీకాచ్చాయా ప్రక్రియం ప్రవ్యమ్నానందనాటకమ్	౧	౦
సటీకాచ్చాయా ప్రక్రియం వెణీసంహారనాటకం	౧	౪
సవ్యాఖ్యానము ద్రా రాక్షసనాటకమ్	౧	౦
సచ్చాయం భారతమంజర్యాఖ్య ప్రాకృతకావ్యం	౦	౫
సటీకారశాసనఫలవేంకటాచార్యకృత త్తరచంపూః	౦	౫
సటీకాచార్యదయాఖ్య హాస్యకావ్యం	౦	౫
సవ్యాఖ్యాన పల్లవగణాదనాథ్యదయమహాకావ్యం	౧	౪
సవ్యాఖ్యాన పల్లవగణాదనాథ్యదయమహాకావ్యం	౦	౫
సవ్యాఖ్యానహంససం దేశ కావ్యం	౦	౪
ప్రథమాదిదశమసగం తి ర్మువంశములం	౦	౪
ఏకాదశాద్యకౌ నమిశనగాం తి ర్మువంశములం	౦	౫
సప్రమాణసమ సచక్రపర్యాశ్చక్రగ్రంథః	౦	౨
సప్రమాణ ముగ్ధరథశాంతి కల్పత్రయం	౦	౪
సప్రమాణ సర్వప్రాయశ్చిత్తమహానంకల్ప	౦	౪
కర్నాటకభాషా త్తక కృష్ణకథాసారసంగ్రహః	౨	౫
శ్రీమద్రామాయణం న పృథాండుం సమహిమాదిగ్రంథం	౬	౦
సీతాకల్యాణ పట్టాభిషేక చిత్రపటసహితం	౬	౦

మొదటికాండము త్రమపరి ౫ మధ్యమపత్రిమ ౫ =

౧౦

శ్రీహయగ్రీవానమః.

శ్రీశంభురహస్యే కవికావ్యాప్తిప్రశంసన ప్రారంభః.

కుమారఉవాచ—॥ కవిః కావ్యంచలౌకె స్థిరౌ పరమంచైర్య
 ంపదమ్ । కథితంభవతా దేవ ప్రప్టుంకౌశూహలూహమ్ ॥ ౧ ॥ కవి
 విశేషశత్రుచ్యుతం కౌకావ్యంకీర్తనంచతత్ । తయోశ్చైర్యస్కర
 యంచ కథంబూహిదయానిధే ॥ ౨ ॥ ఇతిపృష్టస్సభగవాం స్తైనప్ర
 శస్తయన్నిన ॥ శంభురువాచ ॥—సాధుపృష్టంత్యయాతాత సుప్ర
 శామతిస్తవ । బుద్ధీమానసియత్యావ్య మహిమశ్చననోద్యతః ॥ ౩ ॥
 గ్రామికానుభిభాస్యాని చిరాదవహితాభవ । నాథవాదంచదా
 వ్యవ కథంచిదపిమానద ॥ ౪ ॥ గుణలైఘ్యంసువృత్తాభ్య మలంకా
 రలంకృతం । దోషహీనంధ్వనిమయం కావ్యంయఃకురుతేమహత్ ॥
 ఏషజగతాంచంద్యః కవిర్నామమహామతిః । యదాహికవితాంకర్తు
 యజ్యజ్జేయంచితక్షణః ॥ ౫ ॥ తదావిష్టస్సరస్వత్యా తన్తయోభవి
 కవిః । యద్యగ్గవిర్వదత్యేష వచోగుణగణోజ్వలం ॥ ౬ ॥ సక
 ల్యావిలాసాయం ససతాతనసంశయః । సాక్షాత్సరస్వతీదేవీ కవి
 షనుహామతే ॥ ౭ ॥ మత్త్యబుద్ధిర్నకార్యాస్తి నృథాచార్యైశ్చా
 వౌ । కవిస్సాక్షాత్సరందైవం కవిస్సాక్షాత్సరాయణం ॥ ౮ ॥ కవిరే
 వశాపిద్యా కవిరేవ పరాగురుః । సరాజవ్యవచైశ్యశ్చవచశూద్రః
 విభజేత్ ॥ ౯ ॥ విప్రశ్శుదిఃకవిహ శ్రుతి రెవనిదశానం । ఆద్య
 విస్సభగవాన్ కవిర్భ్రష్టపితామహః ॥ ౧౦ ॥ కవీనామగ్నిగణో
 వాల్మీకిస్సక హాముః । కవిర్వాసామహలేజాకవిస్సభ్యగునంద
 ॥ ౧౧ ॥ శ్రుతిస్తృతిముఖేనైవ కవిత్యైనశ్శుతాలమి । వాదేవాం
 దదాత్యన్నం నావిష్ణుఃపృథివీపతిః ॥ ౧౨ ॥ నాన్యషిఃకురుతేకావ్యం

నారుద్యుక్తమపాతకః । శాంతాదాంతాజితకౌగధ సైజస్వీవాగ్నిదాం
 వరః ॥ ౧౪ ॥ నపుష్కాదేశకాలజ్ఞౌ గుణదోషవివక్షణః । సుధామ
 యైస్సువృత్తాజ్ఞేర్వహభిజగతాంముదం ॥ ౧౫ ॥ యగకరోతిమహా
 బుద్ధి ర్వికానీహీవృశంకవిం । ఏతన్యవాగ్నిలాసోహి నిదోషాగుణ
 మేదురః ॥ ౧౬ ॥ సాలంకారోధ్వనిమయ శృంధోరూపశరీరభాగ ।
 మహాపురుషవృత్తాఞ్శ్చయస్తతావ్యంప్రవక్షతే ॥ ౧౭ ॥ సగరాణావ
 శైలతుల్యచంద్రార్కదయవణానైః । ఉద్యానసలిలక్రీడా మధు
 పానరతోత్సవైః ॥ ౧౮ ॥ విప్రాలంభైర్వివాహైశ్చ కుమారోదయవణా
 నైః । మంత్రీమూతప్రయాణాజి నాయకాభ్యుదయైరపి ॥ ౧౯ ॥ అలం
 కృతమసంక్లిప్తం రసభావనిరంతరం । సర్వైరసతివిస్తీర్ణైశ్శాస్త్ర
 వృత్తగణాజ్ఞవైః ॥ ౨౦ ॥ సర్వత్రభిన్నవృత్తాంతైగుపేతంలాకరంజ
 కం । కావ్యంకల్పాంతరస్థాయి నిల్పితేనల్పభూతయే ॥ ౨౧ ॥ మ
 హాకావ్యమిదంకాతయోగక్షేప్తిర్వణానైర్మృతం । సాలంకృతిగుణాభ్యం
 య దుపకావ్యంతమచ్యతే ॥ ౨౨ ॥ అదోషంగుణవత్కావ్య మలం
 కారైరలంకృతం । రసాన్వితంకవిఃకుర్వ నీతికంఘ్రితంచవిందతి ॥ ౨౩
 స్మృతిర్వ్యతితవిషయామతిరాగామిగోపరా । బుద్ధిస్తాత్కాలకీజ్ఞేయా
 ప్రజ్ఞాత్రైకాలికీమతా ॥ ౨౪ ॥ ప్రజ్ఞాంవననవోన్వేషశాలినీంప్రతిభాం
 విదుః । ద్వేషత్కనీగిరాం దేవ్యా శ్శాస్త్రం చ కవివత్కవ ॥ ౨౫ ॥
 ప్రజ్ఞాపజ్ఞంతయోరాద్యం ప్రతిభాద్భవమంతిమం । నతచ్ఛాస్త్రంనత
 చ్ఛిల్పం నసావిద్యానసాకలా ॥ ౨౬ ॥ జాయతేయన్నకావ్యాంగ మ
 హాభారోగురుఃకవేః । కవీనాంమానసంనామి తరతిప్రతిభాంభసా ॥
 యత్ప్రేతపయాంసీవ భువనానిజతుదేశ । కావ్యమేవమహత్పు
 ణ్యం కావ్యమేవమహద్యశః ॥ ౨౭ ॥ కావ్యమేవపరంశ్రేయఃకావ్యా
 దన్యన్నవిద్యతే । తేవోద్యాస్తేమహత్తాన సైహంలాకేష్ఠిరంయశః ।
 యేనిబద్ధంతికావ్యాని యేచకావ్యేమకీర్తితాః । దేవంయస్తౌతికా

స్యాన భగవంతం దయానిధిం ॥ 30 ॥ కింనామతస్యలాఙ్ఘిక దుర్ల
 హంస్యాత్కదానువా । విద్యతేభువనే కావ్యాన్నాన్యచ్ఛేద్యైరనుగం
 30 ॥ 30 ॥ సంప్రాప్తాశ్చైయసాంపారంపురుషాయత్రకిరీతాః ।
 అహాభారతవషేష్టి దుర్లభంజన్తమానుషం ॥ 31 ॥ వినాప్రాపీ
 తేనుకృతం కవితాతత్రిదుర్లభా । వషేష్టిభారతేమర్త్యా జాతమా
 త్రాభజంతికిం ॥ 33 ॥ కవితాంప్రాక్తనంశ్రేయో వినావాన్యద్ధిపాధ
 నం । సుకృతానాంపరీపాకః కవిజానాత్రినంశయః ॥ 34 ॥ చిరా
 దుపాజితంపుణ్యం వినాశక్తిర్నబాయతే । శక్తిహీనాఃకథంకావ్యం
 తస్యతేశతుసూదన ॥ 35 ॥ కథంచిద్భిత్తవంతశ్చేన్మృణాంహాపా
 స్పదానితే । నలాభాన్నచమత్సర్యా నైవాన్యస్యజగీషయా ॥ 36 ॥
 నివిత్తదానాతాగమాద్వా కవితాలభ్యతేక్వదిత్ । సచాప్యనేకకా
 ప్రాప్తిషు శ్రీమాద్వాపి నిరంతరం ॥ 37 ॥ కటుఃమెకోపిచశ్లోకస్సర
 సోనైవశక్యతే । ఏకత్రీనర్వపుణ్యాని కావ్యమేకత్రీనద్గుణం ॥ 38 ॥
 తథాపితానికావ్యస్యకలాంనాహంంతిపొడశీం । యావత్సమస్తవేదా
 నాం పతనాత్సుకృతంభవేత్ ॥ 39 ॥ శావదేకేనపద్యేనకృతేనలభ
 తేకవిః । అశ్వమేధసహస్రేణ యావత్పుణ్యంభజేన్నరః ॥ 40 ॥ తా
 వదేకనపద్యేన కృతేనలభతేకవిః । యావత్సమస్తవేదాంత చింతనా
 త్పుణ్యమాజాయేత్ ॥ 40 ॥ తావదేకేనపద్యేన కృతేనలభతేకవిః ।
 అధీత్యాప్యఖిలంశాస్త్రం యఃకావ్యంనైవకల్పయేత్ ॥ 41 ॥ ధిక్తస్య
 భాగ్యహీనస్య మానుషం జన్తభూతలే । ధర్మాణాముత్తమోధమణః
 కావ్యమేవనసంశయః ॥ 43 ॥ సధమోఘటతేయస్య సపరేవ్యో
 మ్నిభేలతి । యథాశ్లోకమయైస్తోత్రైః పీయతేభగవాహరిః ॥ 44 ॥
 నతథాశాస్త్రసాహస్రై రశాంతంపరీస్తుతైరపి । శ్లోకానెవనదామ
 రాజీన్ద్రోక్తేరేవహరింస్తుయాత్ ॥ 45 ॥ ఏవంచేదుత్తగశ్లోకపితౌ
 భవతినాన్యథా । శ్లోకకృత్యఃపుమాలోకే హరింభజతినంతరం ॥ 46 ॥

అహంక్షోకకృదిత్యేవ సపరవ్యామ్ని మోదతే । సర్వేవేదాఃపురాణా
ని సేతహాసాస్తథాఖిలాః ॥ ౪౭ ॥ స్మృతయశ్చాపివిఖ్యాతా శ్చందో
రూపేణమానదః । సర్వాక్షోకమయావాణీభువనెపుణ్యకృతమా ॥ ౪౮ ॥
అశ్రావ్యమేవమక్షోకాదన్యన్నపుణ్యసాధనం । కేవలంప్రస్తుతైర్వా
క్తేరసారైర్నిస్తుయాన్నరః ॥ ౪౯ ॥ దేవాన్వాఘాపతీన్వాపి శృణో
యాన్వాపితాంగిరం । స్తుయాన్లోభకైహకరినిశ్యం మాంవాపిశిఖ
వాహన ॥ ౫౦ ॥ ఇంద్రాదీనమరాన్వాపి భూపతీన్వాపిచక్షుః । ఆ
యురారోగ్యమైశ్వర్యం జ్ఞానంవిస్త్రం ఫలంబలం ॥ ౫౧ ॥ యద్యత్సుఖ
కరంలాకే తత్తల్పాపౌత్సభీభీషితం । యోనకేనప్రకారేణ సుశ్లోకా
న్పరికల్పయేత్ ॥ ౫౨ ॥ కావ్యంకుర్వత్కుభక్షోకై స్సర్వేఃప్రాజ్ఞో
నసః శయః । నిదోషుసగుణంపద్యం సాలంకారంవిచక్షుః ॥ ౫౩ ॥
కుర్వన్నైకమపిశ్రీమాన్విజ్ఞేయఃపుణ్యకృతమః । భూతానాంప్రద
నశ్శ్రేష్ఠః ప్రాణీనామతిజీవనః ॥ ౫౪ ॥ మతిమత్సునరాశ్శ్రేష్ఠా న
రేమబ్రాహ్మణాస్తస్మతాః । ద్వాష్టాశ్చైష్యధీయానా సైషుసూక్ష్మధి
యోనరాః ॥ ౫౫ ॥ తేషుచప్రతిభావంత సైషుశాస్త్రవిచక్షుః ।
తేషు కావ్యకృతాంకే తేషాంపరతరహరిః ॥ ౫౬ ॥ యతాన్యధ్యంశ
తనాహస్తే స్తపస్తప్రాప్తివత్సరేః । కావ్యేనతదనాహ్నతి దేవదేవం
స్తవనగవిః ॥ ౫౭ ॥ హరింస్తునకహికాశ్యేన మోక్షమాహ్నిశ్యంశ
యః । స్తవన్నింద్రాదిదేవాంశ్చ నశాడిశ్చాపిధూపతికా ॥ ౫౮ ॥
సర్వాధర్మాననాహ్నతి నాతికార్యాపిచారణా । అష్టాభిలోక
పాలకాం మూత్రాభిర్నిమిత్తోన్యపః ॥ ౫౯ ॥ సర్వదేవమయోరా
జాస్తవ్యఃకవివరైస్సదా । యావదింద్రాదిదేవానాం స్తుత్యాఫలమ
కాల్మషయేత్ ॥ ౬౦ ॥ తావదేకస్యభూషస్య స్తాత్రేణలభతేకవిః । నా
విష్ణుశృణోనీపాలస్తస్యస్తోత్రేణమానద ॥ ౬౧ ॥ ప్రీతాతిథగవాగ
సాక్షాత్సంశయోనాత్రకశ్చన । సర్వదేవమయంసాక్షాద్దాక్షిణ్యం

శాహిమానవః ॥ ౬౨ ॥ ప్రాకృతం మనుజం జానాత్యస్య ప్రస్తాన్న మూ
 ధిః । కవినానద్యక్షకోపి భావానామవకారకః ॥ ౬౩ ॥ నవి
 త్తేచి రోగస్యం విచారియన సోమతే । ఆయుష్యంతీః మాజ్వల్యం
 త్వత్తి మగధాస్యం ॥ ౬౪ ॥ మోక్షం వాపి న దాత్యేవ రాజ్ఞే కా
 త్యైవ కాన్యకృత్ । రాజ్యం ప్రాప్నోతి యశ్శ్రీనాథ భువనే పుణ్యకృ
 తనః ॥ ౬౫ ॥ కపీనాం సుగ్రహస్తస్య విభిషోధ మ ఉద్యతే । ఆ
 త్తరామాంకి త్తేచిః శ్రేయః కాత్యైస్తస్త్వం నోద్ధతిః ॥ ౬౬ ॥ ఆనందోపా
 నానాహృదయః త్వియః ధమః ముత్యమృతమ్ । తాతతేషాం వప్రికావ
 శ్చుతియోధనా ఉద్యతే ॥ ౬౭ ॥ సోమగుతురీయోధ మకస్యాత్తప్త
 కారకప్రాణం । కపీనానద్యక్షో రాజ్ఞో రాజ్ఞాపి న్యశ్శక్యవేః ॥ ౬౮ ॥
 కర్మకర్తృదావస్య నవరోద్ధువేన కః । నమాణానపితా రాజ్ఞాన్స
 క్షణానహి బాంధవః ॥ ౬౯ ॥ సగురుభ్యైకవతిం వాపి నిజనామాంక కా
 త్యైకీత్ । సర్వేషాం పూజనీయమాథ వితానుః సుఖోదయః ॥ ౭౦ ॥
 తావాథవతిభూవస్య కవేరేః స్వప్రాజనాత్ । పతేవపరిచర్యస్యా
 ద్విక్షణీయస్సపుండ్రాత్ ॥ ౭౧ ॥ మాతేవమాః కీయశ్చ లాలనీయశ్చ మి
 త్రివత్ । ఆచార్యైరపూజ్యస్యా శ్చ నాద్యేషు శ్చ దేవతాత్ ॥ ౭౨ ॥
 ఆత్మరామాంకితం కావ్యం యః కవిః కిం లభయేత్ । సుగుణాధ్యాపితప్రా
 జ్ఞా శూద్రాద్యైః కల్పిత కృతిః ॥ ౭౩ ॥ సుకూసాన్యవరిగ్రాహ్య బు
 ధ్దేవవకన్యకా । న సూర్యకల్పిత గ్రాహ్య మప కావ్యం గురేర్యుతం ॥
 హరిశ్చ నేనం పృథ్వుమపి సర్వరసాన్వితం । భాగంతరకృతం కావ్యం
 న శ్రావ్యం ధుమ్కైః ప ॥ ౭౪ ॥ క్వమదితా మణశ్శ్రీమాన్మోహకావ
 మణ్డేఘః । క్వనుగీ రావ్వావాణీషా క్వనుప్రాకృతీవాగపి ॥ ౭౫ ॥ క్వ
 ముద్ధాబుధిశ్శ్రీమాథ క్వచాల్పానీరసాహృదః । వోషమద్భుతనగచ్ఛా
 న్యమపీ రావణవాకకృతం ॥ ౭౬ ॥ శరీరం సుందరమపి నదృశ్యం శ్చి
 త్రదూషితం । సతి సంస్కృత కావ్యేపి ప్రాకృతేయో నరజ్జుతి ॥ ౭౭ ॥

త్యక్త్వాదివ్యామృతంస్వాదు స్వాదయేత్సకదుష్టికాం । (తిమలాకాశు
విఖ్యాతం కావ్యంసంసృతవాక్తయం ॥ ౭౯ ॥ హిత్యాఘంపాకృ
తైఃకావ్యైః కథుమశ్యఃప్రమాజయేత్ । దివ్యతేజోమయంభానుం
జగతాంచయుగుత్తమం ॥ ౮౦ ॥ హిత్యాంధకమసంకోసు ఖద్యోతే
నైనవారయేత్ । సాలకారేస్సుమధురై స్తోకైఃకవివరూదితైః ॥ ౮౧ ॥
ప్రియతేభగవానేవ కిమస్యేనుజుత్తమాః । వాక్తేష్వమధురాశ్చ
త్వౌప్రయోజ్యాగమమిచ్ఛతా ॥ ౮౨ ॥ నారుంతుదస్యదాతోక
పిసంగప్రోహకమధీః । యయాస్యోద్విజలేవాచా నాలోక్యాంతా
ముదీగయేత్ ॥ ౮౩ ॥ ప్రియంసదత్యయోనిత్యం నృణాంకణకరసాయ
నం । ఇలానాస్యప్రవాతస్య నకదాపిక్షతీభవేత్ ॥ ౮౪ ॥ యస్తవీ
త్యనవభ్రష్టైస్సుశబ్దైశ్చాస్త్రైశ్చిత్తైః । విధాయమధురాశ్లోకాన్న
స్యస్తస్తాశ్చుహృత్తమః ॥ ౮౫ ॥ యపితదభ్యసూయంతికావ్యంకావ్యా
విచక్షణాః । నతాసంకీర్తయేతాగ్ర్యే ప్రాజ్ఞైఃకంఠగతైరపి ॥ ౮౬ ॥
స్వసామకీర్తయేతాగ్ర్యే కవిఃకావ్యపితక్షణః । నదాప్రాథమ్య
మానానాం నామాన్యపితకీర్తయేత్ ॥ ౮౭ ॥ ఆయురారోగ్యమైశ్వ
ర్యం జ్ఞానంపుత్రంప్రియంతథా । సర్వంకావ్యకృతాలోకే లభంతేకా
వ్యకీర్తితాః ॥ ౮౮ ॥ తటాకంధననిక్షేపో బ్రహ్మసావనమేవచ । వసం
కివాలయఃకావ్యం సుతచ్ఛర్వగణాన్మణాం ॥ ౮౯ ॥ ముక్తిదాన్స
త్తసంతానా మహాపాతకినామపి । ఏతాస్వపుత్రమాంకావ్య సయో
ం విద్ధిమానద ॥ ౯౦ ॥ కాలేనహిఖిన్నాస్యక్వాః కావ్యమాకల్పమే
తే । దివమపుష్పయాశాస్త్రేహ్యకల్పంకీర్తవిగ్రహః ॥ ౯౧ ॥ వసంత్యే
జగత్యస్తికవయఃకావ్యకీర్తితాః । గవాంపశ్చద్విజసాన్యంప్రి
త్యగినాంహృతగౌరవదః ॥ ౯౨ ॥ పరంశుదితమంబిద్యాన్మఖం
ప్రహ్నివాజినాం । కావ్యేష్వంకితనామాన స్సన్యతేదైవతైరపి ॥
౯౩ ॥ నదీప్రవిష్టానిరథ్యాంబూనీవశావనాః । యథాగంగాంబునిన్నా

ధూతపాష్టాభవేన్నరః ॥ ౯౪ ॥ నిజనామాంకమూత్రేణ విచాష్టాభ
 తాతథా । యేషాం కాష్ఠ్యేషుకవిభిర్దిఖ్యం తేయాన్యశౌగుణాః ॥ ౯౫ ॥
 త్ర్యోకేమలిఖ్యంతే తద్గుణానైనురేరపి । కాష్ఠ్యేష్వంతినానూనా
 పేనరాజగతీతరే ॥ ౯౬ ॥ తేషాంస్వల్పకపిత్రేయో భూయిష్ఠం
 మయాధ్యవేత్ । అనల్పంయచిచాశ్రేయః క్రమాద్భవంతత్యంతం ।
 త్రైమహాత్తరంపుణ్యం కావ్యంపారాయణాన్మృణాం । కణానం
 కరంశ్లాఘ్యం హృద్యంమధురమేవచ ॥ ౯౭ ॥ సభానువిమహంక్వా
 నకన్యాప్యవమానకృత్ । యస్తదేతమపాదతై తస్మాత్పుణ్యతమోన
 రా ॥ ౯౮ ॥ కావ్యేషుసుగుణత్వేన కీర్త్యంతేపాయదాయకా । తదా
 దాన్యవస్యాన్యవధాంతేసుకృతాన్యలం ॥ ౧౦౦ ॥ యదాయదాహి
 కావ్యేషు దుర్భాగత్వేనకీర్త్యంతే । తదాతదామహంహాస్యవధాంతే
 కావరాశయః ॥ ౧౦౧ ॥ తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన కావ్యేషుసుతిమాన్న
 ః । పూజయిత్వాకవింసాధు నిజనామవిలేఖయేత్ ॥ ౧౦౨ ॥ ఏతద్ధి
 రమంధమక మేతద్ధిపరమంయశః । ఏతదేవపరంశ్రేయో నాతకా
 ర్యావిచారణా ॥ ౧౦౩ ॥ భగవాన్సహరిస్సత్సాదహంచాపి పితాను
 శః । ఇంద్రాదయస్సురాస్సర్వే హరిశ్చంద్రాదయోన్మహాః ॥ ౧౦౪ ॥
 మషయఃపితరస్సాధ్యానద్యోజలధయస్తథా । తస్మాత్కవితాభూమ్నా
 భ్యాతానాన్యేనకేనచిత్ ॥ ౧౦౫ ॥ తున్యత కావ్యేరనా విదక్షణ
 త్తతంకపిం । గేవాతిప్యభినందంతి శ్రేయోస్తేదద రక్షితాల్ ॥ ౧౦౬ ॥
 ప్రాజ్ఞయోన్నిజ్ఞనామాంక కావ్యకల్పనకషిణం । కవింరాజా నరోన్యో
 వా శ్రేయస్సాగమోమహాజనం ॥ ౧౦౭ ॥ మహాపకాఃకోలోకక
 తిరేవనసంశయః । యస్యవాదంసమాశ్రిత్య కీర్తిమంతోనరాశ్చిరా
 త్ ॥ ౧౦౮ ॥ గుణోదగ్రాంకవేర్వాణీ వివాప్రిభ్యాతికారణం । నా
 త్యేత్వశ్యామిలోకేస్త్రిక బ్రహ్మణోపివరాత్మనః ॥ ౧౦౯ ॥ భ్యాతంస్య
 గోభలామామసుస్సర్వధమకవిదోసరాః । తద్ధ్యత్నేనకవేర్వాదాప

ద్యునయ్యాన్యపాత్రమః ॥ ౧౦౦ ॥ విపులాంభావతమన్విచ్ఛేదిష్టాం భావ
త్యాగతంభజేత్ । స్వశక్తింసమతక్రన్యా పూజయేత్కా వివాదరాలే ॥
రత్నైకాభరణైస్సప్తైస్సైరపిధరావతిః । సాక్షాత్సరస్వతీమూర్తిం
కమలయఃపూజయేన్నృపః ॥ ౧౦౧ ॥ ఆశాసలేమరాస్తస్యైకల్యాణం
నాత్రిసంశయః । ఉపాధ్యాయాదశాచార్యఆచార్యాణాం శరణంప
తా ॥ ౧౦౨ ॥ సూక్ష్మమపిత్వాన్తాశాగౌరవేణాతిరిద్యతే । కపింద్ర
స్త్వముతానాగ్నిజనానాంకళావ్యకృత్ ॥ ౧౦౩ ॥ అతిశేతే
యోదగాతయశికాయునునశ్వరం । యికవిర్నిజనానాంకళావ్యంక
ల్పముతేనుహత్ ॥ ౧౦౪ ॥ తద్వంశ్యాఅపిసన్తాన్యానిగుణాఅపిమా
నద । అక్షేతేనేనంరత్నాయావదాత్తజలంనృభిః ॥ ౧౦౫ ॥ యథా
యథాకంపంశ్యాత్మ్యంతేమనుజాధిపైః । తథాతథాస్వనఃకోపితే
పాంశ్వాకేభిరధికాత ॥ ౧౦౬ ॥ స్వనామకలితస్త్లోకవక్తారం యోనతో
వయేత్ । నిస్యంరవంపుగాపుణ్యనాయుషాసహనశ్శ్రీతి ॥ ౧౦౭ ॥ పం
శ్వానిస్యరవిరం వధాతేశతుస్మాదన । తన్తావ్యశ్చైననింధిగ్గం పూజ
యేనస్మిశార్పణైః ॥ ౧౦౮ ॥ ఆరోపభూతకజాతు కపింద్రాన్నసి
కోపయేత్ । మహతాంకంపనాత్తేహం తస్యశ్రీరాభిరధికాతే ॥ ౧౦౯ ॥
ఋణగ్రామేపాకృతేకపీనానుపాకృతే । ఋణీనాద్రాదఃబ్రహ్మ
ముక్తజః ఫోధవేత్రాధం ॥ ౧౧౦ ॥ శృణుమదాదగాదాన్తనానాంకి
తముదారధిః । కావ్యంకపేనగచ్ఛానినాగ్నియంభజేనుశః ॥ ౧౧౧ ॥
ఇద రహస్యంపరమం నచాశుశూషణేనదేత్ । నకావ్యక్తతవైగాయ
నాస్తికాయనిజాత్మప ॥ ౧౧౨ ॥ ఇత్యేత్రావిమాహాశ్చగ్నిం సంతే
పేనప్రకీర్తితం । ఏతేహంకగుణాన్వక్తుంసమర్థోభువిమానవః ॥ ౧౧౩ ॥
కుమారనాథావాదాయంస్కల్పమేవప్రదశితం । కథయామ్యేన తత్స
ర్వం కిమన్యహ్చాశుమహ్చస ॥ ౧౧౪ ॥ ఇతి శ్రీశంభురహస్యే కపి
కావ్యవ్రశంసనం నామ చతుష్షష్ఠ్యంతరద్వితీతతమోధ్యాయః ॥ ***

శంఖరహస్యమ్

శ్రీ కావ్యపక్రమవిచారః శ్రీ

మూగడవాచ ॥ కథితంభవతాదేవ కవికార్యవ్రశంసనా । శ్రీ
 త్కళామౌనుపృచ్ఛామి సంశయంభేత్తునర్హసి ॥ ౧ ॥ కావ్యస్యోపక్ర
 మేకాలః కోదేశశ్చనుభవప్రదః । కథంచోపక్రమేదేతత్కథంచాపి న
 మావయేత్ ॥ ౨ ॥ ఉక్రమేదకేవణాస్సుభవాగ్గేగణాస్తథా । కే
 భ్యాశ్చమహాదేవవిస్తరాద్భూహిమేభో ॥ ౩ ॥ శంభుః ॥ శృణువు
 త్రివత్సృణు కావ్యస్యోపక్రమోయథా । నమాప్రిశ్చవిధానంచరిత్స
 ర్వంచనదాటుతే ॥ ౪ ॥ కావ్యస్యోపక్రమేత్రీనా శుభదంభ్యోత్త
 రాయణం । యామ్యంతవశుభదంప్రాక్తం కవికావ్యేశయోరపి ॥ ౫ ॥
 మాసాశ్చుభానైత్రిమాఘవైశాఖాఃఫాల్గునస్తథా । శ్రావణజ్యేష్ఠమా
 గోజాశ్చుభాయామ్యాయనెపిచ ॥ ౬ ॥ భాద్రాపదామీనచైత్రః క
 ర్కటశ్రావణస్తథా । అధిమానశ్చపాషశ్చ నిద్యాః కావ్యేభావదా
 శుక్లపక్షశ్చుభాఃప్రాక్షః కృష్ణపక్షస్తువధ్యమః । జయభద్రాశ్చ కథ
 యః పూణాశ్చామాంవినాశుభాః ॥ ౭ ॥ పక్షద్వయేవిభుక్రీ సప్త
 మీదశ్రియోదశీ । కూరవారాఃపరిత్యాజ్యాస్సమ్యచారాస్సుభావ
 హాః ॥ ౮ ॥ కావ్యారంభేధాగృవటగం వైష్ణవశ్రయమశ్శిరీ । పూ
 ర్వాత్తగాత్రయంమిత్రం మూలంహస్తశ్రయం శుభం ॥ ౧౦ ॥ దక్ష
 యోగాఃపరిత్యాజ్యాశ్చుభయోగాశ్చుభావహాః । కావ్యోపక్రమనే
 గాగ్రీహ్యం కరణంశుభమేవహి ॥ ౧౧ ॥ దుర్దుహితాతవ్యతీపాతావ
 మానీస్వజాయేశ్చుధీః । న్వస్యకావ్యేశ్వరస్యాపి ద్వాదశాష్టమజన్మ
 భం ॥ ౧౨ ॥ వినృజ్యపశుభేలగ్నే కవికావ్యముపక్రమేత్ । పాపా
 స్త్రికస్తాయగత స్సామ్యః కేంద్రత్రీకాణాః ॥ ౧౩ ॥ యస్యతస్త్రివి
 లగ్నేస్యాత్కావ్యోపక్రమణోచ్చభం । ఉపక్రమేద్భరెలగ్నే స్థిరభ
 గ్నేనమావయేత్ ॥ ౧౪ ॥ లగ్నస్యాష్టమశుద్ధిస్సాధారమ్యోయమా

దిహా । బుధస్యలగ్నహారాంశవారదృష్ట్యాదయశ్శుభాః ॥ ౧౫ ॥ కా
 వ్యోపకృమణైః త్యంతం తద్భసాంగంభవేజ్జవాత్ । దైత్యాచార్యస్య
 సామ్యస్యస్యస్తేనోపక్రమః క్వచిత్ ॥ ౧౬ ॥ సమాప్తిశ్చ మహాభాషా
 కాస్యస్య వేహితత్వితః । ఏవంప్రామాణ్యరావ్యాసః కావ్యకాలస్యనిర్ణ
 యం ॥ ౧౭ ॥ బృహస్పతిర్తనశ్శుద్ధా సర్వంకాలంశుభంజగౌ । దివ్య
 తే తేనదీతీరే దేవదేవస్యసన్నిధౌ ॥ ౧౮ ॥ ప్రాగుత్తరముఖశ్శ్రీమా
 నావ్యోపక్రమమాచరేత్ । వణానాంచఫలంవద్ధి శృణువుత్రకసా
 దరం ॥ ౧౯ ॥ కావ్యరమ్భేప్రయోజ్యానాం యథాహామనిసమ్మ
 తతి । సమీరహుతభుక్తా శ్రీ జలమ్యోమగుణాన్వితాః ॥ ౨౦ ॥ పంచ
 పంచవిభాగేన దశవగాస్తతఃపరం । శుభకాంతిమృతిభ్రాంతి భీతి
 దాహూతజాః క్రమాత్ ॥ ౨౧ ॥ నిషేధావాచకౌచకార శ్చాకార
 శ్చాపిసాఖ్యదః । ఈభ్యామూభ్యాంచసుత్యైవమృత్యువర్జైర్యశః క్షయః ॥
 ఏకారః కామదఃప్రాక్త ఏకారోవాక్ప్రదాయకః । ఓకారోమోక్షదః
 ప్రోక్తః ఓకారశ్శ్రీప్రదాయకః ॥ ౨౨ ॥ కవాగాద్యచతుర్వణా
 శ్శ్రీదాశ్చాంత్యస్త్యకీర్తిదః । చక్రాసుఖప్రదాజన్తు మిత్యదోర్భూ
 శుభప్రదః ॥ ౨౩ ॥ భోభయంచటరౌఖదం డశ్యుభంచాశుభంతుభః ।
 నోభ్రమంతస్సుఖందత్తై కలహంభోదధౌసుఖం ॥ ౨౪ ॥ అనిషేధా
 భాకౌనస్త ముదంసుఖభయోపహా । బౌమృతింభూమహాక్షేపం మో
 చుఃఖంయశ్శ్రీయంతథా ॥ ౨౫ ॥ రోదాహంలోవ్యథాంపస్త వాగా
 రోగ్యాయరుత్తమం । శస్సుఖంబోపసుఖంకుర్యా త్సస్సుఖంసంజ్వ
 రంహతో ॥ ౨౬ ॥ ప్రయచ్ఛతిక్షన్సమృద్ధికావ్యాదోసహితాత్మి ।
 శుభదోవ్యశుభోవణాన్సంయుక్తః క్షంవివాఖలః ॥ ౨౭ ॥ వాయ్వగ్ని
 భూశంధ్రదివాకరాశ్చక్రమేణవగాక్షరదేవతాస్సయః । ఆవణావ
 గాదియమైత్యమీరా ఇదైద్వితీయేదనలారసాద ॥ ౨౮ ॥ భూమా
 దివణాహులత్తృతీయ శ్చాంద్రా ఋషవణానరదౌచ్ఛతుభః ।

సారాల్ కారో త్రమశాస్త్రైవంపంచాశదణ్ణాః షిభిస్సుగీతాః ॥ ౩౦ ॥
 శ్రియంవిదాహరస్థైర్యంచ లక్ష్మీం తేజఃక్రమాదమీ । నణాదిశంతి కా
 చ్యాదౌ ప్రయుక్తాః కవినాథయోః ॥ ౩౧ ॥ ఇత్యాహుః విబుధాచార్యో
 యథేష్టంచవిచార్యతాం । ఏవంవిమ్మశ్యకవినా కావ్యారమ్భేప్రయో
 జ్యతాం ॥ ౩౨ ॥ కవినాయక కావ్యానాం శుభాపణాశుభపదః । అ
 త్తరెవరిశుద్ధాన నాయకోభూతిమృచ్ఛతి ॥ ౩౩ ॥ అన్యథాదోషకా
 హుశ్య ముభయోస్సాస్యన్నసంశయః । న్యస్తాః కావ్యముఖేవణాః త్త
 త్తద్దైవతమాత్రయా ॥ ౩౪ ॥ కతుః కారయశుశ్శ్రితుః కల్పయంతి
 శుభాశుభం । దెవతావాచకాశ్శబ్దా యేవభద్రాదివాచకాః ॥ ౩౫ ॥
 తేసర్వేనైవసింద్యాస్సుయి లింపితోగణతోపివా । శ్రుకారశుభకా
 హోక్త శ్శ్రీకారస్సర్వసౌఖ్యదః ॥ ౩౬ ॥ శ్రుకారస్సంపదందత్తై శ్రు
 కారోఽశుభనాశనః । శ్రుకారఃపుత్రపౌత్రాథా దాయాన్యాన్నాత్ర
 సంశయః ॥ ౩౭ ॥ కావ్యారంభేప్రయుక్తశ్చై చ్చీకారోరాజ్యవృద్ధి
 దః । ఏవంశ్రువాచకాశ్శబ్దా సర్వేసర్వశుభప్రదాః ॥ ౩౮ ॥ గణా
 ణవిచారాత్ర సకతన్యకదావన । సర్వశ్రేయసగురెలత్యై నామ
 ధేయేమహత్తరే ॥ ౩౯ ॥ అశుభస్యకథావాపి కానామత్వంవిచారయ
 టంకారశ్శుభశబ్దశ్చ ద్వావేతాబ్రహ్మణఃపురా ॥ ౪౦ ॥ కంఠంభితా
 వినిర్యాతో తస్తాన్తాంగలికాపుభౌ । అన్యయాన్యవ్యయాంలక్ష్మీప్రయా
 క్తానివితన్వతే ॥ ౪౧ ॥ దూర్వాక్షరఫలాంభోజముఖశబ్దాశ్చ సౌఖ్యదాః ।
 అంభోజగణశుద్ధిచ ప్రవక్ష్యామియథాక్రమం ॥ ౪౨ ॥ వ్యర్థస్తజ్జ
 సంజ్ఞాస్త గణాప్తస్తృతాబుధైః । బుధగ్రహోభూమిదైవా మగణ
 స్త్రిగురుశ్శ్రియం ॥ ౪౩ ॥ విద్యుచ్ఛ్రీస్తనుతైత్త్యం సగణేనయా
 పిచ । యగణోద్దైవతాశాలీశుభశ్శుక్రగహస్తృతః ॥ ౪౪ ॥ సాయ
 మాదిలఘుధాన్య ధనసంపత్ప్రదోభవత్ । తగణేన యతస్సన్య
 చే ద్విదమిత్రాన్నవలంకే ॥ ౪౫ ॥ నేతుశ్చాప్యశుభందత్తై నాత్ర

కార్యావిచారణా । స్వణః శ్రుమధ్యమలమూర్తగణోపహ్నిదేవతః ॥
 కుజగ్రహోఽశుభందతై శుభంతుసానా త్రరః । శనిగ్రహోనీలవణా
 స్సగణో వాయువేవతః ॥ ౪౭ ॥ సుదూర్గమనందతైఽంత్యగురుః కవి
 నాథ హః । రగణో త్రరతాంప్రాప్తౌ యదిక్పూర్వాగ్నిభీతిః ॥ ౪౮ ॥
 తగణోఽంత్యగురులక్ష్యే ప్రిదస్వాకాశదేవతః । గురుగ్రహోనీతచ్ఛా
 యః కేచిత్తమశుభంవిమః ॥ ౪౯ ॥ జగణోవధ్యమగురూ రొగదౌ
 రుగ్రహోఽరుః । అదిత్య దేవతస్సోయం తగణేనయతశ్శుభః ॥ ౫౦ ॥
 యశఃప్రిదస్సాన్విద్భగణ సి తాంశుగ్రహదేవతః । స్ఫటికభోముఖగు
 రుః కృష్ణయోగాత్తుభీతిదః ॥ ౫౧ ॥ సర్వాధాన్మగణోదగ్యా త్రి
 లభ్యుష్వదేవతః । హరితాశనమచ్ఛాయో గణోనామిత్తమోత్తమః
 అస్యశుగ్రహహీనత్వా త్రిశ్చిచ్ఛతుగణోపిన । దేవతాశుభదా
 యస్య తస్యస్యాత్సోమ్యశాసదా ॥ ౫౩ ॥ కూర్వాదదేవతాయస్యత
 స్యకార్యంగణస్యహి । గణకావ్యేశయోమైత్రిం విచార్యోపక్రమే
 త్సౌమి ॥ ౫౪ ॥ భానురాంగారకౌక్తా శ్వేతాశుక్రనిశాకరా । పీ
 తాబుధనురాచార్యో కృష్ణస్సాన్విద్ధిశనైచ్చిగః ॥ ౫౫ ॥ నగ్రహోనదన
 క్షుగ్రం నరాశిర్నచదేవతా । నానహాక్షరచింతాపి ప్రియోగేనగణ
 న్యతు ॥ ౫౬ ॥ నగణాదౌ ప్రయుక్తస్తు దుష్టవణశ్శుభోభవేత్ । అ
 యః కాంచనతామేతి స్పృశాద్ధివృశావేధినః ॥ ౫౭ ॥ గణోవాంతా
 రకాజ్యేష్ఠా పూర్వాషాఢాదకృత్తికా । స్వాతీపుష్యేత్రరైచైవ మృగ
 మూర్ధాచరోహిణీ ॥ ౫౮ ॥ మృగస్తజభృంసంజ్ఞానాం సర్వైశాంచ
 యథాక్రమం । వృశ్చికశృధనుమేషా తులాకర్కటకాహరిః ॥ ౫౯ ॥
 వృషభశ్చైతివిజ్ఞేయా గణానాంరాశయఃక్రమాత్ । నక్షత్రరాశియో
 గస్తు వివాహేయాద్యశోభవేత్ ॥ ౬౦ ॥ కవికావ్యేశకావ్యానాంతా
 ద్యశశ్శుభకృద్భవేత్ । మంగళార్థాభిధానవా దేవనామాంకనేపి

వా । ౬౦ । గణానదూహ్యేనణశ్చ దేవతాద్విగ్ధాత్తనల్ ॥

ఇతి శమభరహస్యే శాన్త్యోపక్రమవిచారావాసు

పంచపద్మ్యుత్తరద్వికరితమోఢ్యాయః.

శ్రీకావ్యాదానవశంసాశ్శ్రి

శమభరహాచ—॥ పంచపద్యసమశ్చ నన యేశుభవాసరే । మ
ముహూర్తే శుభగణం శుభవణం శుభాక్షరం ॥ ౧ ॥ ఆదోపాయ
జ్యోత్సాభీష్టదైవాంవినుయాత్కరిః । హరిశ్చయంచయానిచ ధ్యా
యేవాదాయధాపిధి ॥ ౨ ॥ సర్వవిఘ్నానశాంత్యక్షణం : ప్సక్తేనగ
ణాధపం । పరిపూజ్యమథాన్యాయం పద్మాగ్రభాసనాచరేత్ ॥ ౩ ॥
నత్యవదేవతాచాన్యస్పద్యేగాదౌతఃపరం । స్వనంశవణానమ
ర్యాత్కరివిష్టానురూపతః ॥ ౪ ॥ నత్రవిస్తవమంతుర్గ్లా తుర్గ్లా
తుక్కువినిదనం । కీర్తయేగ్గ ధనాహంధ కథాంభాసనాచరేత్ ॥
సగాణాసాల్లాసరుచ్చస్త బకాద్యాన్పదేపదే । ఏచ్ఛేగాకల్పయే
తా మే సుచనప్రసవాపహ ॥ ౫ ॥ దశద్వాదశవాఽక్షీర్ణాన్యావ
దిప్తయథాపివా । కావ్యయధాక్రిమకృత్వా మంగళాంతంసమాప
యేత్ ॥ ౬ ॥ శుభంక్షేశుభేవారే శుభే శుభలిప్సయా । ఉపక
హసమాప్యోచ్చే పూర్వాన్త్యోహస్యమృభావహః ॥ ౭ ॥ పాయాహా
మన్యమఃపాశ్చో నాపకాన్త్యః నాదిన । కావ్యగ్రంథసమాప్యోశ్చ ల
గ్నాన్త్యోగవిశద్యతే ॥ ౮ ॥ సాన్యహారాశ్చ బాహ్యకాః బుధహ
రాహమ్యపకీమే । బెగెనగ్రిధరదనా హేపరిత్యగిరాజగౌ ॥ ౯ ॥
ఉద్దిశ్యస్తేష్యదేవంచే త్వముకిల్పితవాక్యశ్చ । తదాశుభదిశేత్ర
మూదాప్తశాన్త్యజయేత్కరిః ॥ ౧౦ ॥ సన్నిధౌదేవదేవస్య పరి
త్యానకలంకృతం । పూజయిత్వాచవిమత ప్రదాశేవైశ్చమ్యదగ్మ

దక్షిణాధిశ్వరసంతోష్య విరచయ్యమహోత్సవం । అర్చయేద్దేవపాదాజ్ఞే
 ప్రబంధం కింసి త్రమః ॥ ౧౩ ॥ యదికుర్యాద్భగవాన్జ్ఞాంపురస్కృ
 త్య కుహకవిః । తస్యనామ్నాంకితంకావ్యం తదాచాయంవిధిస్త్రుగః॥
 రాజానారాజసూత్రోవా ధనికౌవావిదక్షణః । యఃకవింకారయే
 తాకవ్యం సతుసంహృష్టమానసః ॥ ౧౪ ॥ ఆహూయసుకవింశ్లక్ష్యం
 శాంతందాంతం మహామతిం । పురాణకావ్యవైత్రారం ఛందశ్శాస్త్ర
 విదక్షణం ॥ ౧౫ ॥ ఆలంకారవిదగంధీరంపూజయిత్వా యథావిధి । స్వా
 తీవ్యగ్రంథరచనాం కుర్వీతిప్రాథమ్యేచ్ఛనం ॥ ౧౬ ॥ తాంబూలకుసు
 మాదీని దక్షిణాంచప్రదాపయేత్ । తేనచారభ్యనల్లగ్నే శుభగ్రంథేన
 మాపిత్ ॥ ౧౭ ॥ అవిలంబేనరాజాయం గ్రంథసంగ్రహమాచరేత్ ।
 గ్రహితుంనవిలంబేత కావ్యేతుకవినాకృత్ ॥ ౧౮ ॥ అవిలంబశ్శ్రియో
 మూల సువిలంబఃపరంపుఖం । ఆదానస్యప్రదానస్య కథావ్యస్యచక
 మణః ॥ ౧౯ ॥ క్షిప్రీనుక్రియమాణస్య కాలఃపిబతినంపదః । స్వపు
 రేలంకృణంసమ్యక్కారయిత్వాన్వహోత్రమః ॥ ౨౦ ॥ సభామపి పరి
 మృశ్య యథాహాసనశాలినీం । ఆహూయవిదగ్నైస్తతీకావ్యలక్షణ
 శిక్షితా ॥ ౨౧ ॥ వినుత్సరానసమృదయాన గుణైకగ్రహణోన్ము
 ఖాన । దయాభూసుముఖాన్యక్తాన సన్నిపాద్యాసనేషుతా ॥ ౨౨ ॥
 స్వయంపూర్వముఖోరాజా హ్యుత్తరాభిముఖోపివా । తథాముఖంక
 వింతత్ర నిషాద్యపరమాసనే ॥ ౨౩ ॥ పూజయిత్వాక్షతైర్గృత్వేర్వ
 స్త్రైరాభరణైరపి । పాంజలిస్సభీకైస్సాధకం శృణుయాదవధాన
 తః ॥ ౨౪ ॥ నాన్యత్రకన్యోచతుర్వా కుర్యాత్కవిముఖంపివా ।
 గురౌశిష్యస్యయావత్ప్రసాదాత్ప్రసంగమేన్నృపః ॥ ౨౫ ॥ ఎనం
 యథావిధిశ్చిత్వా నిత్యంసభ్యైస్సహాధిపః । కృతేస్సమాప్తీదవసేకా
 రయేతమహోత్సవం ॥ ౨౬ ॥ కవేస్తుపంగళశాసనం కారయిత్వా
 యథావిధి స్వయంచతురంగశాసనో వస్త్రమాల్యాధిభూషితః ॥ ౨౭ ॥

విద్వద్భిషుహితస్సర్వేస్త్రార్యఘోషపురస్సరం । కవీంద్రభవనంగత్వా
 నత్వాచార్యమివస్వకం ॥ ౨౯ ॥ పాఠిధాన్యత్వాథతరమ్య శివితాగ
 జఘాటకాః । ఆరొప్యపాథంగ్రిఁథేన భేరీవాదపురస్సరం ॥ ౩౦ ॥
 పురంప్రదక్షిణీకృత్య సభాంప్ర్యాఖ్యలైస్సహ । తత్రోత్తుంగాననెర
 మ్యే శోషదైశ్యమహాకవిం ॥ ౩౧ ॥ శ్రుత్వాఙ్గిధంసమగ్రింతు త
 త్పదావవనజ్యవ । గంధేర్మాత్రైశ్చధూమేశ్చ చీమైశ్చపియేథా
 క్రిమం ॥ ౩౨ ॥ పూజయిత్వాగ్రతస్థిత్యా గ్రింధసాధోమహాకవేః ము
 క్తాహారాంగురీయాది దివ్యాభరణము త్రయం ॥ ౩౩ ॥ వాసాంసేవవి
 చిత్రాణి సువర్ణమణిదక్షిణాః । తాంబూలంచనమర్ప్యస్య గా
 మాదద్యాదమశ్శరః ॥ ౩౪ ॥ యావదీయస్యశక్తిస్యా త్రావద్దన్యామ
 దారధీః । నచలోభంప్రకుర్వీత దాతుంసుకవయోక్తచిత్ ॥ ౩౫ ॥ రా
 మోరామాయణంశ్రుత్వాస్వపుత్రభ్యాముదారధీః । ద్వాత్రింశతా
 టినంఖ్యాకం సువర్ణాంబరత్నసంయుతం ॥ ౩౬ ॥ పురావార్తీకయే
 ప్రాగ్నిచ్చిష్యద్వాతెతినశ్శ్శుతం । త్రివైశంపాయనాచ్చుత్వాభా
 రతాఖ్యానము త్రయం ॥ ౩౭ ॥ గ్రామాననేకానాన్ని ప్రదాయజన
 మేజయః । స్వర్ణాభిషేకంకృతవా నాస్థానెమునిమేకురే ॥ ౩౮ ॥
 తేనతుష్టాభవద్వ్యాసః కవీనాముత్తమఃకవిః । ఏవమన్యేనృపాఃపూ
 ర్వం పుణ్యక్షోకామహాకవీ ॥ ౩౯ ॥ అతిశక్తిస్వనామాంక కావ్యక
 త్పూజనతొషయక । స్వీకృతవతంవిజానీయా ద్రాజాకావ్యమహా
 త్మనం ॥ ౪౦ ॥ అనశ్వరాయశశికాయో రాజ్ఞాంగ్రింధఉదాఙ్మతః । స్వ
 శక్త్యధికమేతస్య జీవికాంపరికల్పయేత్ ॥ ౪౧ ॥ మహాపకారకరై
 రం కవియైతైనపూజయేత్ । ద్వాప్తర్ణాభోజయేత్పశ్చాత్పుర
 వాభిష్టసిద్ధయే ॥ ౪౨ ॥ దక్షిణామూల్యతాంబూలైరర్చయేత్ప్రత్యహ
 విధిః । అశిషావాచయిత్వాతుతాగ్నిర్వాహపగ్నమేతత్ ॥ ౪౩ ॥ సా
 మ్నాగవగ్నితంకుర్యాన్నిలజ్జఃకవినన్నిధౌ । నచసూద్రీకృతంకావ్య

గద్గురో | అత్రమాంసంశయఃకశ్చి ద్వాధతేతంనుదప్రభో || ౧ || భా
 మాంతరకృతంకావ్యం సశ్రావ్యమపదద్భవాః | అనింధత్రాప్తకృతీంభా
 మాం ప్రాశంసత్సంస్కృతీమపి || ౨ || వ్యామిత్రకాణాంజీవాతుర్చా
 రత్యాబాలభాషితం | ప్రాకృతీభ్యామితేభామా సాకథంనిందనాస్పదం
 యద్యేషాఽపివినింద్యాస్యాద్విదుషాంహృదయంగమా | వ్యామిత్రకా
 ణాఃకావ్యానాం మన్యేనతైవదుర్లభా || ౩ || యద్యేషాగహితైవ
 స్యాన్నాదద్యాద్రాఘవస్తీమాం | వసిష్ఠవిశ్వమిత్రాభ్యాం యశ్చ
 ప్రేమసుశ్చితః || ౪ || శ్రేష్ఠ్యంశాస్త్రసమూహేషు ప్రాస్తోవ్యామిత్ర
 శ్రకేషుద | ఇతిప్రాచేతసేనైష హ్యేదికాప్యేప్రశస్యతే || ౫ || యది
 గప్త్యేషావసాభామా తదభిజ్ఞానవైభవం | రామస్యనప్రశంసేత్స వా
 శ్రీకీర్తనగవాన్మహిః || ౬ || యమేషభగవాన్కావ్యేనవిగమ్యాకథా
 రుచిః | ఇత్యాహసప్రశంసేత్కిం తస్యవ్యామిత్రకజ్జితం || ౭ || త
 దిమంసంశయాంభూధిం తద్వచశ్శ్రీవణోమిశం | యథాతరేయం
 సర్వజ్ఞతథాపరుకృపాంమయి || ౮ || శమ్భురువాచ—|| శ్రేయాన్వ
 త్సప్తతేప్రశోయికపీనాంరసాయనం | యద్వివత్యురహంతాత త
 దివాప్యప్తవాససి || ౯ || సమయాప్రాకృతీభామా నిందితాసాధుసం
 మతా | యావాద్దేవీముఖాంభోజనిస్సృతంముగ్ధభాషితం || ౧౦ || వ
 యఃప్రియంభగవతః ప్రాకృతంసంస్కృతాదపి | ప్రాధోక్తేరపిహృద్యం
 గాశీమానాంకలభాషితం || ౧౧ || కోవినిందేదిమాంభామాం భారతీ
 ముగ్ధభాషితం | యస్యాఃప్రచేతసః పుత్రో వ్యాకర్తాభగవాన్మహిః ||
 ౧౨|| గాగ్ధ్యగాలవశౌకల్య పాణన్యాద్యాయధర్మయః | శబ్దరాశేస్సం
 స్కృతస్య వ్యాకర్తారోమహత్తమాః || ౧౩ || తద్దేవప్రాకృతాదీనాం
 ద్భాషాణాం మహామునిః | ఆదికావ్యకృదాచార్యో వ్యాకర్తాలాక
 శ్రుతః || ౧౪ || యద్దేవరామవరితం సంస్కృతం తేననిమితం | త
 దప్రాకృతేనాపినిమితంహిసతాంముదే || ౧౫ || యావత్సంస్కృ

తథాపాయాః ప్రా శస్త్ర్యంభువివిద్యతే । తావత్ప్రాకృతభాషాయాః
 పిప్రాశస్త్ర్యమిష్యతే ॥ ౧౭ ॥ శాకల్యపాణిన్యాదీనాం వాల్మీకేశ్వయ
 థామునేః । నతారతవ్యంతద్వత్సప్తత్వాకరణయోరపి ॥ ౧౮ ॥
 పాణిన్యాద్యైశ్చిత్తత్వాత్సంస్కృతీస్యాద్యథోత్తమా । ప్రాచీతనవ్యా
 కృతత్వాత్ప్రాకృత్యపితథోత్తమా ॥ ౧౯ ॥ యన్వయాప్రాకృతంగ
 హ్యూ ముక్తంతతుననిందితుం । కింతునర్వబుధన్యోఽభ్యుం సంస్కృతం
 తత్ప్రేశంసితుం ॥ ౨౦ ॥ నతావతాప్రాకృతీపాభాషా దూష్యాకదాచ
 న । వాల్మీకెర్వచసాందేవ్యా గామాదీనాంచనన్తుతా ॥ ౨౧ ॥ అ
 నాహామాంధ్రకాణోటఘజరాద్యంహిభాషితం । అపభ్రంశం
 విజానీయాత్ప్రాకృతంతునతాదృశం ॥ ౨౨ ॥ శుక్రతాతునన్లెచ్చిత
 వా ఇత్యేతదపియద్వచః । తదనాషణవచాంస్యేన నిషేధేన్నాషణమ
 ప్యహో ॥ ౨౩ ॥ ప్రాకృతంచాషణమేవేదం యద్ధివాల్మీకిశీతం । త
 దనాషణంనదేద్యోవై ప్రాకృతస్సృతస్సపహి ॥ ౨౪ ॥ అపభ్రంశ
 త్వమేతస్య యత్రీక్వాప్యుచ్యతేయది । తత్సంస్కృతప్రశంసాయైకే
 వలంఘతవస్తుతః ॥ ౨౫ ॥ తత్ప్రాజ్ఞాఃప్రాకృతీభాషాకావ్యేవ్యా
 మిశ్రకేముహుః । ప్రయంజతేనతాంప్రీత్యై సంస్కృతైస్తుల్యకక్ష్య
 యా ॥ ౨౬ ॥ ఏకత్రాతుల్యకక్ష్యత్యే ప్రబంధేస్యాత్ప్రవేశనం । నసం
 స్కృతప్రాకృతయోర్యథైవద్విజహూద్రయోః ॥ ౨౭ ॥ తస్మాత్సంస్కృ
 తతుల్యైవ ప్రాకృతీచాపిభారతి । మాన్యతేశాస్త్రుతత్వజ్ఞైః కిమతర్క
 జ్ఞభాషితైః ॥ ౨౮ ॥ ముగ్ధగంభీరమధురం సంస్కృతాదపికోమలం
 కేననాద్రీయతే కావ్య బంధాయప్రాకృతంవచః ॥ ౨౯ ॥ నానావ్యాక
 రణజ్ఞోపి కావ్యతత్త్వాథావేద్యపి । వ్యామిశ్రకేషుకావ్యేషుముహ్య
 దప్రాకృతస్సచేత్ ॥ ౩౦ ॥ అప్రాకృతంరూపకంచెన్నిగఁగంధకుస
 మోపమం । భగ్నురైరివవిద్యద్భిరాస్వాద్యం నైవజాత్యపి ॥ ౩౧ ॥
 తచ్ఛాస్త్రంనతద్భిల్వం ననావిద్యానపాకలా । నాసాయోగోనతజ్ఞైః

సం నాటకేయన్నరస్యతి || ౩౨ || తస్మాత్కాన్యంచీక్షాణాం బుభు
 రూసాంచధీమతాం | అవశ్యంప్రాక్రమంతగ్రాహ్యం యథైవకలసం
 స్కృతం || ౩౩ || ఏవమేవవిజానీహి దామిడంచాపిభాషితం | వ్యా
 కర్తాసహిసర్వజ్ఞో యస్యాగస్త్యసుహామునిః || ౩౪ || మాముద్దిశ్యతప
 శ్చక్రే పురాగస్త్యోమహామునిః | మయాప్రదత్రవిజ్ఞానో ద్రామిడీం
 వ్యాకృతంవ్యథాత్ || ౩౫ || అగస్త్యప్రాథనాతుష్టప్రహ్లాదత్రవరా
 ఇమాః | నాపభ్రంశత్వదోషోఽస్తి ద్రామిడీనాంగిరాంతరేః || ౩౬ ||
 యథైవసాంస్కృతీభాషా ప్రయుక్తాన్యగదాయినీ | ప్రాక్రమీద్రామి
 డీచాపి తథేవస్వగదాయికే || ౩౭ || అతోఽన్యఃఖలుయాభాషా
 అంధ్రకణాటదేశజాః | అనాషణత్వాదపభ్రంశా ఇతిశాస్త్రవిదాం
 మతా || ౩౮ || తస్మాద్భాషాంతరీయాణాం కావ్యానాందోషకీర్తనం
 ప్రాక్రమత్యాద్యామిడాచ్యాపి విభిన్నవిషయంభవేత్ || ౩౯ || ప్రాక్ర
 మితౌరసేనీచ మాగధీచమహాముతే | ప్రేశాచీచూళికాప్రేశాచ్యవభ్రం
 శఇతిక్రమాత్ || ౪౦ || షడ్విజ్ఞేయాఇమాభాషా అసామాద్యాస్త్రపద
 యాః | అపభ్రంశత్వదోషస్తునతాసాంమున్యసుగ్రహాత్ || ౪౧ || షష్ఠ్యా
 స్తుఋషిరేవాస్యా అపభ్రంశత్వమూచివాణా | అపభ్రంశత్వదోషస్త
 న్నామ్నైవాస్యాఃప్రకాశ్యతే || ౪౨ || అంతిమాతుయథార్థేయ మప
 భ్రంశఇతిస్మృతా | తదేషానాటకేప్రాజ్ఞై ర్యథేష్టంనప్రయుజ్యతే || ౪౩ ||
 ఇత్యేతత్ప్రాక్రమతాదీనాం భాషాణామపిమానద | పరిగ్రాహ్యత్వము
 క్రమే కిమన్యచ్ఛోతుమిచ్ఛసి || ౪౪ || *****

ఇతి శ్రీమచ్ఛంభురహస్యేప్రాక్రమభాషాప్రశంసానామ

న ప్రవప్య్యుత్తరద్విశతతమోధ్యాయః.

శ్రీ

శ్రీ హయగ్రీవానమః.

శ్రీ ప్రాకృతశబ్ద ప్రదీపికా శ్రీ

శ్రీ హయగ్రీవదరణయుగళతత్సమాశ్రయే । యస్య సంస్తరణః
స్యాణాం ద్రాగజ్జాననివారకం ॥ ౧ ॥ రక్షితాఖిలలూకంత మక్షిదగ్ధప
నాభవం । దీక్షితంధీపితరణే దక్షిణా మూర్తిమాశ్రయే ॥ —

శ్రీ సజ్జయార్ధతనుజాఃపండితవర్యాజయంతితాతార్యాః । నరసింహ
స్తద్విభవ్యః ప్రాకృతశబ్ద ప్రదీపికాంకురుతే ॥ — ॥ అథఖలు
శ్లో॥ ప్రకృతేస్సంస్కృతాయాస్తు వికృతిఃప్రాకృతీమతేత్యాది వచః
ప్రామాణ్యాత్సంస్కృత పరమవికృతిభూతాయాః ప్రాకృతభాష
యాః ॥ శ్లో॥ ఆద్యాప్రాకృతిఃప్రాకృతశ్చాద్యావికృతిస్తదేవాన్యా
త్యాది వచనేస్సకలభాషప్రాకృతిత్వేన తత్రద్భాషావ్యుత్పత్తిత్వస్సరే
రవ్యభ్యననీయత్వేపి నాటకస్యముఖ్యాంగత్వేన కించ ప్రాకృతసూత్ర
నిష్పన్నైంగాలాదిశబ్దానాం కావ్యేమబహుశః ప్రయోగదశాన
చ్చ సంపూర్ణసాహితీపాండిత్యనూకాంక్షమాజ్ఞేరవశ్యమభ్యననీయ
త్వాత్ప్రాకృత మధీయతాం సుఖబోధాయతద్భాషాప్రభేదేషు శ్లో
రూపాద్యావశ్యకాంశప్రతిపాదికా ప్రాకృతశబ్దప్రదీపికావిరచ్యతే

తత్రీతావత్ప్రథమంచూపకపరిభాషాక్తో భాషాభేదోవినియో
శ్చ లిఖ్యతే.

భాషాద్విధానంస్కృతాచ ప్రాకృతీచేతిభేదతః । కామారపాః
నీయాది సంస్కృతానంస్కృతామతా ॥ ఇయంతుదేవతాదీనాం వ
సీనాంనాయకస్యచ । విప్రీక్షిత్రీవణిక్కుద్రీ మంత్రికంచుకినామపి
లింగినాంవవిఖాదీనా మణిచానాంప్రయుజ్యతే । ప్రకృతేస్సంస్కృత
యాస్తు వికృతిఃప్రాకృతీమతా ॥ షడ్విధాసాప్రాకృతీవశౌర్యసేనీ
మాగధీ । ప్రేకాచీచూలికాప్రేకావ్యవభాగిశతకృమాల్ ॥ తత్రీ

ప్రాకృతంస్త్రీణాం నర్వాపాణియతంభవేత్ । క్వచిచ్ఛబేషికా
మంత్రీరాజాదియోషితాం ॥ యోగిన్యస్పరపాంశిల్ప కాశికాశ్యాపి
సంస్కృతం । యోగీచాగ్రమణాజాత్యా తేషాం ప్రాకృతముచ్ఛ్య
తే ॥ ఛద్దలింగవతాంతద్వజ్జేనానామితకేవన ॥ పాఞ్చాయేనప్రాకృతస్థా
న శౌర సేనీప్రయుజ్యతే ॥ అథ మేనుధ్యమేవాపి శౌర సేనీప్రయుజ్య
తే । ధీవరాన్యశనీచేమ మాగధీవినియుజ్యతే ॥ రక్షాపికాచనీమమప్రే
శావీర్వితయంభవేత్ । అపభ్రంశస్తుచందాల యవనాదిమయుజ్యతే
నాటకాదావపభ్రంశ విన్యాసస్యాసహిష్టవః । అప్యేచందాలకాదీ
నాం మాగధ్యాదిప్రయుజ్యతే ॥ సర్వేషాంకారణవశా కాశ్యోభా
షాన్యతిక్రమః । మాహాత్మ్యస్యపరిభ్రంశం మదస్యాతిశయంతథా । పృ
చ్ఛాదనంబ విభ్రాంతిం యథాలిఖితవాచనం ॥ కవాచిదనువాదంబ
కారణానిష్యచక్షుతే । త్రివిధాప్రాకృతీభాషా భవద్దేశ్యావతత్సమా ॥
తద్భవావభవేద్దేశ్యా తత్రలక్షణమంతరా । తత్సమానంస్కృతనమా
నేయాసంస్కృతవత్తనా । తద్భవానంస్కృతభవా సిద్ధాసాధ్యతి
సాద్విధా ॥ ద్వివిధాయాశ్చసిద్ధ్యర్థం ప్రాకృతంలక్షణంబుతం ॥

— శ్లోకం సంధి ప్రకరణమ్. శ్లో —

సూ ॥ సంధిస్తవసే ॥ సంస్కృతాక్రస్యగ్యస్సంధిః ప్రాకృతవిక
ల్పై నభవతి ॥ ఏకపదేతున ॥ వాసఇసే- వాసేసే ॥ అపదఇసకిం । వ
చ్చాఇ । ఇత్యాది ॥ సూ ॥ నయన్ ॥ ప్రాకృతేయణాదేహోవస్యాత్
యత్సవత్వయోరేవా యంనిషేధః ॥ ఋణివణా యోఃప్రాకృతేప్రయో
గాభావాత్ । పహవభీఅరుణా - పహూఅవహోఢో । ఏజః । ఏదోహ
స్సంధిర్నస్యాత్ । లచ్చీపళిగందో । రుజ్ఞాటళిలట ॥ సూ ॥ శేషిచ్ఛ
చః ॥ యుక్తస్యలోపేయోవశిష్టతే సశేషః తస్మిన్నుచివరే అవస్సం
ధిర్నస్యాత్ । జొణ్ణాటోరిలకేసో ॥ వా ॥ చక్రవాకశాతవాహనయో
స్సంధిర్నావ్యః ॥ చక్కాట ॥ సాలాహుణో ॥ వా ॥ మపురుషమంభ

కాళద్వితీయాదీనాంచావదనం || సూరిసా - సుఉరిసా || కుంభారో -
కుంభారో || బీట, విఇట || సూ || తిజః ||—|| తిజ్జుంబంధినోఽచో
విపరేసంధిర్నస్యత్ || హేలాఇఇహ ||—|| ఇతి సంధిప్రకరణమ్ ||

— శ్లోక ప్రాకృతసామాన్యప్రక్రియాః శ్లో —

సూ || ఈవయాం || సంయోగేధోవతకమానానాం మనయాంలా
దస్యాత్ || సూ || రవలామధశ్చ ||—|| సంయోగేధోవతకమానా
నాం ఉపరివతకమానానాంచరవలాంలాపస్యాత్ || సూ || కృటజ
తదష్టకక్షవశోయపర్యదే || సంయుక్తసంబంధినా ముపరిష్ఠితానాం జ
హ్వోమూలీయోపధ్వానీయయోశ్శషసానాంచ లుక్స్యాస్యాత్ || అదే,
సూ || శోస్సత్ || శషసానాం సకారస్యాత్ || సూ || ప్రాయోలుక్క
కదజతదపయశాం | అసంయుక్తానా మనాదౌవతకమానానామచఃప
రేషాం కాదీనాం ప్రాయోలుక్యాత్ || సూ || వాత్సః | అవశా
త్పరస్య పకారస్యలోపా నస్యాత్ || సూ || శేషదేశస్యాహో
చోభోః || సంయుక్తయోరెకతరస్య లోపయోవశిష్యతే సశేషః | త
స్యసంయుక్తాదేశస్య చహకారరెఫవజితస్య అచః పరస్యానాదౌ వ
తకమానస్య ద్విత్వాంభవతి || సూ || దీఘాన్మ || దీఘాత్పరస్యద్వి
త్వం నస్యాత్ || సూ || అంత్యహలారద్రుదీ || శబ్దానామంత్యహలా
లోపస్యాత్ - శ్రమద్వజయిత్వా || సూ || మోచివా || శబ్దానామం
త్యమకారస్య అదిపరేమోవాస్యాత్ || రామమమలం రామంఅమ
లం || సూ || ఖఘకథభాం || అసంయుక్తానామనాదౌ వతకమానానా
మచః పరేషాంభాదీనాం హస్యాత్ || సూ || లోపః || అచోచిపరేట
హృశంలోపస్యాత్ || సూ || శోలుప్తయవరశోదిః || యవరశ
షసానాం లోపేఽవశిష్టానాంశషసానామాదెరచో దీఘాస్యాత్ ||
సూ || దోహసుక్వాహోత్సన్నఉచ్చసే || ఉదౌచకారేణ సహదీఘకా
శ్శ్యాత్ || శకారసకారయోః పరయోః - ఉత్సాహోత్సన్న శబ్దావజ

యత్నాః సూ॥ బిందుల్ శబ్దానామంత్యముకారస్య విభిన్నస్యాత్
 సూ॥ ఋతోల్ ఆదేయుకారస్యంత్యంస్యాత్ సూ॥ ఋః ప్రస్య
 రస్యాత్ సూ॥ మ-సా-రా-మి- అనయోరా-మి-అస్యాత్
 పాక్ష్మరఘ్ ॥ ఖంఘో సూ॥ స్తా సంతయోగపరే ఉత్పత్త్యంస్యాత్
 సూ॥ త్తః త్తస్యభిన్నాత్ సూ॥ త్యోచైత్యే త్యస్యభిన్నా
 దచైత్యే సూ॥ కేవలస్యరిః వ్యంజనేనాసంయుక్తస్య ఋతోరి
 స్యాత్ సూ॥ నృశ్యకస్యది ఆకస్యస్మంతే దృశిధాతౌఋతోరి
 స్యాత్ సూ॥ ధృశ్యైర్విపాసమనిశ్చలే — నిశ్చలస్యతిరిక్తానాం
 థ్యాదీనాంఘస్యాత్ సూ॥ ద్యయ్యర్థ్యాంజః — ఏహంజస్యాత్
 సూ॥ ధృహోర్ఘ్నత్ అనయోః ధుకారస్యాత్ సూ॥ త-ప్యా
 ధూర్తాదౌః త-స్యటస్యాః ధూర్తాదౌ ధూర్తాదిః ప్రదశయస్య
 తే సూ॥ స్తః ఘస్యాత్ సూ॥ ట్త్యోః పితయోః పస్యాత్
 సూ॥ స్తః మస్యాత్ సూ॥ ఇన్తయః మయట్ప్ర్యయోయకా
 రస్యంత్యంవాస్యాత్ తమృహఇట తమృమట సూ॥ ఘ్లాల్లః
 ఘ్లాస్యల్లస్యాత్ ప్రహ్లాదః-పహ్లాట ఇత్యాది సూ॥ శ్చిష్తస్తమ్భ
 మస్తరశ్చమ్భః శ్చాదీనాం హ్లాదేశఃస్యాత్ స్తరశ్చిష్టావజ్ఞాయ
 శ్చ సూ॥ శ్చిష్టస్తత్స్చిష్టాత్త్వః ఏహంత్వాదేశస్యాత్
 సూ॥ వాసే సమాసేశేషాదేశయోద్విత్త్యంవాస్యాత్ ఇఇగ్నా
 మో ఇఇగామో నదీగ్రామః ఇత్యాది సూ॥ దిహామిథశ్చ
 సమాసాదీర్ఘాస్తామిథోబహుళంస్తః సూ॥ హ్యోహ్యోర్హ్వా
 హ్యోశబ్దేహకారయకారయోవ్యత్త్యయోవాస్యాత్ సహ్యః సహ్యో
 సజ్ఘో ఇత్యాది సూ॥ నిదుకారివా పితయోరంతస్యలోపావాస్యా
 త్ నిస్సహో నిసహో నిస్సహః దుస్సహో దుసహో దుష్స
 హః సూ॥ దురొరలుకితు దురిత్యస్య కేఫలోపస్థిత్యాదీదుతఢా
 ద్వాస్యాత్ దూసహోఇత్యాది సూ॥ అంతరిచనాచి అంతశశబ్ద

నిమగ్నోక్తాచినరెలోపానస్యాత్ | అంతరప్పా | శిరంతరౌ | దురు
త్తరౌ || సూ || హలిజఞానానాం | ఏషాంహలిపరేబిందుస్యాత్ ||
సూ || టాడః || అసంయుక్తస్యానాదౌవతమానస్యాచఃపరస్యటస్య
జస్యాత్ || సూ || నశ్యేన్ద్ర్యః | బింశోర్వశ్యేన్ద్ర్యపరేతస్యైవాంతస్య
స్యాత్ || సూ || స్వరస్యవింధ్వమి | బిండావమిచవరేస్వరస్యప్రాస్య
స్యాత్ | మాంసలః | మంసలా || సూ || ఘణివా | ఘణినిమిత్రయో
వృద్ధిహూప ఆకారః తస్మాద్విధూతస్య హ్రస్వోవాస్యాత్ | పవహా |
పవాహా | ప్రవాహః || సూ || సంయోగే | సంయోగేపరేపూర్వ
స్య హ్రస్వస్యాత్ || సూ || త్వేదితః | సంయోగే పరేఆదేరికార
స్యవా ఏకారస్యాత్ || సూ || ఘస్యభవౌవా || అసంయుక్తస్యానా
దౌ వతమానస్యాచః పరస్యఘస్యభ కారహకారౌవ్యవస్థితవిభాషయా
భవతః | రేఫశిఫయోభావప | ముక్తాఫలాదౌహవప || సూ || తః ||
అసంయుక్తస్యానాదౌవతమానస్యాచః పరస్యతస్యభస్యాత్ || సూ ||
లత్ హోనుడుగె|తత్తతి సూత్రోక్తనిమిత్రాత్పరస్య జస్యలత్వంస్యాత్|అ
నుడుగే | ఉడుగః ప్రదశయిష్యతే || సూ || నః || పూర్వోక్తనిమి
త్రాత్పరస్య నస్యణత్వంస్యాత్ || సూ || ఆదెస్తు | ఆదెర్నస్యణత్వం
వాభవతి | నరౌ | ఇరౌ || సూ || బావః | తత్తతిసూత్రీయనిమిత్రాత్ప
రస్యజస్యవస్యాత్ || సూ || ఆదెజః | ఆదెర్జస్యజస్యాత్ | య
మః | జమౌ | ఇక్యాది || సూ || హస్యఘోబిందోః | బిందోఃపర
స్యహస్యఘోవాస్యాత్ || సూ || త్వద్వద్వద్వాంక్వచిచ్ఛభజయూః|త్వా
డిశాం ప్రయోగానుసారేణ క్రమాచ్ఛాదయస్స్యః || సూ || అవిద్యు
శిస్త్రియామత్ | అంత్యహలస్త్రియామాత్వం నిత్యంస్యాదవిద్యతి ||
సూ || హ్యః | భోవాస్యాత్ | జిబ్భా || జీహా | జీహ్వ || సూ || పుం
పాజాతేజీహ్వ || అజాతివాచినః పుల్లింగాత్ స్త్రియాంజీహ్వస్యా
త్ || గిరీ | గిరీ | ఇక్యాది || సూ || ప్రత్యయే | ప్రత్యయనిమిత్ర

కోజీబ్బాస్యాత్ | కురుచరీ | కురుఅరీ || కురుఅరా | ఇత్యాది || సూ ||
 హలాక్ | ధాతోరంత్యస్యహలఅగాగమస్యాత్ || సూ || స్నమదామ
 శిరొనభోనరి | సాంతం నాంతం చ శబ్దరూపం పుల్లింగే ప్రయోక్తవ్యం
 దామక | శిపన్ | నభన్ ఏతాన్వజాయితాన్ | కమ్మో | నమ్మో | ఇ
 త్యాది || సూ || శరదామల్ | శరదాదీనామంత్యహలఅత్వంభవతి |
 సరట | భిసట | ఇత్యాది || సూ || లుగవ్యయత్యదాద్యాత్తదవః || అ
 వ్యయాత్త్యదాదేశ్యపరస్య అవ్యయత్యదాద్యోరాదెరవః బహులంబు
 క్స్యాత్ || జఇఅహం | జఇహం | యద్యహం || అస్తుఅణ్ణధ | అస్తు
 ణ్ణధ | వయమన్యత్ర | అస్తుఅస్తు | అస్తుస్తు | నయంవయం | ఇఅ
 ఇవ | ఇఅవ | ఇతీవ || ఇత్యాది || సూ || అటాడావిసగః || అకారాత్ప్ర
 రస్య విసగఃస్య డోభవతి | సర్వతః | సవ్వట | ఇత్యాది || సూ || విచ
 ఏజ్ || వికారాకారయోరేకారాకారాభవతః | క్తేలాసః | కేలాసో
 కాశికః | కొపిట ||

ఇతి ప్రాకృతసామాన్యప్రక్రియా.

శ్లో || ప్రాకృతేనద్వివచనంసుప్తిజాంచోపపద్యతే | యస్తాద్వివచన
 స్థానే బహుత్వంసూత్రచోదితం || హలంతతానాంత్యహలాం సూ
 త్రైలాపాదిశాసనాత్ | లింగానాంవైపరీత్యంచసంస్కృతాత్ప్రా
 కృతేభవేత్ || ద్వితీయాదివిభక్తీనాంస్థానేవష్టీకృతద్భవేత్ | చతు
 థ్యాఅపిషష్ఠీస్యాన్నిత్యమేకబహుత్వయోః || తాదర్భేతు చతు
 థీస్యాచేకత్వేసావికల్పితా | వధాత్పరస్యజైస్థానే షష్ఠీదాఇవవాభ
 వేత్ || (ద్వితీయాయాస్త్రుతీయాయాస్థానేనానప్రమీభవేత్ | నప్రమీ
 చత్రుతీయాచ పంచమ్యాఃకుత్రోచిద్భవేత్ | వీప్సార్థకాత్సుపస్తస్తిన్న
 చినుఃకుత్రోచిద్భవేత్ ||) ద్వితీయానప్రమీస్థానే కుత్రచిత్సుత్రచోది
 తా | నియమోనాత్తనేభాషా పరస్తైపదిసారిహ || శబ్దాదిప్రత్యయా
 నాంతు ప్రయోగోత్తరనమతః | ఏతత్సర్వంబహుగ్రంథాసూ

ప్రాకృతబ్రహ్మనిర్మితం ||—|| ఇతి విభక్త్యర్థాః ||

అథాజంతపుల్లింగసాధానశబ్దాః.

అకారాంతఃపుల్లింగోరామశబ్దః ||

౧|౧| రామో * ౧|౩| రామా * ౧|౧| దేరామో | దేరామ *
 ౧|౩| దేరామా * ౨|౧| రామం * ౨|౩| రామే | రామా * ౩|౧| రా
 మేణ | రామేణం * ౩|౩ | రామేహిం | రామేహి | రామేహి *
 ౪|౧| రామాహింతో | రామత్తో | రామాట | రామాడు | రామా | రా
 మాహి * ౪|౩| రామాహింతో | రామేహింతో | రామాసుంతో | రా
 మేనుంతో | రామాహి | రామేహి | రామత్తో | రామాట | రామాడు *
 ౬|౧| రామస్స * ౬|౩| రామాణం | రామాణ * ౭|౧| రామే | రా
 మమ్మి * ౭|౩| రామేసుం | రామేసు * ఏవం - కృష్ణముకుందాదయః

అకారాంతఃపుల్లింగస్సర్వశబ్దః

౧|౧| సవో * ౧|౩| సవ్వే * ౧|౧| దేసవ్వే | దేసవ్వో * ౧|౩| దే
 సవ్వే * ౨|౧| సవ్వం * ౨|౩| సవ్వే | సవ్వో * ౩|౧| సవ్వేణం | స
 వ్వేణ * ౩|౩| సవ్వేహిం | సవ్వేహి | సవ్వేహి * ౪|౧| సవ్వోహిం
 తో | సవ్వత్తో | సవ్వోట | సవ్వోడు | సవ్వోహి * ౪|౩| సవ్వోహింతో |
 సవ్వేహింతో | సవ్వోసుంతో | సవ్వేనుంతో | సవ్వోహి | సవ్వేహి | స
 వ్వత్తో | సవ్వోట | సవ్వోడు * ౬|౧| సవ్వస్స * ౬|౩| సవ్వేసిం | స
 వ్వేణం | సవ్వేణ * ౭|౧| సవ్వత్థే | సవ్వేసిం | సవ్వమ్మి | సవ్వోహిం *
 ౭|౩| సవ్వేసుం | సవ్వేసు * ఏవం విశ్వాద్యదంతశబ్దాడన్మేయాః *
 పూర్వశబ్దస్యైతే యదాసర్వనామ సంజ్ఞా తదాసర్వవత్ - తదభావే రా
 మవత్ - ఏవమన్యేహంచ ||

అకారాంతఃపుల్లింగ స్సోమపాశబ్దః

౧|౧| సోమవో * ౧|౩| సోమవా * ఇత్యాదిరామవత్ - ఏవం
 మృతపాప్రభృతయః

ఇకారాంతశబ్దప్రదీపికా

౧౧౧ హరీ * ౧౨౩ హరట హరడ హరిణో హరీ * ౧౧౨ డె
హరీ డెహరి * ౧౨౩ డేహరట డేహరడ డేహరిణో డెహరీ *
౨౧౧ హరిం * ౨౨౩ హరిణో హరీ * ౩౧౧ హరిణా * ౩౨౩ హరి
హిం హరిహి * ౪౧౧ హరిణో హరిహింతో హరిత్తో హ
రీట హరీడ * ౫౨౩ హరిసుంతో హరిహింతో హరిత్తో హరీట
హరీడ * ౬౧౧ హరిస్స హరిణో * ౬౨౩ హరిణా హరిణా * ౭౧౧ హ
రిమ్మి * ౭౨౩ హరిసుం హరిసు * ఏవం కవ్యాదయః

ఇకారాంతద్వితీయస్త్రిలింగేషు సమవకసవనద్వితీయవనరహితశబ్ద

౧౨౩ దొణ్ణి దువె వేణ్ణి దుణ్ణి బిణ్ణి దో వే * ద్వితీయాప్యేవమే
వ-౩౨౩ దొహిం దొహి దొహింతో మేహిం వెహి వేహింతో * ౪౨౩ దో
సుంతో దొహింతో దొత్తో దోట దొడ వేసుంతో వేహింతో వ
త్తో వేట వేడ * ౬౨౩ దొణ్ణి దొణ్ణిం వేణ్ణి వెణ్ణిం * ౭౨౩
దొసుం దొసు వేసుం వెసు * త్రితీయాప్యేవమేవత్రిలింగేషు సమః
౧౨౩ తిణ్ణి * ౨౨౩ తిణ్ణి * ౩౨౩ తీహిం తీహి తీహింతో * ౪౨౩ తీసుం
తో తీహింతో తిత్తో తీట తీడ * ౬౨౩ తిణ్ణిం తిణ్ణి * ౭౨౩ తీ
సుం తీసు *

ఈకారాంతశబ్దప్రదీపికా గ్రామణీశబ్దః ||—|| సంబుద్ధాదేగామ
ణి శైవం హరివత్ ఏవమగ్రీణీప్రభృతయః

ఉకారాంతశబ్దప్రదీపికా శ్చ ముఖ్యశబ్దః.

౧౧౧ సంఘా * ౧౨౩ సంభట సంభడ సంభవో సంభుణో
సంఘా * ౧౧౨ డేసంభు డెసంభు * ౧౨౩ డేసంభట డేసంభడ
డేసంభవో డెసంభుణో డేసంభు * ౨౧౧ సంఘం * ౨౨౩ సం
భుణో సంభు * ౩౧౧ సంభుణా * ౩౨౩ సంభూహిం సంభూ
హి సంభూహింతో * ౪౧౧ సంభుణో సంభూహింతో సంభుత్తో

సంఘాట | సంఘాడ * ౫|౩| సంఘాసుంతో | సంఘాహింతో | సం
భుత్తో | సంఘాట | సంఘాడ * ౬|౧| సంభుస్స | సంభుణ్ణో * ౬|౩|
సంఘాణం | సంఘాణ * ౭|౧| సంభుమ్మి * ౭|౩| సంఘాసుం | సం
భూసు * ఏవం గుర్వాదయః

ఉకారాంతశుల్లింగఃక్రోస్తుశబ్దః .

౧|౧|కోట్టా|కోట్టారో * ౧|౩|కోట్టడ | కోట్టట | కోట్టవో | కొ
ట్టుణో | కోట్టు | కోట్టారా * ౧|౧| దేకోట్ట | దెకోట్టార | దెకోట్టా
రో * ౧|౩| దేకోట్టడ | దెకోట్టట | దెకోట్టవో | దెకోట్టుణ్ణో | దేకో
ట్టు | దెకోట్టారా * ౨|౧| కోట్టారం * ౨|౩| కోట్టుణో | కోట్టూ *
౩|౧|| కోట్టుణ్ణా | కోట్టారణ | కోట్టారేణం * ౩|౩ | కోట్టూహిం | కో
ట్టూహి | కోట్టూహింతో * ౫|౧| కోట్టుణో | కోట్టూహింతో | కోట్టుణ్ణో
కోట్టూట | కోట్టూడ | కోట్టూరాహింతో | కోట్టూరత్తో | కోట్టూరా
ట | కోట్టూరాడ | కోట్టూరా | కోట్టూరాహి * ౫|౩| కోట్టూసుంతో
కోట్టూహింతో | కోట్టుత్తో | కోట్టూట | కోట్టూడ * ౬|౧ | కోట్టు
స్స | కోట్టుణ్ణో | కోట్టూరస్స * ౬|౩| కోట్టూరాణం | కోట్టూరాణ |
కోట్టూణం | కోట్టూణ * ౭|౧| కోట్టుమ్మి | కోట్టూరే | కోట్టూరమ్మి *
౭|౩| కోట్టూసుం | కోట్టూసు *

ఉకారాంతశుల్లింగస్సవ్యయంభూశబ్దః : —|| సంబుద్ధో దేన
లంఘ - శేషంశంభువత్ - ఏవం ప్రతిభూప్రభృతయః

ఋకారాంతశుల్లింగఃపితృశబ్దః

౧|౧| పిత | పితరో * ౧|౩| పితవు | పితట | పితవో | పిడణ్ణో | పి
డో | పితరా * ౧|౧| దెపిత | దేపితరం | దెపితరో | దెపితర * ౧|౩| దే
పితడ | దేపితట | దేపితవో | దెపిడణ్ణో | దెపిడి | దెపితరా * ౨|౧| పితరం *
౨|౩| పిడణ్ణో | పిడో | పితరా | పితరే * ౩|౧| పిడణ్ణా | పితరెణ | పిత
రేణం * ౩|౩ | పిడోహిం | పిడోహి | పిడోహింతో | పితరేహిం | పితరేహి |

అరేహిఁ * ౫౧౧ పిడణ్ పిడహింతో పిడత్తో పిడటపిడడు పి
అరాహింతో పిఅరత్తా పిఅరాట పిఅరాడు పిఅరా పిఅరాహి *
౫౧౩ పిడోసుంతో పిడోహింతో పిడత్తో పిడట పిడడు పిఅరాసుం
తో పిఅరెసుంతో పిఅరాహింతో పిఅరేహింతో పిఅరేహి పిఅరా
హి పిఅరత్తో పిఅరాట పిఅరాడు * ౬౧౧ పిడస్స పిడణ్ పిఅర
స్స * ౬౧౩ పిఅరాణం పిఅరాణ * ౭౧౧ పిడన్తు పిఅరె పిఅరన్తి *
౭౧౩ పిడోసుం పిడోసు పిఅరేసుం పిఅరెసు * ఏవం భ్రాత్రాదయ
స్సంజ్ఞావాచినోఽముదంతాః.

ఋకారాంతశ్చుల్లింగశ్చకృత్యశబ్దః.

౧౧౧ కత్తా కత్తారో * ౧౧౩ కత్తారా కత్తడు కత్తట కత్తుణ్
కత్తూ కత్తవో * ౧౧౫ దేకత్త దేకత్తారా దేకత్తార * ౧౧౩ దేక
త్తారా దేకత్తడు దేకత్తట దేకత్తవో దేకత్తుణ్ దేకత్తూ *
౨౧౧ కత్తారం * ౨౧౩ కత్తారెకత్తారా కత్తుణ్ కత్తూ * ౬౧౧ కత్తు
స్స కత్తుణ్ కత్తారస్స * ౬౧౩ కత్తారాణం కత్తారాణ * శేషం
రామనవభువభువ్వు || ఏవం నెత్పప్రభృతయః.

ఏకారాంతశ్చుల్లింగస్సశబ్దః.

౧౧౧ సేట * ౧౧౩ సెట * ఇత్యాదిరామవత్.

వికారాంతశ్చుల్లింగోరైశబ్దః.

౧౧౧ రేట * ౧౧౩ రేట * ఇత్యాదిరామవత్.

ఓకారాంతశ్చుల్లింగస్సద్యోశబ్దః.

౧౧౧ సుజ్జోట * ౧౧౩ సుజ్జోట * ఇత్యాది రామవత్.

ఔకారాంతశ్చుల్లింగోగ్లశబ్దః.

౧౧౧ గిలోట * ౧౧౩ గిలోట * ఇత్యాదిరామవత్.

— * ఇత్యజంతశ్చుల్లింగ సాధారణశబ్దాః. —

అథాజంతస్త్రీలింగసాధారణశబ్దః.

అకారాంతస్త్రీలింగో రమాశబ్దః.

౧|౧| రమా * ౧|౩| రమాట| రమాడు| రమా * ౧|౧| దేరమా |
దేరమే| దేరమో * ౧|౩| దేరమాడు| దేరమాట| దేరమా * ౨|౧| రమాం|
౨|౩| రమాట| రమాడు| రమా * ౩|౧| రమాఅ| రమాఇ| రమాఏ * ౩|౩| ర
మాహిం| రమాహి| రమాహి ~ * ౫|౧| రమాఅ| రమాఇ| రమాఏ| ర
మాహింతో| రమత్తో| రమాట| రమాడు * ౫|౩| రమాసుంతో | రమా
హింతో| రమత్తో| రమాట| రమాడు * ౬|౧| రమాఅ| రమాఇ| రమా
ఏ * ౬|౩| రమాణం| రమాణ * ౭|౧| రమాఅ| రమాఇ| రమాఏ *
౭|౩| రమాసుం| రమాసు * ఏవం సీతా, భామాప్రభృతయః.

అకారాంతస్త్రీలింగో జరాశబ్దః

౧|౧| జరా * ౧|౩| జరాట| జరాడు | జరా | జరఅట| జరఅడు
జరఅ * ౧|౧| దేజరా| దేజరె * ౧|౩| దేజరాట | దేజరాడు | దేజ
రా| దేజరఅట| దేజరఅడు| దేజరఅ * ౨|౧| జరం| జరఅం * ౨|౩|
జరాడు| జరాట| జరా| జరఅట| జరఅడు| జరఅ * ౩|౧| జరాఅ| జ
రాఇ| జరాఏ| జరఅఅ| జరఅఇ| జరఅఏ * ౩|౩| జరాహిం| జరాహి
జరాహి ~ * ౫|౧| జరాఅ | జరాఇ | జరాఏ| జరఅఅ| జరఅఇ| జర
అఏ| జరాహింతో| జరత్తో| జరాట| జరాడు | జరఅహింతో| జరఅత్తో
జరఅట| జరఅడు * ౫|౩| జరాసుంతో| జరాహింతో | జరత్తో| జర
ట| జరాడు * ౬|౧| జరాఅ| జరాఇ| జరాఏ| జరఅఅ| జరఅఇ| జర
ఏ * ౬|౩| జరాణం| జరాణ| జరఅణం|| జరఅణ * ౭|౧| జరాఅ| జ
రాఇ| జరాఏ| జరఅఅ| జరఅఇ| జరఅఏ * ౭|౩| జరాసుం| జరాసు

అకారాంతస్త్రీలింగస్సర్వాశబ్దః.

౬|౧| సవ్యాఅ| సవ్యాఇ| సవ్యాఏ * ౬|౩| సవ్వేసిం| సవ్వేసిటి
సవ్యాణ * శేషం రమావత్.

ఇకారాంతస్త్రీలింగోరువిశబ్దః.

౧|౧| రుఈ * ౧|౩| రుఈఓ | రుఈఊ | రుఈ * ౧|౧| దేరుఇ |
దేరుఈ * ౧|౩| దేరుఈఓ | దేరుఈఊ | దేరుఈ * ౨|౧| రుఇ *
౨|౩| రుఈఓ | రుఈఊ | రుఈ * ౩|౧| రుఈఅ | రుఈఆ | రుఈఇ | రు
ఈఏ * ౩|౩| రుఈహిం | రుఈహి | రుఈహి ~ * ౫|౧| రుఈఅ | రు
ఈఆ | రుఈఇ | రుఈఏ | రుఈహింతో | రుఇత్తో | రుఈఓ | రుఈఊ *
౫|౩| రుఈసుంతో | రుఈహింతో | రుఇత్తో | రుఈఓ | రుఈఊ * ౬|
౧| రుఈఅ | రుఈఆ | రుఈఇ | రుఈఏ * ౬|౩| రుఈణం | రుఈణ *
౭| రుఈఅ | రుఈఆ | రుఈఇ | రుఈఏ * ౭|౩| రుఈసుం | రుఈసు *
ఏవం మతిః, ఘృణః ఇత్యాదయః

ఈకారాంతస్త్రీలింగో సౌరీశబ్దః

౧|౧| గోరీ | గోరీఆ * ౧|౩| గోరీ | గోరీఆ | గోరీఓ | గోరీఊ * ౧|
౧| దేగోరి | దేగోరీఆ * ౧|౩| దేగోరి | దేగోరీఆ | దేగోరీఓ | దేగోరి
ఊ * శేషం రుచివత్. ఏవం తరుణీ, రమణీ, ఇత్యాదయః.

ఉకారాంతస్త్రీలింగస్తమశబ్దః.

౧|౧| తణూ * ౧|౩| తణూఓ | తణూఊ | తణూ * ఇత్యాది రుచివ
త్. ఏవం ధేన్వాదయః

ఊకారాంతస్త్రీలింగోవహుశబ్దః.

౧|౧| దేవహు * ౧|౩| దేవహూఓ | దేవహూఊ | దేవహూ * శే
షంతనువత్. ఏవం జంబూః, తనూః ఇత్యాదయః.

ఋకారాంతస్త్రీలింగో మాతృశబ్దో జననీ వాచకః

౧|౧| మాఅ | మాఈ | మాఊ * ౧|౩| మాఅఓ | మాఅఊ | మాఅ |
మాఈఓ | మాఈఊ | మాఈ | మాఊఓ | మాఊఊ | మాఊ ఉత్పాదిర
మాతృశబ్దో వివృతస్త్వనువచ్చ

దేవతా వాచకమాతృశబ్దస్త్రు.

ప్రకృతశబ్దప్రదీపిక

౧౧౧ మూలరా మూళు మూడు * ౧౧౩ మూలరాట | మూలరా
డు మూలరా మూళుడు మూళుడు మూళు మూడుడు మూడుడు మూ
డు ఇత్యాది రమావచ్చుచివ త్తనువచ్చు.

ఋకారాంతస్త్రీలింగస్వస్వశబ్దః.

౧౧౧ ససా * ౧౧౩ ససాట ససాడు ససా ఇత్యాది రమావత్ ఏ
వం ననంద్య, దుహితృ యాతృశబ్దః

ఓకారాంతస్త్రీలింగ ద్వ్యశబ్దః

౧౧౧ జోట * ౧౧౩ జోటట జోటడు | జోట ఇత్యాదిరమావత్.

వికారాంతస్త్రీలింగస్సరేశబ్దః

౧౧౧ సురేట * ౧౧౩ | సురేటట | సురేటడు | సురేట ఇత్యాది ర
మావత్.

— శ్రిత్యజంతస్త్రీలింగసాధారణశబ్దః శ్రి —

అకారాంతనపుంసకలింగ సాధారణశబ్దః .

అకారాంతనపుంసకలింగః ఫలశబ్దః

౧౧౧ ఫలం * ౧౧౩ ఫలాణి ఫలాఇం ఫలాఇ ~ * ౧౧౧ దేఫల *
౧౧౩ దేఫలాణి దేఫలాఇం | దేఫలాఇ ~ ప్రథమావద్వితీయా. శైవం
రామవత్ ఏవం వనాసయః

అకారాంతనపుంసకలింగస్వరశబ్దః

౧౧౧ నవ్వం * ౧౧౩ నవ్వాణి | నవ్వాఇం నవ్వాఇ ~ ద్వితీయా
పృథమేవ శైవంపుంసత్

ఇకారాంతనపుంసకలింగో దధిశబ్దః

౧౧౧ దహిం దహి ~ * ౧౧౩ దహీణి దహిఇం దహిఇ ~ * ౧౧౧ దే
దహి * ౧౧౩ | దేదహీణి | దేదహిఇం | దేదహిఇ ~ ప్రథమావద్వితి
యా శైవం హరివత్. ఏవం వారిప్రభృతయః. గ్రామణేశబ్దో దధిశ
బ్దవత్

ప్రాకృతశబ్దప్రదీపికా.

౩౩

ఓకారాంతనపుంసకలింగోత్పత్తిశబ్దః.

౧౧౧ మహుః॥ మహుః * ౧౧౩ మహూణి॥ మహూణి॥ మహూణి

ఇ * ౧౧౧ దేమహుః * ౧౧౩ దేమహూణి॥ దేమహూణి॥ దేమహూణి

ఇ ప్రథమావద్విధియా శేషం శమ్భవత్.

ఋకారాంతనపుంసకలింగః కత్తశబ్దః.

౧౧౧ కత్తారం * ౧౧౩ కత్తారాణి॥ కత్తారాణి॥ కత్తారాణి॥ కత్తారాణి

త్తూణి॥ కత్తూణి॥ కత్తూణి * ౧౧౧ దేకత్తారం * ౧౧౩ దేకత్తారాణి

దేకత్తారాణి॥ దేకత్తారాణి॥ దేకత్తూణి॥ దేకత్తూణి॥ దేకత్తూణి

ప్రథమావద్విధియా శేషం పుంసత్.

ఏకారాంతనపుంసకలింగోత్పత్తిశబ్దః.

౧౧౧ అఇసి॥ అఇసి * ౧౧౩ అఉసీణి॥ అఇసీణి॥ అఇసీణి

ఇత్యాది దధివత్.

వికారాంతనపుంసకలింగోత్పత్తిశబ్దః.

౧౧౧ అఇరి॥ అఇరి * ౧౧౩ అఇరీణి॥ అఇరీణి॥ అఇరీణి

ఇత్యాదిదధివదేవ

ఓకారాంతనపుంసకలింగోత్పత్తిశబ్దః.

౧౧౧ అఇజ్జి॥ అఇజ్జి * ౧౧౩ అఇజ్జాణి॥ అఇజ్జాణి॥ అఇజ్జాణి

ఇత్యాదిదధివదేవ

ఔకారాంతనపుంసకలింగోత్పత్తిశబ్దః.

౧౧౧ అఇణ్ణి॥ అఇణ్ణి * ౧౧౩ అఇణ్ణాణి॥ అఇణ్ణాణి॥ అఇ

ణ్ణాణి ఇత్యాదిదధివత్.

శ్చిత్త్యంతనపుంసకలింగసాధారణశబ్దః.

అక్షరాలంతపుల్లింగసాధారణశబ్దః.

మకారాంతపుల్లింగోచ్ఛబ్దః.

౧౧౧ లిహా * ౧౧౩ | లిహ ఇత్యాదిరామవత్ ఏవం అనదుహాప్ర
భృతయః.

వకారాంతఃపుల్లింగోనుదిక్ శబ్దః

౧౧౧ నుదీ | నుదీట * ౧౧౩ | నుదట | నుదడ | నుదణో | నుదీ | నుది
౧౧౧ దేనుది | దేనుదీ | దేనుదిట | దేనుదిట * ౧౧౩ | దేనుదట | దేనుద
దేనుదిణో | దేనుదీ | దేనుదిట * ౨౧౧ | నుదిం | నుదిలం * ౨౩౩ | ను
ణో | నుదీ | నుదివ | నుదిట * ౩౧౧ | నుదిణా | నుదివణం | నుదివణ * ౩౩౩ |
నుదీహిం | నుదీహి | నుదీహిఁ | నుజ్జూహిం | నుజ్జూహి | నుజ్జూహిఁ
౫౧౧ | నుదిణో | నుదీహింతో | నుదిత్తా | నుదీట | నుదీడ | నుదిలహి
తో | నుదిలత్తా | నుదిలట | నుదిలడ | నుదిల | నుదిలహి * ౫౩౩ | ను
నుంతో | నుదీహింతో | నుదిత్తో | నుదీట | నుదీడ | నుదిలనుంతో | నుది
నుంతో | నుదిలహింతో | నుదివహింతో | నుదిలహి | నుదివహి | నుది
త్తా | నుదిలట | నుదిలడ | నుజ్జూనుంతో | నుజ్జూహింతో | నుజ్జూత్తా | ను
జ్జూట | నుజ్జూడ * ౬౧౧ | నుదిన్స | నుదిణో | నుదిలన్స * ౬౩౩ | ను
ణం | నుదీణ | నుదిలణం | నుదిలణ * ౭౧౧ | నుదిమ్మి | నుదిలమ్మి | ను
వ * ౭౩౩ | నుదీసుం | నుదీసు | నుదివసుం | నుదివసు | నుజ్జూసుం | నుజ్జూస

రేఫాంతఃపుల్లింగస్సగీర్ శబ్దః

౧౧౧ నుగిరొ * ౧౧౩ | నుగిరా ఇత్యాదిరామవత్ ఏవం నుపూ
ప్రభృతయః

రేఫాంతఃపుల్లింగశ్చతుశ్శబ్దః - నిర్వంబహువచనాంతః

౧౧౩ | చడరో | చత్తారో | చత్తారి * ఏవం ద్విత్వీయా || చడహిఁ
చడోహిఁ * ౩౩౩ | చడహిం | చడోహిం | చడహి | చడోహి * ౫౩౩ |
చడనుంతో | చడనుంతో | చడోహింతో | చడహింతో | చడత్తా | చ
ట | చడట | చడడ | చడోడ * ౬౩౩ | చడన్సం | చడన్స * ౭౩౩ |
చడసుం | చడోసు | చడసుం | చడసు

మకారాంతఃపుల్లింగః ప్రకృతశబ్దః.

౧౧౧ పసామో * ౧౩౩ పసామా ఇత్యాదిరామపల్ ఏవం ప్రకృతా
మాదయః.

మకారాంతఃపుల్లింగః కింశబ్దః

౧౧౧ కొ * ౧౩౩ కే * ౨౧౧ కం * ౨౩౩ కె కా * ౩౧౧ కిం
కణం కేణ * ౩౩౩ కేహిం కేహి కేహి ~ * ౪౧౧ కన్వూ కిన్
కిన్హో కాహింతో కత్తూ కాట కాడు కా కాహి * ౪౩౩ కాహిం
తో కేహింతో కానుంతో కసుంతో కాహి కేహి కత్తూ కాట
కాడు * ౬౧౧ కాన కన్య * ౬౩౩ కాన్ కేసి కాణం కాణ * ౭౧
౧ కత్త కస్సిం కమ్మి కహిం కాలవాచకత్వే || కఇల కానా || కా
లా * ౭౩౩ కేసుం కెను

మకారాంతఃపుల్లింగ ఇదమశబ్దః

౧౧౧ అలం ఇమో * ౧౩౩ ఇమే * ౨౧౧ అం ఇణం ఇమం *
౨౩౩ ఇే ఇా ఇమే ఇమా * ౩౧౧ ఇణం ఇణ ఇమేణం ఇమేణ
ఇణా ఇమిణా * ౩౩౩ ఇహిం ఇహి ఇహి ~ ఇమహిం ఇమే
హి ఇమేహి ~ ఏహి * ౪౧౧ ఇమాహింతో ఇమత్తో ఇమాట ఇ
మాడు ఇమా ఇమాహి ఆహి * ౪౩౩ ఇమాహింతో ఇమేహింతో
ఇమానుంతో ఇమేనుంతో ఇమాహి ఇమేహి ఆహి ఏహి ఇమ
త్తో ఇమాట ఇమాడు * ౬౧౧ అన్య ఇమస్య సే * ౬౩౩ సిం ఇ
మేసిం ఇమాణం ఇమాణ * ౭౧౧ అస్సిం ఇమస్సిం ఇమమ్మి ఇమా
లితి ఏసుం ఏను ఇమేసుం ఇమేను ఇసుం ఇేసు *

నకారాంతఃపుల్లింగో రాజశబ్దః.

౧౧౧ రాట రాట రాటా * ౧౩౩ రాట రాటా రాటా
రాటా రాటానో * ౧౧౧ దేరాట దేరాట దేరాట దేరా
టా దేరాట * ౧౩౩ దేరాట దేరాటా దేరాటా దేరాట

ణో దేరాలణాణో * ౨|౧|| రాలం, రాఇణం, రాలణం * ౨|౩||
 రాలణాణో, రాలణో, రాఇణో, గాలణో, రాలణే, రాల, రావ *
 ౩|౧|| రాఇణో, రణ్ణో, రాలణో, రాలణ్ణో, రావణం, రావణ, రాలణే
 ణం, రాలణేణ * ౩|౩|| రాఇహం, రాఇహి, రాఇహిఁ, రావహం
 రావహి, రావహిఁ, రాలణేహిం, రాలణేహి, రాలణేహిఁ *
 ౪|౧|| రాఅణాణో, రాఇణో, రణ్ణో, రాలణో, రావహింతో, రా
 అత్తో, రాఅట, రాఅడు, రాఅ, రాఅహి, రాఅణాహింతో, రాఅ
 త్తో, రాఅణాట, రాఅణాడు, రాఅణా, రాఅణాహి * ౪|౩|| రాఅ
 నుంతో, రావనుంతో, రాఅహింతో, రావహింతో, రాఅహి, రా
 హి, రాఅత్తో, రాఅట, రాఅడు, రాఅణానుంతో, రాఅణేనుంతో, రా
 అణాహింతో, రాఅణేహింతో, రాఅణాహి, రాఅణేహి, రాఅణత్తో
 రాఅణాట, రాఅణాడు, రాఈనుంతో, రాఈహింతో, రాఇత్తో, రా
 ఈట, రాఈడు * ౬|౧|| రాఇణో, రణ్ణో, రాఅణాణో, రాఅణో
 రాఅస్స, రాఅణస్స * ౬|౩|| రాఇణం, రాఈణం, రాఈణ, రాఅణ
 ణం, రాఅణాణం, రాఅణం, రాఅణ * ౭|౧|| రాఇమ్మ, రాఅమ్మ, రా
 నే, రాఅణమ్మ, రావ * ౭|౩|| రాఈనుం, రాఈను, రావనుం, రా
 వను, రాఅణేనుం, రాఅణేను *

నకారంతఃపుల్లింగఃపూర్వశబ్దః.

౧|౧|| పూసో, పూసా, పూసాణో * ౧|౩|| పూసా, పూసాణ, పూ
 సాణో, పూసాణాణో * ౧|౧|| దేపూసా, దేపూసా, దేపూసో, దే
 పూసాణ, దేపూసాణో * ౧|౩|| దేపూసా, దేపూసాణ, దేపూసా
 ణో, దేపూసాణాణో * ౨|౧|| పూసం, పూసాణం * ౨|౩|| పూ
 సా, పూసాణే, పూసాణా, పూసాణో * ౩|౧|| పూసణా, పూసా
 ణణం, పూసాణం, పూసేణ, పూసాణేణం, పూసాణేణ * ౩|౩|| పూ
 హిం, పూసేహి, పూసేహిఁ, పూసాణేహిం, పూసాణేహి, పూసా

శేహిఁ * ౫౧॥ పూసాణా పూసాణాణా పూసాహింతో పూ
 నత్తా పూసాట పూసాడ పూసా పూసాహి పూసాణాహింతో
 పూసాణత్తా పూసాణాట పూసాణాడ పూసాణం పూసాణాహి *
 ౫౩॥ పూసాసుంతో పూసెసుంతో పూసాహింతో పూసేహింతో
 పూసాహి పూసత్తా పూసాట పూసాడ పూసాణాసురంతో పూ
 సాణెసుంతో పూసాణాహింతో పూసాణెహింతో పూసాణాహి
 పూసాణేహి పూసాణత్తో పూసాణాట పూసాణాడ * ౬౧॥ పూ
 సాణా పూసాణాణా పూసన్స పూసాణన్స * ౬౩॥ పూసాణం
 పూసాణా పూసాణాణం పూసాణాణ * ౬౧॥ పూసేపూసమ్మి పూ
 సాణే పూసాణమ్మి * ౬౩॥ పూసెసుం పూసెసు పూసాణేసుం
 పూసాణేసు ఏవంమూర్ధా - యువా - శ్వా ఇత్యాదయః ।

నకారాంతఃపుల్లింగ ఆత్మశబ్దః

౩౧॥ అప్పణా అప్పణణా అప్పేణం అప్పేణ అప్పాణేణం
 అప్పాణేణ అప్పణేఆ అప్పణఇఆ * ౩౩॥ అప్పేహిం అప్పేహి అ
 ప్పేహిఁ అప్పాణేహిం అప్పాణేహి అప్పాణేహిఁ ఏవమేవ
 దూపాంతరస్య అత్తాఇత్యస్యాపి ఉభయస్యవిశేషం పూర్వాశబ్దవత్
 ఇన్నంతానాం సర్వేషాంత్యహలోనస్యహోపేహరివద్రూపం. పధిక
 శబ్దస్తు పహోపహా ఇత్యాది రామవత్

భకారాంతఃపుల్లింగస్సుకకుప్ఫబ్దః.

౧౧॥ సుకకుహా * ౧౩॥ సుకకుహా ఇత్యాదిరామవత్

ధకారాంతఃపుల్లింగస్తత్వభుచ్ఛబ్దః

౧౧॥ తత్తబుహా * ౧౩॥ తత్తబుహా ఇత్యాదిరామవత్ ఏవం
 మయిథ్ నమిథ్ ఇత్యాదయః

జకారాంతఃపుల్లింగో భిషకృబ్దః

౧౧॥ భిషట * ౧౩॥ భిషట ఇత్యాదిరామవత్

దకారాంతఃపుల్లింగో వదవిచ్ఛబ్దః

౧౧౦॥ వేలవిదో * ౧౩॥ వేలవిదా ఇత్యాధిరామవత్ ఏనం తత్త్వ
వివాదయః.

దకారాంతఃపుల్లింగోయచ్ఛబ్దః

౧౧౧॥ జో * ౧౩॥ జే * ౨౧॥ జం * ౨౩॥ జై జా * ౩౧॥ జే
ణం జేణ జేణం * ౩౩॥ జేహిం జేహి జేహిఁ * ౪౧॥ జన్మా
జాహింతో జత్తో జాట జాడ జా జాహి * ౪౩॥ జా
నుంతో జేసుంతో జాహింతో జహింతో జాహి జేహిజత్తో జా
ట జాడ * ౫౧॥ జాన జన్మ * ౫౩॥ జాన జేసిం జాణం జాణ *
౬౧॥ జర్థ జస్సిం జమ్మి జహిం కాలవాచకత్వే జఇత జాహే
జాలా * ౬౩॥ జేసుం జేసు*

దకారాంతఃపుల్లింగస్తచ్ఛబ్దః.

౧౧౨॥ సో న * ౧౩॥ తె * ౨౩॥ తం తా * ౨౩॥ తే తాతె
తా * ౩౧॥ తేణం తెణ తెణం నేణం నేణ నేణం * ౩౩॥ తే
హిం తేహి తేహిఁ * ౪౧॥ తన్మా తాహింతోతత్తాతా
ట తాడ తా తాహి * ౪౩॥ తానుంతో తేసుంతో తాహింతో
తేహింతో తాహి తెహి తత్తా తాట తాడ * ౫౧॥ సేతాసత్త
స్స * ౫౩॥ సిం తాస తేసిం తాణం తాణ * ౬౧॥ తర్థ తస్సిం
తమ్మ తహిం కాలవాచకత్వే తఇత తాహే తాలా * ౬౩॥ తె
మం తెమ నెమం నెమ*

దకారాంతఃపుల్లింగవీరచ్ఛబ్దః.

౧౧౩॥ వీసో వీస ఇణమో ఇణం * ౧౩॥ వీవ * ౨౧॥ వీళం *
౩౩॥ వీవ వీల * ౩౧॥ వీళణా వీవణం వీవణ * ౩౩॥ వీవహిం
వీవహి వీవహిఁ * ౪౧॥ వీత్తా వీత్తాహే వీలహింతో వీళత్తో
వీలట వీలడ వీల వీలహి * ౪౩॥ వీలమంతో వీలసుంతో వీలహిం

ప్రాకృతశబ్దప్రదీపికా

౧౩౯

తో॥ ఏపహంతో॥ ఏలహి॥ ఏపహి॥ ఏలహ్॥ ఏలట॥ ఏలడ॥ * ౬౧౧॥ సే॥
ఏలన్న * ౬౧౩॥ సే॥ ఏపహి॥ ఏలహం॥ ఏలహ * ౬౧౨॥ ఏగ్గ॥ అలమ్మి॥ ఇ
లమ్మి॥ ఏలమ్మి॥ ఏపహిం * ౬౧౩॥ ఏపహుం॥ ఏపహు

శరత్పావృట్పబ్ధయో ర స్తేన్నాప్తై వుంస్యేవ ప్రయోగః

ఉకారాంతఃపుల్లింగశ్శరచ్ఛబ్దః.

౧౧౧॥ సరట * ౧౧౩॥ సరట ఇత్యాదిరామవత్.

ఉకారాంతఃపుల్లింగోగ్నిమచ్ఛబ్దః.

౧౧౧॥ అగ్నిమహా * ౧౧౩॥ అగ్నిమహా ఇత్యాదిరామవత్.

ఉకారాంతఃపుల్లింగోజలముచ్ఛబ్దః.

౧౧౧॥ జలముట * ౧౧౩॥ జలముట ఇత్యాదిరామవత్.

పవం సువాక్ప్రభృతయః

ఉకారాంతఃపుల్లింగోమరుచ్ఛబ్దః.

౧౧౧॥ మరూ * ౧౧౩॥ మరవో॥ మరణి॥ మరట॥ మరుణో॥ మ
రూ * ఇత్యాదిశమ్భవత్.

పకారాంతఃపుల్లింగో గుచ్ఛబ్దః.

౧౧౧॥ గువో * ౧౧౩॥ గువా ఇత్యాదిరామవత్.

శకారాంతఃపుల్లింగస్సద్భృచ్ఛబ్దః.

౧౧౧॥ సరిసో * ౧౧౩॥ సరిసా ఇత్యాదిరామవత్. ఏవంతాదృగాదయః.

ఉకారాంతఃపుల్లింగో రత్నముట్పబ్దః.

౧౧౧॥ రత్నముసో * ౧౧౩॥ రత్నముసా * ఇత్యాదిరామవత్.

ఉకారాంతఃపుల్లింగః పావృట్పబ్దః.

౧౧౧॥ పాడిసో * ౧౧౩॥ పాడిసా ఇత్యాదిరామవత్.

పకారాంతఃపుల్లింగక్షత్పబ్దానిత్యంబహువచనాంతః.

౧౧౩॥ కా * ౧౧౩॥ ఛే॥ కా * ౧౧౩॥ ఛేహిం॥ ఛేహి॥ ఛేహిం * ౧౧౩॥

౧౧౩॥ కాసంతో॥ ఛేసంతో॥ కాహింతో॥ ఛేహింతో॥ కాహి॥ ఛేహి॥

రథ

ప్రాకృతశబ్దప్రదీపికా

శబ్దాః కాటాః కాట * ౧౩॥ ఛల్లాః ఛల్లా * ౧౩॥ ఛనుః ఛను *

సకారాంతఃపుల్లింగస్సవర్చశబ్దః

౧౧॥ సువచ్చ * ౧౩॥ సువచ్చా * ఇత్యాదిరమావత్.

ఏవం సుమనా ఇత్యాదయః.

సకారాంతఃపుల్లింగోఽదశశబ్దః.

౧౧॥ అహః అమూ * ౧౩॥ అమహః అమటః అమడః అమహో

అమూ * ౧౧॥ అలమ్మి | ఇలమ్మి | అముమ్మి * ౧౩॥ అమూనుః | అ

మూను * శైవం శమ్మువత్

— ❧ ఇతి హలంతపుల్లింగసాధారణశబ్దాః ❧ —

అథ హలంతస్త్రీలింగసాధారణశబ్దాః.

హకారాంతస్త్రీలింగఉవాసహచ్చబ్దః.

౧౧॥ ఉవాణి * ౧౩॥ ఉవాణిటః | ఉవాణిడి | ఉవాణి * ౧౩॥

ఇత్యాదిరమావత్

సకారాంతస్త్రీలింగోదీప్తశబ్దః

౧౧॥ దిల * ౧౩॥ దిలటః | దిలడి | దిల * ఇత్యాదిరమావత్.

రెఘాంతస్త్రీలింగోగీర్ణశబ్దః.

౧౧॥ గిరా * ౧౩॥ గిరాటః | గిరాడి | గిరా * ఇత్యాదిరమావత్.

ఏవం పూః, ధూః ఇత్యాదయః | చతుర్శబ్దఃపుంవత్

మకారాంతఃస్త్రీలింగః కిష్టశబ్దః

౧౧॥ కా * ౧౩॥ కీటః | కీడు | కీ | కీట | కాట | కాడు | కా * ౧౧॥ కం

౧౩॥ కీటః | కీడు | కీ | కీట | కాట | కాడు | కా * ౧౧॥ కీసే | కిన్నా | కీ

ల | కీటకీర్షి | కీప | కాలి | కాఇ | కావీ | కాస | కీస * ౧౩॥ కేసిం | కాను | కా

ణి * ౧౧॥ కీట | కీట | కీర్షి | కీప | కాలి | కాఇ | కావీ | కాహిం

౧౩॥ కీమూ | కీసు | కానుం | కాసు శైవం రమావద్గోరివచ్చ

౧౧౧॥ సమిల * ౧౩॥ సమిలఁ సమిలఁ సమిల ఇత్యాదిరమావత్

తకారాంతస్త్రీలింగస్సృచ్ఛబ్ధః

౧౧౨॥ సల * ౧౩॥ సలఁ సలఁ సల ఇత్యాదిరమావత్॥

దకారాంతస్త్రీలింగోదృషచ్ఛబ్ధః

౧౧౩॥ దసల * ౧౩॥ దసలఁ దసలఁ దసల ఇత్యాదిరమావత్॥

యత్రచ్ఛబ్దయోస్తు స్త్రీలింగకింశబ్దవద్యూపమా

దకారాంతస్త్రీలింగ ఏతచ్ఛబ్ధః

౧౧౪॥ ఏన ఇనమో ఇనం ఏనా ఏత * ౧౩॥ ఏలల ఏలఁ
 ఎల ఏళుల ఏళుఁ ఏళుల ఏళు * ౧౪॥ సే ఏలల ఏల ఇ ఏల
 ఎ ఏళుల ఏళుల ఏళు ఇ ఏళుఎ * ౧౫॥ సె ఏసెల ఏళునం
 తునం ఎలనం ఎలన శేషం రమావద్ధౌరీవచ్చ

దకారాంతస్త్రీలింగో వాచ్ఛబ్ధః

౧౧౫॥ వాల * ౧౩॥ వాలఁ వాలఁ వాల ఇత్యాదిరమావత్
 ఏవం రుక్ త్వక్ ఇత్యాదయః

తకారాంతస్త్రీలింగో యోషిచ్ఛబ్ధః

౧౧౬॥ జోసల * ౧౩॥ జోసలఁ జోసలఁ జోసల శేషం రమా
 వత్. ఏవం సరిదాదయః

తకారాంతస్త్రీలింగోవిద్యుచ్ఛబ్ధః

౧౧౭॥ విజ్జా విజ్జలా * ౧౩॥ విజ్జాఁ విజ్జాఁ విజ్జా విజ్జలా
 ఁ విజ్జలాఁ విజ్జలా ఇత్యాది తనువద్రీమావచ్చ

దకారాంతస్త్రీలింగోఽచ్ఛబ్ధోనిత్యంబహువచనాంతః.

౧౧౮॥ అఁ అఁ అల ఇత్యాదిరమావత్.

శకారాంతస్త్రీలింగో దిచ్ఛబ్ధః.

౧౧౯॥ దినా * ౧౩॥ దినాఁ దినాఁ దినా ఇత్యాదిరమావత్

శకారాంతస్త్రీలింగోదృచ్ఛబ్ధః

౧|౧|| దిల * ౧|౩|| దిలట, దిలడ, దిల|| ఇత్యాదీరమావత్.

షకారాంత స్త్రీలింగ స్త్రీవృత్తిః

౧|౧|| చిల * ౧|౩|| చిలట, చిలడ, చిల|| ఇత్యాదీరమావత్.

షట్ఫబ్బఃపుల్లింగవత్ || సకారాంత స్త్రీలింగ ఆశీశ్చబ్బః

౧|౧|| ఆసీసా, ఆసీల * ౧|౩|| ఆసీపాట, ఆసీసాడ, ఆసీసా, ఆసీల
ట, ఆసీలడ, ఆసీల|| ఇత్యాది రూపద్వయేపి రమావత్.

అన్వరశ్చబ్దస్యాపి—అచ్ఛరసా, అచ్ఛరల ఇత్యాది రూపద్వయేపి
రమావద్యూపం నెయిం

సకారాంత స్త్రీలింగ విదశ్చబ్దః

౧|౧|| అహ, అమా * ౧|౩|| అహాట, అమాడ, అమా|| శే
షంతసువత్.

—శ్రిఃశ్రిహలంత స్త్రీలింగ సాధారణశబ్దః శ్రిః—

అథవాలంతస్త్రిలింగస్త్రిన్వనదుశ్శబ్దః.

౧|౧|| అణదుహం * ౧|౩|| అణదుహణి, అణదుహణిం, అణదుహ
ఇం || పునస్తద్వత్. శేషం ఫలవత్.

వకారాంతసపుంసకలింగస్సద్విశ్శబ్దః.

౧|౧|| సుదిలం * ౧|౩|| సుదిలణి, సుదిలణిం, సుదిలణిం || పునస్త
ద్వత్. శేషం ఫలవత్.

రెఫాంతసపుంసకలింగస్సగీర్శబ్దః.

౧|౧|| సుగిరం * ౧|౩|| సుగిరాణి, సుగిరాణిం, సుగిరాణిం ||
పునస్తద్వత్. శేషం ఫలవత్. ఏవం సుపురాదయః

చతుర్వబ్బఃపుల్లింగవత్—మకారాంతసపుంసకలింగఇదమశబ్దః

౧|౧|| ఇదం, ఇణం, ఇమో * ౧|౩|| ఇమాణి, ఇమాణిం, ఇమాణిం
౨|౧|| ఇదం, ఇణం, ఇణమో, ఇం * ౩|౩|| ఇమాణి, ఇమాణిం, ఇమా
ఇం, ఇమాణి, ఇమాణిం, ఇమాణిం || శేషం పుంవత్.

ప్రాకృతశబ్దపదీపికా

సకారాంతనపుంసకలింగకింశబ్దః

౧|౧|| కిం * ౧|౩|| కాణి | కాఇం | కాఇఁ | || పునస్తద్వత్. శేషం పుంవత్.

సకారాంతనపుంసకలింగదామశబ్దః

౧|౧|| దాయం * ౧|౩|| దామాణి | దామాఇం | దామాఇఁ | || పునస్తద్వత్. తేషంఫలవత్.

జకారాంతనపుంసకలింగౌఽన్యకృబ్దః

౧|౧|| అసిం | అసిఁ * ౧|౩|| అసీణి | అసీఇం | అసీఇఁ | || ఇత్యాది దధివత్.

దకారాంతనపుంసకలింగోయచ్ఛబ్దః

౧|౧|| జం * ౧|౩|| జాణి | జాఇం | జాఇఁ | || పునస్తద్వత్. శేషంపుంవత్

యగ్నశ్చైర్బ్దృ - సకారాంతనపుంసకలింగపితృబ్దః

౧|౧|| ఏఱి | ఏఱిఁ * ౧|౩|| ఏఱిణి | ఏఱిఇం | ఏఱిఇఁ | || పునస్తద్వత్. శేషంపుంవత్

తకారాంతనపుంసకలింగశ్శిశ్చబ్దః

౧|౧|| సఱి | సఱిఁ * ౧|౩|| సఱిణి | సఱిఇం | సఱిఇఁ | || ఇత్యాది దధివత్.

శకారాంతనపుంసకలింగో యాదృకృబ్దః

౧|౧|| జారిసం * ౧|౩|| జారిసాణి | జారిసాఇం | జారిసాఇఁ | || ఇత్యాది ఫలవత్. ఏవంతాదృగాదయః.

వల్భబ్దఃపుంవత్ - సకారాంతనపుంసకలింగశ్శిరశ్శబ్దః

౧|౧|| సిరం * ౧|౩|| సిరాణి | సిరాఇం | సిరాఇఁ | || ఇత్యాదిఫలవత్ - ఏవం వయస్, నదస్ ఇత్యాదయః.

సకారాంతనపుంసకలింగోధనుశ్శబ్దః

౧|౧|| ధణుహం | ధణుః * ౧|౩|| ధణుహాణి | ధణుహాఇం | ధణుహాఇఁ | ||

ధణాణి ధణాఇం ధణాఇం ◌॥ ఇత్యాదిఫలవన్తధువన్తః

సకారాంతనపుంసకలింగౌఽదశ్యబ్దః

౧౧॥ అహః అముం అముం ◌ * ౧౩॥ అమూణి అమూఇం అ
మూఇం ◌ * ౨౧॥ అముం అముం ◌ * ౨౩॥ అమూణి అమూఇం
అమూఇం ◌॥ శేషంపుంసత్.

— శ్రీ ఇతి హలంతనపుంసకలింగ సాధారణశబ్దః —

అతశేచనవిశేషశబ్దాః ప్రదశ్యంతే.

పుల్లింగవిశేషః.	
అనగిసా—అమషణః	కణవీరో—కరవీరః
అరిషో—అవాణః	కాహలో—కాతగః
ఏనాహణశబ్దైర్దృశ్య గలః స్రాగిత్య	ఖలట—కిలకః
సూన్యైః	చిలాట—కిరాతః
అట్టారీషో—అస్తాదశ	కిడీ—కిరిః
ఆరిట—ఆదృతః	కేరిసా—కీదృశః
అల్లిట్టో—అల్లిప్తః	కొప్పరో—కూర్పరః
అమ్బో—ఆమః	కేథవో—కేటభః
ఇత్తుః—ఉచ్ఛూ	ఖల్లీఠో—ఖల్వాటః
ఎరిసో—ఈదృశః	గబ్బిఠో—గర్భితః
ఉట్టో—ఉప్తః	గహవళు—గృహపకః
ఎక్కారపో—ఎక్కాదశ	గడట—గవయః
కవట్టిట—కడిధితః	గడ్డో—గతః
కవడ్డో—కపదః	చిహురో—చికురః
కసిఠో—కృత్సః	ఛాలో—ఛాగః
కిలిత్తో—క్లృత్తః	టగరో—తగరః (టవధివిశేషః)
ఖిప్పో—కర్పరః	టసరో—త్రసరః
కడపో—కకుదః	తేరహో—త్రయాదశ
	తిత్తిరో—తిత్తిరిః

తూణిరో—తూణిరః	ఫాలివాద్దో—పారిభవః
టూబరో—టూబరః	ఫాడిట—పాటితః
దడ్డో—దడ్డః	పుణ్ణామో—పున్నాగః
దిణ్ణో—దిత్తః	పోరో—పూతరః (అధమః)
కారహో—క్వాదశ	భిప్పో—భీష్మః
దరిట—దృప్తః	బేడో—బెరః
దట్టజ్జానో—దృష్టమృత్తుః	సమ్మహో—మన్తభః
దసారో—దశాహః	మడ్డిట—మడితః
దుడణో—ద్విగుణః	మరహట్టో—మహారాష్ట్రః
ఏమద్విశబ్దేకకారస్యఉత్పత్త్యుత్పత్తిః	మలగలా—మదకలః
దోవలూ—దోహవః	మూసట—మూషికః
ణమోకాగరో—నమసాగరః	రస్సీ—రత్తిః
ణిహసో—నికవః	వినంతులూ—వినంధులః
ణుమంతో—నిమంతః	విచ్చడ్డో—విచ్చదః
ఏవం సీత్యత్రైకకారస్యఉత్పత్త్యుత్పత్తిః	విల్లిడ్డో—విద్ధః
ణిప్పహో—నిస్పహః	పహేడట—పభీతకః
పహో—పంథాః	వాడలూ—వాతూలః
పణ్ణరహో—పంచదశ	పణిచ్చరో—పస్తైచ్చరః
ఫలుసో—పరుషః	సమరో—శబరః
ఫణసో—పననః	సలథో—శకటః
ఫలిహో—పరిమః	ఛావో—శాబః
పరామరిసో—పరామశః	సామట—శ్యామాకః
పణ్ణాసో—పంచాశత్	ఛమ్మహో—షణ్ముఖః
పల్లంకో—పర్వంకః	ఛప్పట—షట్పదః
పపట్టో—ప్రవృత్తః	నందట్టో—నందప్తః
పహుత్తో—ప్రభూతః	సమ్మడ్డో—సమ్మదః
పరీవిట—ప్రదీపః	టట్టో—స్తబ్ధః
పలకో—ప్రతిః	తంబో—స్తమ్భః
	సమత్తో—సమస్తః

నకరః—సంసకృతః
 సక్కారో—సంస్కారః
 సత్తరహా—సప్తనశ
 ఛత్తివణ్ణో—సప్తవణ్ణః
 ఫలిహా—స్ఫటికః
 భువః—స్తావకః
 సురుగ్మం—స్పృష్మం—నగరం
 సూనాసో—సౌఖ్యాసః
 సింధవో—సైంధవః
 హణుహంతో—హనుమాన్
 హరిఅంధో—హరిశ్చంద్రః
 హరితలో—హరితాలః
 హరిసో—హరణః

అథస్త్రీలింగవిశేషాః

అలసీ—అతిసీ
 అంతావెహు—అంతవేదవిః
 ఇట్టా—ఇష్టా
 కణ్డయా—కరేణుః
 కణ్డహా—కపట
 కిచ్చీ—కృత్తిః
 కిరిత—క్రియా
 గుళోఈ—గుళూచీ
 చందీమా—చంద్రికా
 ఛణ్డీ—ఛడికః
 జీత—జ్యోతి
 రీసా—త్రింశత్
 తంబూరీ—తాంబూరీ
 దాధో—దంష్ట్రా
 నోమాలిత—నవమాలికా

నోమాలిత—నవఫలికా
 ఫలిహా—పరిఖా
 పణ్ణాసా—పంచాశత్
 పీసాజీ—పిశాచీ
 పారద్ధీ—పావధిః (మృగయా)
 భిసిణీ—విసిరీ
 భామిణీ—భాగినీ
 భిడడీ—భృకుటిః
 మట్టీ—మృత్తిః
 యరా—మరా (సీమా)
 ఉడ్డీ—స్పృధిః
 విలడ్డీ—విలవిలః
 విహత్థీ—వితస్త్రిః
 వీసా—వింఠః
 వాణారసీ—వారాణసీ

ఛమీ—శమీ
 నలాహా—క్లాఘా
 సిరీ—శ్రీః
 సథా—సటా
 ఛహా—సుధా
 సుట్టా - సాపాన
 హరీ - హ్రీః
 ఛహా - త్సుల్

అథ నపుంసకవిశేషాః

అంధి - అస్థి
 అలలడరం - అచలపురం
 ఆణాలం - ఆలాసం
 కండుఅణం - కండుయనం
 గేందుఅం - కండుకం

ఘరం - గృహం
 గారవం - గౌరవం
 చచ్చరం - చత్వరం
 తవ్యం - తామ్రం
 తూరం - తూర్యం
 వట్టణం - పత్తనం
 పవ్వం - పత్న
 పరొవ్వరం - పరస్పరం
 పవట్టం - ప్రవృత్తం
 పేడోనం - పీఠానం
 పాహలం - పూగఫలం
 బహ్మచరం - బ్రహ్మచర్యం
 బూరం - బదరం
 మగగతిం - మరకతం
 మాహులుంగం - మాతులుంగం
 మోల్లం - మూల్యం
 రతిణం - రత్నం
 రాలిఘరం - రాజగృహం
 రుణ్ణం - రుదితం
 వట్టం - వృత్తం
 మంసు - శ్మశు
 సంకలం - శృంగలం
 సారంగం - శృంగం
 సోండిరం - శృండిర్యం
 మసాణం - శ్మశానం
 సొండెరం - సౌందర్యం
 సొలిమల్లం - సౌకుమార్యం
 భీలం - క్షుతం

అథా నేక ప్రకృతికశబ్దానాం ప్రక
 మైకవచనమాత్రపదరూపాణిప్ర
 దేశ్యం తే. అన్యత్సర్వంతత్తదంత
 శబ్దానామివ నైయం

అజంతపుష్పింగాః

అట్టా - అథః
 అట్టో, అథః (ధనం)
 అద్దంసణో, అదంసణో, అదర్శనః
 అంగారో, ఇంగాలా - అంగారః
 అప్పిట, టప్పిట - అపితః
 అడో, అవడో - అవటః
 అగణీ, అగ్గి - అగ్నిః
 అహివణ్ణా, అహిమణ్ణా, అహి
 వజ్జా, అహిమజ్జా, అహివజ్జా, అ
 హిమజ్జా - అభిమన్యుః
 అరిసో, అరిసో - అదేశః
 అరిసో, అరిసో, అరిసో - అదార్యః
 అమెలో, అమెలో - అపీటః
 అవజ్జో, అవజ్జో - అతాద్యః
 అట, అట - అగతః
 అత్తమాణో } అవతమాణః
 అవత్తమాణో }
 అథత్తో, అథత్తో - అథభ్యః
 అప్పజ్జో, అత్తజ్జో, అప్పజ్జు, అత్త
 జ్జు - అత్తజ్జః
 ఉచ్చుట, ఉచ్చుట - ఉత్సుకః
 ఉత్థారో, ఉచ్చాహో - ఉత్సాహః
 ఉంబరో - ఉడింబరో - ఉదుంబరః
 ఉప్పీఠో - ఉప్పుఘో - ఉద్వాహః

ఓహలో, ఉడోహలో - ఉహళుః

ఉక్కోరో, ఉక్కరో - ఉత్తరః

ఉక్కుట, ఉక్కుట - ఉక్కుతః

రిక్కో, రిక్కో - రిక్కుః

ఉడో, రిడో - ఋతుః

ఉజ్జూ, రిజ్జూ - ఋజుః

ఇస్, రిస్ - ఋషిః

రిసహో, ఉనహో - ఋషభః

ఏకో, ఏకో - ఏకః

ఏగో, ఏగో - ఏకః

కత్తా, కత్తా - కర్తా

కారో, కదూ - కటుః

కర్ణవహో, కర్ణవాహో - కర్ణపయః

కరణిజ్జో, కరణిజ్జో - కరణియః

కనంధో, కయం - కంధా - కబంధః

కణ్డో, కణ్డో, కణ్డో - కర్ణి కారః

కలట, కలట - కలాదః

కలంబో, కలంబో - కదంబః

కహవహో, కాహవహో - కాహవాహః

కమ్మారో, కమ్మారో - కామ్మారః

కసినో, కసినో, కసినో - కసినః (వర్ణ

వాచీ)

కస్థో - కస్థః

కేసుట, కింసుట - కింశుకః

కుజ్జో - కుజ్జః (పుష్పం)

కుజ్జో - కుజ్జః (పురుషవిశేషః)

కుమరో, కుమారో - కుమారః

కుప్పిసో, కుప్పిసో - కూర్పాసః

కిసరో, కేసరో - కేసరః

కుచ్చేఅలం, కొచ్చేఅలం, కఉచ్చే

అలం - కాత్మయకం

ఖుడిట, ఖుడిట - ఖుడితః

ఖసిట, ఖజిట - ఖచితః

గర్దహో, గర్దహో - గర్దభః

గరుట, గుగుట - గుగుకః

గులూ, గుడో - గుడః

గడి, గరక, గాళు - గాః

చందో, చందో - చంద్రః

ఏవంద్రశబ్దేరేఫవ్యవికల్పనలూపః

చోద్దహో, చఉద్దహో - చతుర్దశః

చుడో, చండో - చండః

చొట్టో, చఉట్టో, చొట్టో, చఉట్టో

చతుర్థః

చొద్దారో, చఉద్దారో - చతుర్దాసః

చోవ్వారో, చఉవ్వారో - చతుర్దాసః

చోగ్గునో, చఉగ్గునో - చతుర్గుణః

చక్కో, చక్కో - చక్రనాకః

చేత్తో, చఇత్తో - చైత్రః

చమరో, చామరో - చామరః

రుడిలో, జడిలో - జటిలః

జుట్టో, జుట్టో - జీణః

తపిట, తత్తో - తప్తః

తజ్జో, తజ్జో - తృతీయః

తమ్మమట, తమ్మమజ్జట తామ్రమయః

తుచ్చో, తుచ్చో - తుచ్చః

తిట్టో, తిట్టో - తీర్థః

తూణో, తూణో - తూణః

దకో, దట్టో, దకో, దట్టో - దప్తః

దాహిణో, దక్షిణో - దక్షిణః

దణువహో

దణులవహో

దునజవధః

దంభో, దంభో - దంభః

దరొ, డరొ - దరః (భయం)

దబ్బొ, డబ్బొ - దర్భః

దసణో, డసణో - దశనః

దడ్డో, డడ్డో - దద్ధః

దండో, డండో - దండః

దరిసో, దాసో - దశకః

దర్విరట, దర్వీతరొ - దర్వీకరః

దోహోఇట, దుహోఇట - ద్విధాకృతః

దిట్టో, దట్టో - దృఢః

దాహో, డాహో - దాహః

దీహో, దీహరొ, దిష్టో, దిష్టరొ - దీర్ఘః

దూహవో, దుహవో - దుభకః

వీట, విఇట, విఈట, విఇజ్జో - ద్వితీయః

దుస్సహో, దుసహో

దూసహో

దుస్సహః

దూహేట, మహేట, దుక్ఖేట - దుక్ఖిత్

దిలరొ, దేలరొ - దేవరః

దెవ్వజ్జో, దేవ్వజ్జూ, దఇవజ్జో, దఇ

వజ్జూ - దైవజ్ఞః

డోహలో, దోహలో - దోహదః

దిలహో, దివసో - దివసః

ధమ్మిల్లో, ధమ్మేల్లో - ధమ్మిల్లః

ఘణీ, ఝణీ - ధ్వనిః

ణిగ్గామో

ణిగ్గామో

నదీగ్రమః

ణత్తిట, ణత్తుట - నత్తుకః

హోపిట, ణావిట, నావిట - నాపితః

ఱిట్టులొ, ఱిట్టురొ, నిట్టులొ, నిట్టురొ

నిఘ్నరః

ఱిసహో, ఱిస్సహో, ఱీసహో, నిస్స

హో, నిస్సహో, నీసహో - నిస్సహః

ఱివహో, నివహో - నివహః

ఱిసిలరొ, నిసిలరొ, ఱిసాలరొ, ని

సాలరొ - నిశాచరః

ఱర్యురొ, ఱిజ్జురొ - నిర్భూరః

నిడ్డో, నీడో, నేడ్డో, నేడో - నీడః

ఱివుత్తొ, ఱివత్తొ - నివృత్తః

ఱుమ్మణ్ణో, ఱిస్సణ్ణో - నిష్ఠణ్ణః

ఱిలంబో, ఱిలంబో - నిలంబః

ఱిసీఘో, ఱిసీహో - నిశీఘః

ఱీవో, ఱీమో - నీవః

పికోగ్, పకోగ్, పక్వః

పల్లట్టో, పల్లట్టో - పర్యంతః

పేరంతొ, పజ్జంతో - పర్యంతః

సంసూ, పాసూ - పాంసుః

పారానట, పారెనట - పారావతః

పముకోగ్, పముకోగ్ - ప్రముక్తః

పడికూలో, పడికూలో, పడిడో

లూ - పృతికూలః

పవహో, పవాహో - ప్రవాహః

పవట్టా, పటట్టా - ప్రకోష్ఠః

పరిట్టిట, పడిట్టిట, పఱిట్టిట - పృతిష్ఠితః

పాసుత్తొ, పసుత్తొ - ప్రసుప్తః

పచ్చాహో, పచ్చాసో, ప్రత్యూషః

పవాసూ, పానాసూ - ప్రవాసీ
 పారో, పావారో - ప్రాచారః
 పిపాట, పిసల్లో - పిశాచః
 పిహణో, పిథరో - పితరః (స్థలీ)
 పీవణా, పీతలో, పీట - పీతః
 పాహోణో, పాసాణో - పాహణః
 పురిమో, పువ్వో - పూర్వః
 పువ్వణ్ణో, పూవాణ్ణో - పూర్వాణ్ణః
 పారో, పాతరో - ప్రాకారః
 పాత్తికోగ్, పతతీ - పదాతిః
 బద్ధప్పలా, బద్ధఫలా - బద్ధఫలః
 బుందారట, వందారట - బృందారకః
 విహప్పకు, బుహప్పకీ, బహప్ప
 కీ, భియప్పకు, భుయప్పకీ, భ
 యప్పకు, విహన్నకు, బుహన్నకు
 బహన్నకు, భియన్నకు, భుయన్న
 కీ, భయన్నకు, విహప్పకు, బు
 హప్పకు, బహప్పకు, భియప్పకు
 భుయప్పకు, భయప్పకు ౧౩ -
 బృహన్నతిః
 బాహో - బాష్పః (అశు)
 బిప్ప - బాష్పః (ఉష్మా)
 బిష్టాణో, బిష్టాణో - బిష్టాణః
 భరహో, భరట - భరతః
 మోరో, మడోరో - మయూరః
 మోహో, మడోహో - మయూరః
 మణహరో, } మనోహరః
 మణోహరా }
 మస్తా, మణ్ణా - మన్యః

మజ్జణ్ణో, మజ్జణ్ణో - మజ్జాహ్నః
 మిచ్చా, మిచ్చా - మృత్యుః
 మితింగో, ముతింగో - మృదంగః
 మితింకో, ముతింకో - మృగాంకః
 నుంసలా, మాసలా - మాంసలః
 మంజారో, మజ్జారో - మార్జారః
 ముసలా, మూసలా - ముసలః
 ముక్కో, ముత్తో - ముక్తః
 మురుహో, ముఖో - మూఖః
 మెజ్జో, మేట - మేయః
 జహుట్టిలా, జహిట్టిలా - యుధిష్టిరః
 రగ్గో, రత్తో - రక్తః
 లుక్కో, లుగ్గో - రుక్ష్ఠః
 రుదో, రుద్దో - రుద్రః
 హలుట, లహుట - లఘుకః
 లంగూలో, లంగూలా - లాంగూలః
 లోహలా, లోహలా - లోహలః
 వథలా, వథరో - వతరః (ధృష్టః)
 వణస్సకు, వణప్పకు - వతిస్సతిః
 వానట, వరిసట - వనకజః
 వంకో, వజోగ్ - వక్రః
 విజ్జుట, వింభిట - వృశ్చికః
 ఉసహో, వసరహో - వృషభః
 విట్టో, వుట్టో - వృష్టః
 వచ్చో, రుక్ఖో - వృక్షః
 వుడ్డో, వుద్దో - వృద్ధః
 వినడో, వినమో - విషయః
 విబ్బలా, విహ్లా, విహలా - వి
 హ్వలః

వాడిల్లా, వాడిలో - వ్యాకులః
 వేడిసా, వెతిసా - వేతసః
 విహీణా, విహాణా - విహీనః
 వేసంపాతణో, } వైశంపాయనః
 వశసంపాతణా }
 నకోగ్, నత్తో - శక్తః
 నల్లొ, లల్లొ - శ్లష్టః
 నాలాహణో } శాతవాహనః
 నాలవాహణా }
 నథిలా, సిథిలో - శిథిలః
 సీభరో, సీహరో - సీతరః
 సుకోగ్, సుజ్జో - శులగః
 స్థాఘో, స్థోకోగ్ - శుషగః
 సయ్యో, సజ్యో - సహ్యః
 సజణో, సజ్జణో - సజ్జనః
 సంఘరో, సంహరో - సంహరః
 ఖందో, కందో - సకందః
 సారిచ్ఛో, సరిచ్ఛో - సదృతః
 సవ్వజ్యో, సవ్వజ్జో - సత్వజ్ఞః
 ఖంభో, తంభో - స్తంభః
 థంభో, తంభో - స్తంభః (సాత్విక
 థావః)
 థవో, తవో - స్తవః
 సరో, తోసరో - స్తరః
 సివిణో, సిమిణో - స్విషిః
 ఖాణూ, ఖణ్ణూ - స్థాణుః (శంకుః)
 థాణూ - స్థాణుః (హరః)
 సిణిద్ధో, సణిద్ధో, ణిద్ధో - సిద్ధః
 నూహవో, నూహట - నూభగః

సామారో, సుడమారో - సుకుమారః
 సుణ్ణోణో, సుజ్ఞాణో - సుజ్ఞానః
 సుల్లొ, సోల్లొ, నల్లొ - సూత్తః
 ఘల్లో, ధూలో, ధోరో - స్థూలః
 ధూణో, ధోణో - స్థూణః
 సణేహో, నేహో - స్నేహః
 ధూణో, ధేణో - సైహః
 ఖడట } ట్వేడకశ్చ
 స్థేటకః }
 హీరో, హరో - హరః
 దహో, ద్రోహో - హ్రదః
 హలిట, హలిట - హలికః
 హూణో, హీణో - హీనః
 ధణో - తుణః (ఉర్జవః)
 ఖణో - తుణః (కాలః)
 అథాజంత (స్త్రీ) లింగ విశేషాః.
 అహితకు, అహితకు - అభిజాతిః
 లావూ, అలావూ - అలామూః
 అజ్జూ - ఆర్య (శ్వశూక్)
 అజ్జూ - ఆర్య (పూజ్య)
 టళీ - ఆళిః (సజ్జిః)
 ఆళీ - ఆళిః (సఖ)
 ఉడ్డీ, ఇడ్డీ, ఉడ్డీ, ఇడ్డీ - ఋడ్డః
 కరళీ - కదళీ (మృగవిశేషః)
 కఆళీ - కదళీ (ద్రుమః)
 కసా, కాసా - కృశా
 కోహల్లీ, కోహల్లీ - కూక్తాడి
 గడి, గళి, గాళి - గాః
 గిట్టి, గింతి - గృప్తి (ధేమః)

చనిడా, చవేడా- చపెటా
 చందిమా, చందిమా - చందికా
 ఛాహా, ఛాళా, ఛాట- ఛాయా
 జిబ్బా, జీహా- జిహ్వా
 చూట, దుహిట- దుహితా
 దుగ్గాళా, దుగ్గాడెళా- దుగ్గాడెవీ
 ధత్తి, ధారీ, ధాళా- ధాతీ
 దిహీ, ధిళా- ధృతిః
 ణీమీ, ణీవీ- నీవీ
 సాసిద్ధి, పసిద్ధి- ప్రసిద్ధిః
 పాడిసిద్ధి, పజిసిద్ధి- ప్రజిసిద్ధిః
 పాహుడీ, పహుడీ- ప్రభృతిః
 పుహళా, పుళళా- పృథివీ
 పిచ్చీ-పృశ్వీ (భూః)
 వహుళా-వృశ్వీ (కుర్వ)
 ఖహిణీ, భఇణీ- భగిని
 భుమట, భమట- భూః
 మణంసిలా, మాణంసిలా- మనశ్శిలా
 మణాసిణీ, మాణాసిణీ- మనస్వినీ
 రత్తి, రాళా- రాత్రీః
 రుప్పిణీ, రుత్తిణీ, రుత్తిణీ-రుక్తిణీ
 వేల్లీ, వల్లీ- వల్లీ
 వనహీ- వనళా- వనతిః
 విలట, వణిట- వనితా
 విళణా, వెళణా- వేదనా
 సథ్థా, సద్ధా- శ్రీద్ధా
 సిప్పీ, సుత్తి, సాత్తి- శుక్తిః
 సమిద్ధి, సామిద్ధి- సమృద్ధిః
 సున్ణా- సానా

సిరీ, ఇత్తి- (స్త్రీ)
 ఛిరా, సిరా- సిరా
 సున్ణా, సుసా- సుహ
 ఘాణా, ధోణా- స్థాణా
 హరడళా, హరలిళా- హరితకీ
 హలద్దీ, హలద్దా, హలదీ, హల
 ద్రా- హరిద్రా
 ఛమా- క్షమా- క్షౌచ
 ఖమా-సహనం
 ఆధాజంతనపుసకలింగాః
 అద్దం, అద్దం- అధణం
 అణ్ణం, అణ్ణం- అన్యోన్యం
 అరణ్ణం, రణ్ణం- అరణ్యం
 అల్లం, ఉల్లం, ఓల్లం, ఆద్దం, ఉద్దం, ఓద్దం
 అద్రం, ఉద్రం, ఓద్రం - ఆద్రం
 అచ్చఅరం, అచ్చరిఅం, అచ్చరిజ్జం
 ఆశ్చర్యం
 అంగుఅం, ఇంగుఅం- ఇంగుదం
 ఓహలం, ఉహోహలం- ఉహాఖలం
 ఉత్తరిఅం, ఉత్తరిజ్జం- ఉత్తరియం
 ఉద్దం, ఉద్దం- ఉద్ధవం
 ఉణం, రిణం- ఋణం
 ఓసథం, ఓసహం- ఔషధం
 కాలాసం, } కాలాయసం
 కాలాఅసం }
 కిసలం, కిసలం- కిసలయం
 కోహల్లం, కోహలం- కోడహల్లం-
 కోడహలం, కుడోహల్లం, కుడోహ
 లం- కుతూహలం

చిష్టం, చిష్టాం, ఇష్టం, ఇష్టాం-చిహ్నం	పుఘమం, పఘమం, పుఘమం, ప
చేఇలిం, చేఇలిం, చేఇత్తం, చేఇత్తం	ధమం- పృథమం
లిం- చైస్యం (బౌద్ధాలయః)	పిండా, పిండం- పిండం
జఙ్గరం, జఙ్గలం- జతరం	పీలం, పీలం- పీతం
జీలిం, జీలిం- జీవితం	భాణం, భాణం- భాజనం
తలవింటం, తాలవింటం, తలవెంటం	భోణం, భోణం- భోజనం
తాలవెంటం- తాలవృంతం	మసేణం } మస్యణం
తిష్టుం, తిగ్గం- తిగ్గం	మనణం }
నూహం, తిగ్గం- తిగ్గం	మహలిం, మహాలిం- మధూకం
దుల్లం, దుడ్డం- దుగూలం	మఇలం, మలిణం- మలినం
దూహం, దుష్టం- దుఃఖం	మానం, మంసం- మాంసం
జేడం, దెవడం- దేవకులం	మాడక్కం, మడక్కం, మాడితిం
దేరం, దారం, వాగం, వెరం, దు	మడలిం- మృదుకం
అరం, దువరం, దువేరం, దువా	మాడక్కం, మడక్కం, మాడత్త
రం- ద్వారం	ణం, మడత్తణం, మాడిత్తం, మ
ధీరం, ధిజ్జం- ధైర్యం	డిత్తం, మాఇమా, మఇమా- మృ
ఓమల్లిం } మూల్యం	త్వం
ణిష్మల్లిం }	మీసం, మీసాలిం- మిశ్రం
ణిడం, ణెడం, ణూడం- నూ	రాడం, రాడిం- రాజకులం
పురం	ణిడాలం, ణడాలం- లలాటం
పల్లం, పత్తం- పత్రిం	లాణం, లనణం- లనణం
పల్లాణం, పడాణం- పర్యాణం	ణంగలం, లంగలం- లాంగలం
పడమం, పామ్మం- పద్మం	నఇరం, నజ్జం- నజ్జం
పలిం, పలిం- పలితం	వింటం, మెంటం- వృంతం
పావీధం, పాలివీధం- పాదవీతం	విజాణం, విజ్ఞాణం- విజ్ఞానం
పావడణం } పాదపతనం	వెరులీం, వేరుజ్జం- వైడూర్యం
పాలివడణం }	వారణం, వాలరణం- వ్యాకరణం
పాణిం, పాణిం- పానీయం	సింగం, సంగం- శృంగం
పిట్టం, పట్టం- పృథ్వం	సామద్భం, సామద్భం- సామద్భమ్

సిందూరం, సేందూరం- సిందూరం	ముంధా, ముంధా- నకారాంతవత్
సరుహం } సరోరుహం	ముంధాణో } మూధాణ
సరోరుహం }	ముంధాణో }
సిణ్ణం, సేణ్ణం, సఖణ్ణం- సైన్యమ్	సక్తిణో, సక్తి - సాక్షి
తీణం, భీణం, ధిణ్ణం- స్త్రానమ్	హలంతస్త్రీలింగాః.
హిలం, హిలం- హృదయమ్	అసీసా, అసిల- ఆశీః
హలంతపుల్లింగాః	అచ్చరసా, అచ్చరల- అప్పరాః
అరుహన్తో, అరిహన్తో, అరహన్తో,	పడివల, పాడివల- ప్రితివల్
అరుహమాణో, అరిహమాణో, అ	విజ్జలా, విజ్జా- విద్యుత్
రుహో, అరిహో, అరహో- అర్హా	హలంతనపుంసకలింగాః
అప్పా, అత్తా, ఆదా- నకారాం	ఛడమో, ఛమ్మో- ఛర్త
తవత్.	జమ్మణో, జమ్మో- జన్త
అప్పా, అత్తో, అప్పాణో, అత్తా	భప్పో, భస్సా- భష్ట
ణో- ఆత్తా	పమానుకారాంతవద్యువమ్
తిరచ్చి, తిరొ- తిర్యక్	—*ఇతి శబ్దవిశేషాః.*—
భవన్తో, భవో- భవాన్	— శ్రీ —
మహన్తో. మహో- మహాన్	

దకారాంతో యుష్మదృచ్ఛబ్రస్త్రీలింగేఽపి నమానః.

౧౧౧॥ తువం తుం తుమం తుహ తం * ౧౩॥ భే తుద్భే తు
 స్తో ఉయ్యో తుబ్భ తుష్టే తుజ్ఞే తుష్టు తుజ్ఞు * ౨౧॥ తుమే తు
 ౨॥ తువం తుం తుమం తుహ తం * ౨౩॥ వో భే తువ్వో తు
 స్తో తుజ్ఞో ఉయ్యో తుబ్భ తుష్టు తుజ్ఞు తుద్భే * ౩౧॥ భే తే జ
 ౩॥ తుమం తుమ ఇ తుమ ప తు ఇ తు ప తుమా ఇ తు మ * ౩౩॥ భే
 పుబ్భేహి తుష్టేహి తుజ్ఞేహి ఉబ్భేహి ఉష్టేహి ఉజ్జేహి ఉయ్యో
 హి తుష్టేహి * ౪౧॥ తుబ్భ తుష్టు తుజ్ఞు తుహి త్తో తుష్టు త
 ఈహింతో తత్తత్తో తత్తత్త తత్తత్త తువాహింతో తువత్తో తువా

ఓ॥ తువాడు॥ తువాహి॥ తువా॥ తుమాహింతో॥ తుమత్తో॥ తుమాట॥
తుమాడు॥ తుమా॥ తుమాహి॥ తుమాహింతో॥ తుమాత్తో॥ తుమాట॥ తుమాడు॥
తుమా॥ తుమాహి॥ తుబ్బాహింతో॥ తుబ్బత్తో॥ తుబ్బాట॥ తుబ్బాడు॥ తు
బ్బా॥ తుబ్బాహి॥ తుమ్మాహింతో॥ తుమ్మత్తో॥ తుమ్మాట॥ తుమ్మాడు॥ తు
మ్మా॥ తుమ్మాహి॥ తుజ్జాహింతో॥ తుజ్జత్తో॥ తుజ్జాట॥ తుజ్జాడు॥ తుజ్జా॥
తుజ్జాహి * ౫॥ ౩॥ ఉమ్మైహింతో॥ ఉమ్మైహింతో॥ ఉమ్మైనుంతో॥ ఉ
మ్మైనుంతో॥ ఉమ్మైహి॥ ఉమ్మైహి॥ ఉమ్మైత్తో॥ ఉమ్మాట॥ ఉమ్మాడు॥ ఉమ్మా
హింతో॥ ఉమ్మైహింతో॥ ఉమ్మానుంతో॥ ఉమ్మైనుంతో॥ ఉమ్మాహి॥ ఉ
మ్మైహి॥ ఉమ్మైత్తో॥ ఉమ్మాట॥ ఉమ్మాడు॥ తుమ్మైహింతో॥ తుమ్మైహిం
తో॥ తుమ్మైనుంతో॥ తుమ్మానుంతో॥ తుమ్మైహి॥ తుమ్మాహి॥ తుమ్మైత్తో
తుమ్మాట॥ తుమ్మాడు॥ తుబ్బాహింతో॥ తుబ్బైహింతో॥ తుబ్బానుంతో॥
తుబ్బైనుంతో॥ తుబ్బాహి॥ తుబ్బైహి॥ తుబ్బత్తో॥ తుబ్బాట॥ తు
బ్బాడు॥ తుమ్మాహింతో॥ తుమ్మైహింతో॥ తుమ్మానుంతో॥ తుమ్మైనుం
తో॥ తుమ్మాహి॥ తుమ్మైహి॥ తుమ్మైత్తో॥ తుమ్మాట॥ తుమ్మాడు॥ తుజ్జాహిం
తో॥ తుజ్జైహింతో॥ తుజ్జానుంతో॥ తుజ్జైనుంతో॥ తుజ్జాహి॥ తుజ్జై
హి॥ తుజ్జైత్తో॥ తుజ్జాట॥ తుజ్జాడు * ౬॥ ౧॥ తుబ్బ॥ తుబ్బ॥ ఉబ్బ॥ ఉమ్మ
ఉబ్బ॥ ఉమ్మ॥ తుమ్మ॥ తద॥ తుహం॥ తుహం॥ తుమ్మ॥ తువ॥ తుమ॥ తుమే॥
తుమాణ॥ తుమో॥ డే॥ లె॥ డి॥ తుణ॥ తువ * ౬॥ ౩॥ తుమ్మాణం॥ తు
మ్మాణ॥ తుజ్జాణం॥ తుజ్జాణ॥ తుబ్బాణం॥ తుబ్బాణ॥ తుమాణం॥ తునా
ణ॥ తువాణం॥ తువాణ॥ తుహం॥ తుహం॥ తుబ్బం॥ తుమ్మం॥ తుజ్జం॥
తుబ్బ॥ తుమ్మ॥ తుజ్జ॥ వో॥ భే॥ తు * ౭॥ ౧॥ తుమవీ॥ తుజ్జ॥ తువీ॥ తు
నాణ॥ తుమే॥ తుమమ్మి॥ తువత్త॥ తువస్సిం॥ తువమ్మి॥ తుమత్త॥ తుమ
స్సిం॥ తుమమ్మి॥ తుహత్త॥ తుహస్సిం॥ తుహమ్మి॥ తుబ్బత్త॥ తుబ్బస్సిం॥ తు
బ్బమ్మి॥ తుమ్మాత్త॥ తుమ్మస్సిం॥ తుమ్మమ్మి॥ తుజ్జత్త॥ తుజ్జస్సిం॥ తుజ్జమ్మి
తుహహిం॥ తుమహిం॥ తుహహిం॥ తుబ్బహిం॥ తుమ్మహిం॥ తుజ్జహిం॥

ప్రాకృతశబ్దపదీపికా.

కఇతి, కాహే, కాలా, కతి — కదా
 కఇతి, కాహే, కాలా, కతి — కదా
 జఇతి, జాహే, జాలా, జతి — యదా
 జా, జావ — యావత్
 జ్ఞా, జ్ఞావ — తావత్
 కహి, కత్తి, కహ — కుత్తి
 దిట్టితి — దిట్టా
 పుణో, పుణాఇ, పుణ — పునః
 గుణాఇ, గుణాణా, గుణా, గుణాణా
 — నపునః
 కుట, కదో, కత్తో, కుట, కుదో — కునః
 ఇత్యాది
 — *ఇత్యవ్యయ ప్రకరణమ్* —
 అథతద్ధితాంతాః కేచిత్ప్రదేశ్యైః
 సిరిమంతో — త్రిమంతా
 ధణమణా — ధనవా
 భత్తివంతో — భక్తిమా
 హణుమా — హనుమా
 దళితో — దయావా
 సద్ధాలా — శ్రీధావా
 గర్విరో — గర్వవా
 ఛాఇల్లో — ఛాయావా
 దర్పుల్లో — దర్పవా
 మాణింజతో — మానవా
 ఇత్యాన్యూహ్యమ్.
 తేత్తితి, తిత్తితి, తిత్తితి, తేద్ద
 హా, తా, తావ — తానత్
 పేత్తితి, ఇత్తితి, ఇత్తితి, పేద్ద
 — ఏతావత్

కేత్తితి, కేత్తితి, కేద్దహం — కేయత్
 ఏత్తితి, ఇత్తితి, ఏద్దహం — ఇయత్
 జేత్తితి, జేత్తితి, జేత్తితి, జేద్ద
 హం, జా, జావ — యావత్
 పహిట — (సభికి) సాధ్యః
 సవ్వంగిట — సర్వాంగిణః
 అప్పణతి — ఆత్తియమ్
 జహి, జత్తి, జహ — యతి
 ఏవం త్రిలంకాః
 అష్టకే రో } అష్టదీయః
 అష్టకే రో }
 పారిక్రం, పరిక్రం, పారక్రం,
 పరక్రం, పారకేరం; పరకేరం —
 పరకీయమ్. అయ మేవవిశేషః
 రాఇక్రం, రాతిక్రం, రాతికేరం
 — రాజకీయం. సామాన్యేన
 తుష్టాకేరం యుష్టదీయమిత్యాది
 తుష్టాచేతి — యాష్టాకమ్
 అష్టాచేతి — ఆష్టాకమ్
 చందన్వ — చంద్రీనత్. ఇత్యాది
 పీణమా, పీణత్తణం — పీనత్వం
 ఇత్యాది
 సవ్వదో, సవ్వత్తో, సవ్వట — సర్వ
 తః. ఇత్యాది
 ఏక్కసి, ఏక్కసితి, ఏక్కఇతి, ఏ
 క్కకా — ఏకదా. ఇత్యాది
 సలహంతో — శతకృత్వః. ఇత్యాది
 పురిల్లం — పురీభవమ్
 అప్పల్లం — ఆత్తభవమ్ ఇత్యాది

లజ్జాగా—లజ్జాశీలః. ఇత్యాది

ఇతి తద్ధితాంతాః.

అథకృగంతవిశేషాః

హసితం—హసితమ్

పడితం—పడితమ్

జాతం—జాతం

లూతం—లూతమ్

భూతం—భూతం. ఇత్యాది

కారితం, కారావితం—కారితమ్

హసితం, హసావితం—హసితమ్

ఇత్యాది

హాసాహో, హాసంతో—భాసా

హాసమాహో, హాసంతో, హాసేమా

హో, హాసేంతో—హాసా ఇత్యాది

విరాటమాహో, విరాటంతో, వి

రాటమాహో, విరాటంతో—వి

రాజమానః

హాసకు, హాసేకు, హాసమాణీ, హా

సేమాణీ, హాసంతీ, హాసేంతీ, హా

సమాణా, హాసేమాణా, హాసంతా,

హాసేంతా—హాసంతీ

భజకు, భజేకు, భజమాణీ, భజే

మాణీ, భజంతీ, భజేంతీ, భజమా

ణా, భజేమాణా, భజంతా, భజే

ంతా—భజమానా

దట్టుం, దట్టుతం, దట్టుతం, దట్టు

తం, దట్టుతం—దృష్టా

ఘేతుం, ఘేతుతం, ఘేతుతం, ఘే

తుతం, ఘేతుతం—గృహీతా

వోతుం, వోతుతం, వోతుతం,

వోతుతం, వోతుతం—ఉక్తా

మోతుం, మోతుతం, మోతుతం

మోతుతం, మోతుతం—ముక్తా

రోతుం, రోతుతం, రోతుతం, రో

తుతం, రోతుతం—రుదిత్వా

సోతుం, సోతుతం, సోతుతం,

సోతుతం, సోతుతం, సుణిడం, సు

ణెడం, సుణెడం, సుణెడం, సు

ణెడం, సుణెడం, సుణెడం, సు

ణెడం, సుణెడం, సుణెడం, సు

ణెడం, సుణెడం, సుణెడం, సు

ణెడం, సుణెడం, సుణెడం, సు

ణెడం, సుణెడం, సుణెడం, సు

ణెడం, సుణెడం, సుణెడం, సు

ణెడం, సుణెడం, సుణెడం, సు

ణెడం, సుణెడం, సుణెడం, సు

ణెడం, సుణెడం, సుణెడం, సు

ణెడం, సుణెడం, సుణెడం, సు

ణెడం, సుణెడం, సుణెడం, సు

ణెడం, సుణెడం, సుణెడం, సు

ణెడం, సుణెడం, సుణెడం, సు

ణెడం, సుణెడం, సుణెడం, సు

ణెడం, సుణెడం, సుణెడం, సు

ణెడం, సుణెడం, సుణెడం, సు

ణెడం, సుణెడం, సుణెడం, సు

ణెడం, సుణెడం, సుణెడం, సు

ణెడం, సుణెడం, సుణెడం, సు

ణెడం, సుణెడం, సుణెడం, సు

హసేడుం, హసిడుం—హసితుమ్ భో తస్యం—భో క్తస్యమ్

దట్టన్యం—దగ్రీష్టన్యం

ఘోర్తన్యం—గర్హితన్యం

వోత్తన్యం—వక్తన్యమ్

మోత్తన్యం—మోక్తన్యం

రోత్తన్యం—రోదితన్యమ్

సోత్తన్యం—శోతితన్యమ్

కాఅన్యం—కారణన్యం

హసేడుం } హసేడుం

హసితుమ్ }

ఇహన్యం

కరిణీడు, కరిణీష్టం—కరిణీ యితిహాది

ఇతి కృతమితిహాది

ఇతి ప్రాకృతభాషాయామ్ సుబంశవిధానః.

అథ శౌరసేనీసామాన్యప్రక్రియా ॥ సూ ॥ దస్తస్య శౌరసేన్యా
మఖావచోస్తోః. శౌరసేన్యాం భాషాయాం అచఃపరస్య అసంయుక్త

స్యానాదౌ ఏతామానస్య తకారస్య దకారస్యాత్. సిదా—పీతా

ఇత్యాది. ॥ సూ ॥ అథః క్వచిత్. శౌరసేన్యాం సంయోగే ఆథోఏ

తామానస్య తస్యనః క్వచిత్. ణిచ్చ దౌ—సిచ్చితః ఇత్యాది

సూ ॥ ర్యోయ్యః॥ ర్యస్య వాయోభవతి. అయ్యో, జ్యో—య్యః.

ఇత్యాది

సూ ॥ ధోధః. ధస్యధోవాస్యాత్. కథా, కహ—కథా ఇత్యాది

సూ ॥ ఇహహచోహాస్య, ఇహశబ్దే హకారస్య ధధ్వవిధాహ

చాపితి విహితహకారస్యచ ధకారోవాస్యాత్,

సూ ॥ అంత్యాదిదేతి మోః. శౌరసేన్యామంత్యమకారాణ్ణాగ

మోభవతి. ఇదెతోః పరయోః. జుత్తంణిమం- యుక్తమిదమ్, ఏవ్యం

ణెదం. ఏవమేతత్.

సూ ॥ శేషప్రాకృతవత్. ॥ స్పష్టమ్ ॥ ఇతి శౌరసేనీసామాన్య

ప్రక్రియా.

అథ శౌరసేనీశబ్దాః

౫॥౧॥ రామాదు | రామాదో * ౫॥౩॥ రామాహింతో | రామే

హింతా | రామానుంతా | రామెనుంతా | రానుంతా | రామాహ | రా
మాదు | రానాహి | రామెహి || శేషంప్రాకృతవత్. ఏవమదంతాః
కృష్ణాదయః. | పూర్వశబ్దస్య పురవ ఇత్యాదేశః, యావాణితు ప్రా
కృతవత్. అజంతనలంసకలింగేషు పశ్చిమ్యూంరామవత్ అన్యత్స
ర్వంప్రాకృతవదేవ. ఇత్యజంతపశేషాః

అథ హలంతవిశేషాః. సకారాంతఃపుల్లింగకర్తృశబ్దః.

౧౧౦॥ దేకరిత్ర దేశరీ దేశరి * ౧౧౩॥ దెకరిట్ర దేకరిడు | దేకరి
ణా | దెకరి * శేషం ప్రాకృతవత్. ఏవమదంతాః

అన్నంతేషు సర్వత్ర దెరాఅం దేనుకమ్మం దేఅవ్పం || ఇత్యేకై
కం యాపమధికం. అన్యస్సర్వం ప్రాకృతవత్.

తకారాంతఃపుల్లింగో భవచ్ఛబ్దః.

౧౧౧॥ భవం * ౧౧౩॥ భవా || శేషంప్రాకృతవత్. ఏవం కృపా
వా, మఘవా ఇత్యాదయః.

ఇతి హలంతవిశేషాః. అథావ్యయాః.

దావ, తావ, దా, తా—తావత్. ఇహ, ఇథ—ఇహ. దాణిం—
ఇదానీం. తా—తస్మాత్. రమిత, రమిమాణ—రన్తా. ఇత్యాది.

కమిత, కరిత, కరిమాణ—కృత్వా. గమిత, గమిమాణ, గదుత—
గత్వా. ణం—నను | అష్టుహ—చంతోషే. హీహీ—వైకూషకహ
షేక. హీమాణహీ—అశ్వర్యై, కష్టైచ | ఏవ—ఏవ. చేట్యాహ్వి
నేహంజే. ఇత్యవ్యయవిశేషాః. ఇతి శౌరసేన్యాంసుబంతభాగః

అథ మాగధీసామాన్యప్రకీర్తయా

సూ॥ స్రాగిక్లా ॥ మాగధ్యాం సకారరెఫయోర్యథాసంఖ్యం శకా
ర లకారౌస్తః. || సూ॥ చ్చౌనాదౌశ్చక ॥ అనాదౌ వతకమానస్య
లాక్షణికస్యాలాక్షణికస్యచ, వృద్ధస్య శ్చౌభనశ్చ. పిశ్చిలే పిచ్చిలః | వ
త్సలః | వత్సలః | వత్సలః ||

సూ॥ క్షగకః॥ అనాదౌవతః మానస్య క్షప్యజహ్యమూలీయా కా
స్తక కారోభవతి. లకశే. రాక్షపః

సూ॥ సస్సహస్సంయోగైర్గ్రీష్టే॥ అనాదిమయోస్సంయోగే వర్త
మానయోస్సకారప కారయోస్సకారోభవతి. గ్రీష్టేసభవతి.

వశస్తే- ప్రశస్తః. శుశ్మ- శుష్మః. గిష్టే- గ్రీష్టః.

సూ॥ న్యణ్యజ్ఞాంభర్ ॥ ఏహంభ కాగప్యాల్ ॥ రిశ్వాద్వివ్వమ్॥
ధక్షే - ధన్యః. గక్షే - గణ్యః. సామజ్ఞా - సామజ్ఞః. ధణజ్ఞాప - ధ
నంజయః. ఇత్యాద్యుహ్యం.

సూ॥ జయద్యాంః ॥ ఏహం యకారోభవతి ॥ శమాయే - స
మాజః. యయే - జయః. హియ్యే - హృద్యః.

సూ॥ ట్టటౌఘం॥ ఏతయోః ఘస్యాల్ ॥ శుఘ-శుఘ. భఘ-భఘః ఇత్యాది

సూ॥ స్థఠౌస్తమ్ ॥ స్థఠయోస్తస్యాల్ ॥ స్థిఠే - స్థితః. అస్తే-
అశః. ఇత్యాది ॥ సూ॥ మాగధ్యాంశౌరసేవత్ ॥ స్పష్టమ్ ॥

సూ॥ శేషంప్రాకృతవత్ ॥ శౌరసేన్యాం మాగధ్యాంచానుక్రమ
త్యథః ॥ ఇతి మాగధీసామాన్యప్రక్రియా

అకారాంతఃపుల్లింగౌ రామశబ్దః.

౧౧॥ లామే * ౧౩॥ లామా * ౬౧॥ లామాహ । లామశ్శ *
౬౩॥ లామాహ ౮ । లామాణం । లామాణ ॥ శేషం శౌరసేవత్.

ఏవమదంతాః, నపుంసకలింగానామపి షష్ట్యేవమేవ. శేషం ప్రా
కృతవత్.

అహం, వయం, ఏతయో స్థానే హగైఇత్యాదేశోభవతి. అన్య
త్సర్వం శౌరసేవత్ప్రాకృతవచ్చ. ఇతి మాగధ్యాంచానుక్రమ
త్యథః.

అథప్రేశావీసామాన్యప్రక్రియా.

సూ॥ నోణనాః ప్రైశాచ్యాం ॥ ప్రేశాచ్యాంభాషాయాం ఇకారస
కారయోగ్నకారోభవతి.

సూ॥ న్యూజ్జాంఞ్కర్ ॥ కే శాచ్యమేహం ఇకారస్సృత్. రిత్వా
ద్విస్వమ్. ఇష్టో - ఏర్వః. ఇష్టో - గణ్యః. పష్టో - హృజ్ఞః

సూ॥ తల్లదో ॥ తిసారిద కాంయోస్తకారోభవతి ॥ పతిపన్నో -
ప్రతిపన్నః. మతో - మదః. ఇష్టో

సూ॥ లోభః ॥ స్పృష్టం ॥ కొషళో - కోమలః.

సూ॥ ద్దుర్జ్యాయోగే ॥ యాద్యశాంసు, దృశ్యస్యశి ఇతిస్సృ
త్. యాతీసో - యాద్యశః. శాసీసో - రాద్యశః. భవాతీసో - భ
వాద్యశః, ఇత్యాది

సూ॥ క్యస్యైష్ట్యం రియసినసితాఃక్వచిత్ ॥ ర్క, స్మ, ప్ర, ఏహం
స్తానే. కి, సి, సిత, ఇత్యాదేశో యథాసంఖ్యంభవంతి ॥ ఆరీట-
క్వః. ననాశో - న్నాతః. కసిటో - కృష్టః.

సూ॥ టోస్తుతు ॥ టు, ఇశ్యస్యశు, ఇతి వాస్యాత్ ॥ కతుకొ, క
టుకొ - కటుకః. ఇత్యాది

సూ॥ కహస్సః ॥ స్పృష్టం ॥ సేసో - శేషః, ఇత్యాది

సూ ॥ ప్రవీణ్మనస్త కా ॥ ప్రవ ఇశ్యస్య హీన త్థాగ్ ఇత్యా
దేశాభవతి ॥ క్కీర్తన, కర్థన - కృష్టాస్ ఇత్యాది

సూ ॥ శేషం శౌరసేనీ త్ ॥ స్పృష్టమ్ ॥ అ హిలాదేశాః హృ
యశోనభవంతి. ఇతి ప్రేశాపిహమాన్యప్రక్రియా.

అకారాంతఃపుల్లింగో గామాశబ్దః.

౫౧౧॥ గామాతు| రామాతో * ౫౧౩॥ రామాహింతో| రామేహిం
తో| రామాసుంతో| రామేసుంతో| రామాహి| రామేహి| రామాతో
రామాతు ॥ శేషం హృత్వత్

నపుంసకలింగానా మప్యేవమేవ : ప్రదయమిశ్యస్యహితపమితిరూ
పే హృత్వత్వచార్ధారసేనీవచ్చ ॥ రాజక శబ్దస్య సిద్ధావస్థాపేక్షయా
యత్రయత్రోజ్జకారోశ్చతే, తత్రతత్రోజ్జకారస్య వికల్పేన, చిహ్న.

ఇత్యాదేశస్యాత్. రాచిభో, - రాజ్ఞః, పక్షే రణ్ణో-రాజ్ఞః ఇతి.

తదిదమోః పుంసితృతీయైకవచనెనెన్|స్త్రియాం నాయే ఇతి భవతి
అన్యయేషుక్త్వా ప్రత్యయేవిశేషః. గంతూన - గన్తా ఇన్త్యాది శేష
మఖిలం శౌరసేనీవత్ప్రాకృతవద్వ. ఇతి ప్రేశాచ్యాం సుబంతభాగః.

అథ చూళికాపైశాచీ సామాన్యప్రక్రియా.

సూ॥ రోలస్తుచూళికాపైశాచ్యామ్ ॥ చూళికాపైశాచ్యాం రేఫస్య
లకారోవాస్యాత్. రామో, లామో - రామః ఇత్యాది

సూ॥ గజడదబఘరుధధభాం కచటతపఖఛతథఫాల్ ॥ గా
దీనాం క్రమాత్కాదయస్సస్యః ॥ మక్కనో - మాగణః. నకో - న
గః. రాచా, లాచా - రాజా. టమలుకో, టమరుకో - డమరుకః.
మతనో - మదనః. పాలకో - బాలకః. మేఖో - మేఘః. ఛలా, ఛ
రో - ఝరః. కాతం - గాథం. థాలా, థారా - ధారా. రంఘా,
లంఘా - రుంభా. క్వచిల్లాక్షణికస్యాపి పడిమా, పటిమా- వృతిమా
ఇత్యాది.

సూ॥ అన్యేషామాదీయుజిన ॥ గజడాది సూత్రోక్తమాదౌ వర్త
మానానాం యుజిధాతౌచ నభవత్యన్యేషామృతేన ॥ జనో | నియోజ
తం ఇత్యాది

సూ॥ శేషం ప్రాగ్విత్ ॥ స్పష్టం ॥ ఇతిచూళికాపైశాచీప్రకరణం
అథావభ్రంశభాషాసామాన్యప్రక్రియా.

సూ॥ తుమోజ్ఞమ్ ॥ అసంయుక్తస్యానాదౌ వత్తమానస్యావః
పరస్య మన్యనావస్స్యాత్ | జిత్రాత్సానునాసిక ఉచ్చారః

సూ॥ అచోస్తవోభౌ కఖతథపఘగఘదధబభాన్ ॥ అసంయుక్తా
నామనాదౌ వత్తమానానా మదఃపరేషాం కాదీనాం యథాసంఖ్యం
గాదయస్యఃప్రాయః. లాగు - లొకః. మఘు - మఖిః. సుమ - సు
తః. ణాధు - నాథః. తాబు - తాపః. కభు - కభిః. ఇత్యాదీనంచారణీయం

సూ॥ మ్నో మ్భమ్ ॥ మ్నస్య లాక్షణికస్య మ్భస్యాత్ . బ్రాహ్మణః
బష్టణో బమ్భణో * ఇత్యాది

సూ॥ రోలుకమధః ॥ అథోవతః మానస్య రేఫస్య లుగ్వాస్యాత్ .
పిడ, పిడి - ప్రియః ॥ ఇత్యాది

సూ॥ క్వచిదభూతోపి ॥ రేఫస్యాదిత్యధః ॥ వాఃసు - వ్యాసః .

సూ॥ ప్రియోఽపభ్రంశేచోఽచ్ ॥ అపభ్రంశేఽచస్థానేఽన్యో
ఽచ్ క్వచిద్భునతి ॥ ప్రియఇత్యస్యా భాషాంతమనుపృత్తిః ॥

సూ॥ అడడడుల్లాస్వాధికకలుక్చ ॥ నామ్నః అ, డడ, డుల్లఇతి
ప్రత్యయాభవంతి తత్సన్నియోగేన స్వాధికకకప్రత్యయణాపః ॥ డడ
ఇత్యత్రాద్యోడకారఇత్ ॥ రామడ, రామడు | రామల్లు - రామః .

సూ॥ క్రాంతస్యాత ఉంస్వమోః ॥ కాంతస్య తాంతస్యచ అకా
రాంతస్య ఉంస్యాత్స్వమోః పరయోః నపుంసకలింగే ॥ కుండఉం -
కుండకం . కరడు - కృతం, భగ్గుడుం - భగ్నుమ్ .

సూ॥ తణెణతేసింతేసితేహింకేహింతాదధ్యే ॥ తాదధ్యేద్యో
త్యేపతేప్రత్యయాభవంతి ॥ రామతణెణ | రామతేసిం | రామతేసి |
రామతేహిం | రామకేహిం—రామార్థం ఇత్యాది

సూ॥ లింగమతంత్రీం ॥ స్పష్టం ॥ ఇత్యపత్రంశభాషా సామా
న్యప్రక్రియా

అకారాంతపుల్లీర్ణో రామశబ్దః

౧|౧॥ రాము| రామూ| రామ| రామో * ౧|౩॥ రామ| రామూ*
౧|౧॥ దేరాము| దేరామూ| దెరామో| దేరామ| దెరామూ * ౧|౩॥
దేరామహో| దెరామాహో * ౨|౧॥ రాము| రామూ | రామో |
రామూ | రామ * ౨|౩॥ రామ| రామూ| రామి| రామే * ౩|౧॥
రామేణ| రామెం | రామే * ౩|౩॥ రామేహిం | రామహిం | రా
మాహిం ॥ రామె * ౫|౧॥ రామహే| రామాహే| రామహు| రా

మాహు * ౫|౩|| రామహుం | రామాహుం * ౬|౧|| రామసు| రా
మాసు| రామస్సు| రామహో| రామాహో| రామ| రామా * ౬|౩||
రామహం| రామాహం | రామ| రామా * ౭|౧ || రామి| రామె *
౭|౩|| రామహిం| రామాహిం| రామసు| రామాసు| రామసుం | రా
మాసుం || ఏవమదంతాః

అత్రమకారస్యతు మోక్షస్వమిత్యనునాసిక వకారశ్చవావక్తవ్యః.
విన్ను - విషణ్ణః | విచ్చు - వత్తాః | వుత్త - ఉత్తః | జఇసు - యాద్య
శః | తఇసు - తాద్యశః | కఇసు - కీద్యశః | అఇసు - ఈద్యశః | అణ్ణ
ఇసు, అవరాఇసు - అన్యాద్యశః | అవరూవరు - పరస్పరః ఇత్యాది న
ర్వంరామవత్

నర్వశబ్దస్యవికల్పేన సాహజిత్యాదేశః

౫|౧|| నవ్వహం| సవ్వాహం| సాహహం| సాహహం * ౫|౩|| న
స్వహం| సవ్వాహం| సాహహం | సాహహం * శేషం ఆదేశద్వ
యేపి రామవత్ - ఏవం విశ్వాదయః

ఇకారాంతఃపుల్లింగః కవిశబ్దః

౧|౧|| కిఇ| కఈ * ౧|౩|| కిఇ| కఈ| కిఇహో| కఈహో*౧|౧||
దేకఇ| దేకఈ * ౧|౧|| దేకఇహో| దేకఈహో * ౨|౧|| కిఇ| రిఈ| బ
హువచనమప్యేవమేవ || ౩|౧|| కిఇపిం| కిఈపిం| కిఇణి| కిఈణి| కిఇం
కిఈ * ౩|౩|| కిఇహిం| కిఈహిం * ౫|౧|| కిఇహే | కఈహే *
౫|౩|| కిఇహురి| కిఈహుం * ౬|౧|| కిఇ| కిఈ| కిఇహుం| కిఈహుం
౬|౩|| కిఇహం| కిఈహం| కిఇహుం| కిఈహుం | కిఇ| కిఈ * ౭|౧||
కిఇహి| కిఈహి| కిఇహుం| కిఈహుం || బహువచనమప్యేవం || ఏవం
గృవిః హరిః ఇత్యాదయః

ఉకారాంతఃపుల్లింగః కారుశబ్దః

౧|౧|| కారు| కరూ * ౧|౩|| కరు| కరూ| కరిహో| కరూ

హో * ఇత్యాది సర్వంకవిసత్ పనముకారాంతాః || ఋకారాంతా
నాంతం ఋకారస్యాత్వోత్పయో రామనతా-రువచ్చరూపాణి కల్పనీ
యాని || ఇత్యజంతాఃపున్లింగాః

అకారాంతస్త్రీలింగం జాయాశబ్దః

౧|౧|| జాఅ, చాఅ, జాఈ, జాఇ * ౧|౩|| జాఅడ, జాఅట, జాఈ
డ, జాఈట, జాఅడ, జాఅట, జాఇడ, జాఇట * ౧|౧|| దేజాఅ | దే
జాఅ | దేజాఈ | దేజాఇ * దేజాఅడ, దేజాఅట, దేజాఇడ, దేజా
అట, దేజాఇహో, దేజాఅహో, దేజాఈడ, దేజాఈట, దేజాఇడ, |
దేజాఇట, దేజాఈహో, దేజాఅహో, దేజాఇహో * ౨|౧|| జాఅ, జాఅ, జాఈ |
జాఇ * ౨|౩|| జాఅడ, జాఅట, జాఇడ, జాఅట, జాఈడ, జాఈట
జాఇడ, జాఇట * జాఅ, జాఅ, జాఈ, జాఇ * ఇతికేచిత్తద్విన్ద్యం
౩|౧|| జాఅణ, జాఅణ, జాఅం, జాఅం, జాఈణ, జాఇణ, జాఈం, జా
ఇం, జాఈపం, జాఇపం * ౩|౩|| జాఅహిం, జాఅహిం, జాఈహిం
జాఇహిం * ౪|౧|| జాఅహే, జాఅహే, జాఈహే, జాఇహే * ౪|౩
జాఅహుం, జాఅహుం, జాఈహుం, జాఇహుం * ౬|౧|| జాఅహే
జాఅహే, జాఈహే, జాఇహే * జాఅ, జాఅ, జాఈ, జాఇ * ఇతి
కేచిత్ తద్విన్ద్యం || ౬|౩|| జాఅహుం, జాఅహుం, జాఈహుం, జా
ఇహుం * జాఅ, జాఅ, జాఈ, జాఇ * ఇమాన్యపిచింత్యాని ||
౭|౧|| జాఅహిం, జాఅహిం, జాఈహిం, జాఇహిం * చహువచన
మప్యేవమేవ || పనముకారాంతాః | సర్వశబ్దస్య సాహదేశేపి జా
యావత్ పంచమ్యాంవిశేషః పిశ్వాదీనామపి తథేవ || రుచ్యాదీనాం
తు జాయాశబ్దస్య ఇకారాంతత్వే చ కారాంతత్వే చ యథాతద్వదూ
పాణ్యూహ్యేని || ఋకారాంతానామపి ఋకారస్యాత్వేకుత్వేచ జా

యావదేవ, ఇత్యజంతాస్త్రీలింగాః

అథాజంతనపుంసకలింగాః

ప్రాకృతశబ్దప్రదీపికా

౬౯

అకారాంతనపుంసకలింగః కుంజశబ్దః,

౧|౧|| కండు| కుండు|| కు డడు * ౧, ౩, కు డాదు|| కు కం
కుండు| కుండా| కుండు * శేషం రాసునల్ పుంసకారాంతః

ఇకారాంతనపుంసకలింగో నాశిశబ్దః

౧|౧|| వారి| నాశి| నాశిడు * ౧, ౩, నాశిడు మోక్ష శేషం
విసత్ | పవనుజంతనపుంసకలింగః కుంజశబ్దః కుంజశబ్దః
విశేషః || అథ మాంజిగదీశేషః

మకారాంతపుల్లింగః కింశబ్దః

౧|౧|| కు| కూ| క| కా| కొ * ౧, ౩, కే * ౫, ౭, కీహం| కహం|
కాహం * ౫, ౩, కహుం| కాహుం * ౬, ౧, కహుం| కహుం| కహుం|
పహో| క| కా * ౬, ౩, కహం| కాహం| కహుం| కాహుం| కహుం|
వం కాఇం, కవణ, ఇత్యాదేశయోరపి యాపాదేశి ఇష్టశబ్దః
శసిచ ఆలకత్యాదేశః అన్యత్ర ఇమాదేశశబ్దః

౧|౧|| ఇము| ఇయూ| ఇను| ఇనూ| ఇహు * ౧, ౩, ఇహు
ఏ * ౧, ౩, ఆవి| ఆలి| ఆలి * శేషం శేషం శేషం శేషం

దకారాంతపుల్లింగః కింశబ్దః

౧|౧|| మ్రి| జి| జూ| జి| జూ * ౧, ౩, జి| జూ * ౩, ౫, జి| జూ
జూ| జి| జూ| జో * ౩, ౩, జే| జి| జి * ౩, ౫, జి| జూ

దకారాంతపుల్లింగః కింశబ్దః

౧|౧|| త్మ్రీ| సు| సూ| సు| సూ * ౧, ౩, త్మ్రీ| సు| సూ| సు| సూ
|ద|దా| దు|దూ|దో * ౩, ౩, దే|దా|దా|ది * ఇ

దకారాంతపుల్లింగపతశబ్దః

౧|౧|| ఏహో * ౧, ౩, ఏఇ| ఏఈ| ఏవ| ఏవ * ౩, ౫, ఏవ| ఏవ
ర్వవత్ ||

జేహు—యాద్యక్ || తేహు—తాద్యక్ || కేహు—కీద్యక్ || ఏహు—

ఈదృక్ || ఇత్యాది రామవల్

సకారాంతఃపున్లింగోఽదశ్శబ్దః

౧|౧|| అము| అమూ * ౧|౩|| ఓఇ * ఏవమేవద్వితీయాపి శేషం
కారువల్ | ఇతి హలంతపున్లింగాః

అథ హలంతాస్త్రీలింగాః కింశబ్దస్య కాదేశేవ్యధమా ద్వితీయ
యోరిదంతత్వ మీద న్నన్విం చన, అన్యత్సత్వంజాయవల్.

ఏవం యత్తశ్శబ్దయోరపి విశేషస్తుపంచ మ్యేకవచనే
కాహే—కస్యాః || కాహే—యస్యాః || తాహే—తస్యాః || ఇత్యేవ |
ఏతచ్ఛబ్దస్తు ప్రథమాద్వితీయయోరెకత్వే , ఏహ , బహుత్వేపుంవల్ |
అన్యత్రాత్మహలోలోపే తస్య దత్వేవ జాయవల్. అదశ్శబ్దస్య
అన్వాదేశే వ్యధమాద్వితీయయోః పుంవల్; శేషంరుచివల్ ||

ఇతి హలంతాస్త్రీలింగాః

మకారాంతసపుంసకలింగఃకింశబ్దః

౧|౧|| కిం| కాఇం| కవణు| కవణూ * ౧|౩|| కిఇం| కాఇం| క| కా
కే| కవణిఇం| కవణౌఇం| కవణ| కవణౌ| కవణే పునస్తద్వల్ || శేషం
పుంవల్ ||

మకారాంతసపుంసకలింగ ఇదంశబ్దః

౧|౧|| ఇము| ఇమూ * ౧|౩|| ఆఆఇం| ఆఆఇం| ఆఆ| ఆఆ| ఆప *
౨|౧|| ఇము| ఇమూ * ౨|౩|| ఆఆఇం| ఆఆఇం| ఆఆ| ఆఆ| ఆప * ఆ
న్యత్రే ఇమాదేశేఆఆదేశేవ సర్వవల్

దకారాంతసపుంసకలింగాయశ్శబ్దః

౧|౧|| ద్రీం| దు| జం * జఇం|జాఇం||పునస్తద్వల్ - శేషంపుంవల్

దకారాంతసపుంసకలింగస్తశ్శబ్దః

౧|౧|| త్రీం| దు| తం * ౧|౩|| తఇం| తాఇం||పునస్తద్వల్ శేషంపుంవల్

దకారాంతసపుంసకలింగ ఏతశ్శబ్దః

౧౧౧॥ ఏహు * ౧౩॥ ఏఇ ఏఈ * ఏదం ఏదఇం ఏదాఇం * దిం
త్యమేతల్ | పునస్తద్వల్ | శేషంపుంవల్

సకారాంతనపుంసకలింగోఽదశ్శబ్దః .

౧౧౧॥ అము అమూ * ౧౩॥ ఓఇ ఓఈ * అముఇం అమూఇం
చింత్యం పునస్తద్వల్, శేషం పుంవల్ || ఇహలనైనపుంసకలింగాః॥

దకారాంతోఽయ్యదశ్శబ్దః లింగతయేఽపిసమానః

౧౧౧॥ తుహుం * ౧౩॥ తుష్టై తుష్టాఇ * ౨౧॥ ఏఇం తఇం *
౨౩॥ తుష్టై తుష్టాఇ * ౩౧॥ ఏఇం | తఇం * ౩౩॥ తుష్టైహిం *
౪౧॥ తుష్టౌ తుగ్ధ తడ తుహ తట * ౪౩॥ తుష్టహం * షష్ట్యప్యేన
మేవ ॥ ౭౧॥ ఎఇం తఇం * ౭౩॥ తుష్టాసు

దకారాంతోఽస్తదశ్శబ్దః లిజ్జత్యయేఽపిసమానః

౧౧౧॥ హడం * ౧౩॥ అష్టాఇం అష్టైఇం * ౨౧॥ మఇం * ౨౩॥
అష్టాఇం అష్టైఇం * ౩౧॥ మఇం * ౩౩॥ అష్టైహిం * ౪౧॥ మహు
మష్ట * ౪౩॥ అష్టహం * షష్టీచైవం ॥ ౭౧॥ మఇం * ౭౩॥ అష్టాసు

ఇత్యస్తదశ్శబ్దః—అథావ్యయవిశేషాః.

కిహ, కిధ, కిమ, కేమ - కథమ్ || జిహ, జిధ, జిమ, జేమ-యథా
తిహ, తిధ, తిమ, తెమ - తిధా || కాడం, జామహి, జామ-యావత్
తాడం: తామహి, తామ- తానల్ || సవ్యత్తహా- సర్వత్రా ఏవమ
స్యత్రాద్యూహ్యమ్,

విశేషస్తు.

జఇ, జేత్తు - యత్ర || తఇ, తెత్తు- తత్ర || కత్తు. కుత్ర || ఏత్తు
అత్ర || కరఇ, కరఇడ, కరప, కరఅవి, కరఏప్పి, కరపప్పిణు, కరపపి
కరపపిణు - కృత్వా ॥ ఏవం సర్వత్రాహ్యమ్

కరఏవం, కరఅణ, కరఅణహం, కరఅణహిం, కరపప్పి, కరపప్పిణు
కరపపి, కరపపిణు - కతుం. ఏవమేవ సర్వత్రాకల్పనీయం

జణి, జణు, నం, నణ, నావణ, నాణ - ఇవ ॥ జీ - పవ ॥ పమ - ప
 పం ॥ కిర - కిల ॥ పగ్గిమ, పాగ్గిమ, పాగ్గి, పాగ్గివ - పాగ్గియః ॥
 పుణు - పునః ॥ పిణు - పినా ॥ ధువు - ధువం ॥ పర - పరం ॥ నా
 పు - నహి ॥ వచ్చులిడు - వచ్చిత్తుత ॥ దివె - దివా ॥ నహుం - నహ ॥
 మం - మ ॥ కడు, కహు, తిహు - కుతః ॥ అవాసేం, అవాస - అవ
 శ్యం ॥ ఏగిసి - ఏకశః ॥ ఏవ్వహిం - ఇదానీం ॥ ఏమి - ఏవమేవ ॥
 న - ణు - ననుం ॥ అహవణ - అథవా ॥ హణాడం - మనాక్ ॥ పత్త
 హ - ఇతి ॥ వచ్చు - పశ్చత్ ॥ తో - తతః, తదా ॥ అను - అన్య
 థా ॥ ఇత్యైవ్యయివిశేషః ॥

అథ శబ్దతవిశేషః.

పత్తులు, పవడు - ఇయల్ ॥ కేత్తులు, కెవడు - కియల్ ॥ జేత్తులు
 జెవడు - యావల్ ॥ లేత్తులు, లేవడు - తావల్ ॥ పడుప్పణు - పటు
 త్వం, వటుతా ॥ పపం త్వతలంతాః ॥ జెపివ్వణ, జెపివ్వణ, జెపివ్వ
 జెఇపివ్వణ, జెపివ్వడు - జెతవ్యః ॥ పపంతవ్యాంతాః ॥ హోణడు - భవితా
 సుణడు - శోతా ॥ ఇణ్యాది త్వన్నంతాః ॥ తుమ్మారు - యుష్టదీయః ॥
 అమ్మారు - అస్తదీయః ॥ ఇతి తద్దితవిశేషః

— శ్రిశత్యపభింశ సుబస్తవిభాగః శ్రి —

అథ ప్రాకృతతిజంతసామాన్యప్రక్రియా

నూ ॥ లట స్తిపాః జేచ్ ॥ లటః పృథమపురుషైక వచనయోస్తి
 ప్రయోః పృత్యైకః, ఇచ్, ఏచ్, ఇతిభవతః ॥ అత్ర లక్రీణం లకార
 మాత్రోపలక్షకం ॥ తేన లస్యస్యభాః ॥ హోఇ భవతి ॥ నూ ॥ త్వనతః ॥
 అతా రంభ వజి తాదజంతాద్ధాతారగాగమోవాభవతి ॥ హోఆఇ
 ధస ॥ నూ ॥ అపివై చెస్ ॥ పృథమపురుషస్త్వైక త్వే విహితో యపి
 చ్ ॥ మధ్యమపురుషస్త్వైక త్వే వత్సమాణో యస్సే తావకారాంతా
 దేవభవతో నాన్యస్తాల్ ॥ హోఅపి ॥ అతపవెతికిం ॥ హోఇ ॥

సూ॥ లక్ష్మటోశ్చ జజ్జారా ॥ లక్ష్మటోశ్చ కారాద్విధ్యాదిమచ స
ర్వత్యవిహితస్య ప్రత్యయస్య స్థానే జజ్జారావాభవతః । రిత్యాద్వి
త్వం ॥ హోజ్జ । హోజ్జా । నర్వలకారేషు జజ్జారావితీ కేచిత్ ॥

సూ॥ మధ్యేచాజస్తాత్ ॥ ఆజంతాద్ధాతోః ప్రకృతిప్రత్యయయోర్
ధ్యేచ జజ్జారావాభవతః లక్ష్మటోవిధ్యాదిమచ॥ హోజ్జ ఇ । హోజ్జా
ఇ । ఇత్యాది ॥ ॥సూ॥ ఋర్మునా నిన్దైఇరే ॥ లటఃప్రథమపురుషస్య
బహుత్వేవిహితయోః ఋర్ముయోఃప్రత్యేకం ని. న్దే. ఇరే ఇతిత్రయ
ఆదేశాభవంతి ॥ హోంతి । హోంతే । హోఇరే । భవంతి ॥

సూ॥ సిస్థాస్సేసి ॥ లటోమధ్యమపురుషైకవచనయోః సిప్, థాన్
ఇత్యేతయోః ప్రత్యేకంసే,సి, ఇత్యేతాభవతః । హోఅసి । హోఅసే । ఇ
ఇత్యాది ॥ ॥ సూ॥ కథ్వమిత్థాహుచా ॥ లటామధ్యమపురుషబహు
వచనయోః క, ధ్వం ఇత్యేతయోః ప్రత్యేకం ఇత్థా, హుచ్ ఇత్యా
దేశాభవతః । హోఇత్థా । హోహు । ఇత్యాది ॥ ॥సూ॥ మిర్నివిటా ॥
ఉత్తమపురుషైకవచనయోః మిప్, ఇట్, ఇత్యేతయోః ప్రత్యేకం మి
ఇత్యాదేశాభవతి ॥ హోమి ॥ ॥సూ॥ తుమా ॥ అదంతాద్ధాతోరుత్తమ
పురుషైకవచనా దేశే మావరేఆత్వంతుభవతి । హోఆమి । హోఅమి
॥సూ॥ వాలక్లీల్భతృషు ॥ పశుపరేషు అతఏత్వంవాస్యాత్ । హోఏ
మి । హోఏఇ ॥ ఇత్యాది ॥ ॥సూ॥ మోమముమస్తహిజ్ ॥ ఉత్తమ
పురుషబహువచనయోః మన్, మహిజ్ ఇత్యేతయోః మో, మ, ము ఇ
తి త్రయ ఆదేశాః ప్రత్యేకంభవంతి ॥ హోమో । హోమ । హోము,
ఇత్యాది ॥ ॥సూ॥ మోమముష్యిచ్ఛ ॥ అకారాంతాద్ధాతోః మో
మ, ము ఇత్యేతేషు పరేషు అతఇత్వమాత్వంచ వాస్యాత్ ॥ హోఇమో
హోఆమో । పక్షే । హోఅమో ॥ ఇత్యాది ॥ ॥సూ॥ జ్జొజ్జే ॥ జ్జొజ్జ
ఇత్యేతయోః పరయోః అతఏత్వంవాస్యాత్ । హవేజ్జా । హవేజ్జ । అ
ఇత్యేవ । హోజ్జా ॥ ॥ సూ ॥ ధూతాథస్యసిహిఅహి ॥ ధూ

తాథేవిహితాయో లుచాదిప్రత్యయః తస్యస్థా నే ప్రత్యేకంసి, హీ
 ల, హీ, ఇతి త్రియలదేశాభవంతి || స్వరాంతాదేవాయంవిధిః||హో
 సి | హోహీల | హోహీ | తిప్తయోరెవస్యాదయః || ||సూ || హ
 లకుల || హలస్తాత్పరయోర్భూతాథకయోస్తిప్తయోః ఈ అభిత్త్యా
 దేశో భవతి || హవీల | నర్వత్రిబభూవ | అభవల్ | అభూద్వా ||
 సూ|| భవిష్యతిహిరాదిః || భవిష్యదథే విహితప్రత్యయవరే తస్యై
 వహిరిత్యాదిః ప్రయోక్తవ్యః | హోహిఇ | ఇత్త్యాది | భవిష్యతి | భవి
 తావా | ||సూ || హోర్నామిమోముమేవా || భవిష్యదథేవిహితే
 షుది | మో | ము | మ | ఇత్యేతేషు పరేమహా | రాగ్నివాప్రయో
 క్తవ్యో | పత్నేహిరపి | హోహామి | హోసామి | ఇత్త్యాది | పత్నే |
 హోహిమి | ||సూ|| ర్సం || ధాతోఃపరతః భవిష్యతి కాలేషేస్థానే
 ర్సంవాభవతి | హోహిస్సం | పత్నే హోహిమి | సూ|| హిసాహి
 ధాముమోమస్య || భవిష్యతికాలేము, మో, ము, ఏషాంస్థానే హిసా
 హిధాఇతివాప్రయోక్తవ్యో | హోహిసా||హోహిధా | పత్నేహోహి
 ము ఇత్త్యాది | ||సూ|| ఏచ్ఛక్వాతుంతవ్యభవిష్యతి || క్వాతుంతవ్యే
 ము భవిష్యత్కాలవిహితేచ ప్రత్యయేపరతః అతపత్వమిత్వంచ భవతి
 హవేహిమి | హవిహిమి | ఇత్త్యాది | ||సూ|| ఏకస్త్రి ప్రథమాదే
 ర్విధ్యాదిమ దుసుము || లిజ్ఞోటోః ప్రథమ మధ్యమోత్తమ పురుషై
 కవచనానాం స్థానేక్రమాల్ దు, సు, ము ఇతిభవంతి | హోదు | హో
 సు | హోము ఇత్త్యాది | ||సూ|| బహాస్తుహమో || లిజ్ఞోటోఃప్రథ
 మమధ్యమోత్తమ పురుషబహువచనానాం స్థానేస్తు, హ, మో ఇతి
 క్రిమాద్భవంతి || హోంతు | హోహ | హోమో | ఇత్త్యాది ||సూ||
 సోస్తుహి || విధ్యాదిమ సోమకథ్యమపురుషైకవచనస్య స్థానేహి ఇ
 త్యాదేశోవాభవతి | హోహి | హోసు | ఇత్త్యాది | ||సూ|| త్విజ్ఞో
 ల్లిజి || లిజ్ఞో జర్జాభ్యాంపరః ఇకారోవాప్రయోక్తవ్యః | హోజ్జఇ |

హోజ్జా ఇ | ఇత్యాది || సూ || లుగిజ్జహిజ్జస్విజ్జేతః || అదంతాద్ధాతొలిఁ
జోమధ్యమ పురుషేకవచనస్య స్థానేలుక్ || ఇజ్జహి | ఇజ్జసు | ఇజ్జె
తి చ త్వారతదేశావాభవంతి | సువ | హవిజ్జహి | హవిజ్జసు | హవిజ్జే
ప్రత్యే | హవిసుఇత్యాది || || సూ || మాణన్త్రైల్యుజః || ల్యుజః మాణ
న్త ఇత్యాదేశౌ నర్వత్యభవతః | రిత్యాన్నిత్యం | చకారాజ్జర్జారౌద |
హోమాణ | హోంత | హోజ్జ | హోజ్జా ఇత్యాది || సూ || యోరెజ్ ||
ధాతోరివహోవణయోరెదౌ తాయథాసంఖ్యం భవతః | జైఇ | జ
యతి | సౌడోణ | శ్రుత్వా ఇత్యాది || || సూ || ఉవణస్యావః || ధా
తొరంత్యవ్య ఉవణస్య అవఇత్యాదేశౌ భవతి | బవఇ | బూ | లే ||
|| సూ || రుషగైచోదిః || రుషాదిష్వాదెరచౌ దీర్ఘాభవతి | రుష -
రూనఇ || శుష - సూనఇ || తుష - తూనఇ || పుష - పూనఇ || శి
ష - సీనఇ || ఇత్యాది || || సూ || నోహశ్చవిజిపూశ్రుధూస్తుమూలూ
భ్యః || ఏభ్యః పరోణ ఇత్యాగమస్యాత్ | తత్సన్నియోగేన దీర్ఘస్య
హ్రస్వః || జిణఇజయతీత్యాది || సూ || అరణః || ధాతోః ఋవణస్య
అరఇత్యాదేశౌ భవతి | మరఇ | మ్రియతే ఇత్యాది || సూ || ఛగమి
వ్యమాసాం || గమ్. ఇమ్, యమ్, ఆన్. ఏషామంత్యస్య ఛకారోభ
వతి | రిత్యాద్విత్వం | గచ్చఇ | గచ్చతి ఇత్యాది || సూ || ఛిభిదోష్ఠః ||
అనయోరంత్యస్య ఛఇత్యాదేశస్యాత్ || ఛిభఇ | ఛేత్తి | భిభఇ | భే
త్తి ఇత్యాది || సూ || రుభోష్ఠమ్భా || అంత్యసేత్యనువర్తతే | రుభఇ |
రుమ్భఇ | రుంథతే || సూ || ఆభూతభవిష్యతిచకృభః | భూతాద్భవి
ష్యదధేవ ప్రత్యయే పరస్మిణోఽన్త్యస్య ఆత్వంస్యాత్ | కాసిఇత్యా
ది | చకార | కాహిఇ | కరిష్యతీత్యాది || సూ || నమోద్విజరుదాంవః ||
ఏషామంత్యస్యవస్యాత్ | నవఇ - నమతి || ఉద్వివఇ - ఉద్విజతే || రు
వఇ - రూదితి || సూ || చన్వతిమదివ్రజాం || అంత్యసేత్యతి వర్తతే | న
చ్చఇ - నృత్యతి ఇత్యాది || సూ || యుధబుధగృధకృధసంధముహంచర్ముః ||

ఏషాంరుధేశ్వాంత్యస్య ద్విరుక్తయకారస్యాత్ । జుష్టుఇయధ్యతీత్యా
 ది ॥సూ॥ జర్సిదాం ॥ స్విదాదీనామంత్యస్య జభావతి ॥ స్విద్ ॥ సిజ్జ
 ఇ ॥ సంపద్ ॥ సంపజ్జఇ ॥ ఖద్ ॥ ఖజ్జఇ ఇత్యాది ॥ సూ ॥ ధఃక్వభివ
 ధాం ॥ అంత్యస్యథస్యాత్ ॥ వృధేర్వధాతేశ్చావిశేషేణగ్రహణం
 కడ్డఇ ॥ క్వథతే ॥ వడ్డఇ ॥ వధాతే ॥ సూ ॥ వేష్టః ॥ అంత్యస్యథస్యా
 త్ ॥ వేథఇ ॥ వేష్టతే ॥ సూ ॥ ఖాదధావలుక్ ॥ అనయోరంత్యస్య లుక్భ
 వతి ॥ ఖాఇ- ఖాదతి ॥ ధాఇ- ధావతి ॥ ఇత్యాది ॥ సూ ॥ రస్సృజి ॥ సృ
 జధాతోరంత్యరత్వంభవతి ॥ సరఇ ॥ సృజతి ॥ సూ ॥ డసీదవతో ॥ అన
 యోరంత్యస్య డత్వంభవతి ॥ సడఇ ॥ సీదతి ॥ పడఇ- పతతి ॥ సూ ॥ శక
 గే ॥ శకాదిష్వంత్యస్య ద్విత్వంభవతి ॥ శక్నోతి ॥ నక-ఇ ॥ అట్టఇ -
 అటతి ఇత్యాది ॥ సూ ॥ అరివృషాం ॥ వృషాదీనాంఋకారస్య అరిరిత్యా
 దేశ స్యాత్ ॥ వరిసఇ ॥ వషాతీత్యాది ॥ సూ ॥ స్వపి ॥ ఆదేరతడిదో
 తావాభవతి ॥ సువఇ ॥ సోవఇ ॥ వీవం కతకరి సర్వేషాంధాతూణాం
 తదాదేశేషుచ రూపాణి కల్పనీయాని ॥ భావకమణోస్తు ॥ సూ ॥
 ఈలఇజ్జైయకః ॥ యకః ఈల ॥ ఇజ్జఇత్యాదేశౌభవతి ॥ హోఈల
 ఇ ॥ హోఇజ్జఇ ॥ భూయతే ॥ అణుహోఈలఇ ॥ అణుహోఇజ్జఇ ॥ అ
 నుభూయతే ఇత్యాది ॥ అగాగమాదయ ఆదేశః పూర్వవత్కల్పనీ
 యః ॥ సూ ॥ భావకమణితు యగ్లుక్ ॥ భావేకమణిచచిజ్యాదిభ్యో
 ధాతుభ్యః పరోవకారాగమోరిత్యాత్ ॥ తత్సన్నియోగేనయకోలుక్
 చివ్వుఇ ॥ జివ్వుఇ ॥ ఇత్యాది ॥ సూ ॥ మచేః ॥ భావకమణిచచినో
 లేమాగమోరిత్యాద్వా ॥ తత్సన్నియోగేన యగ్లుక్చ ॥ చివ్వుఇ ॥ చీ
 యతే ॥ సూ ॥ అంత్యస్య హనఖనోః ॥ మకారోరిద్వాస్యాత్తత్సన్నియోగ
 న యగ్లుక్చ ॥ హవ్వుఇ ॥ హన్యతే ॥ ఖవ్వుఇ ॥ ఖన్యతే ॥ సూ ॥ మహలిహ
 నహరుహంభరతడిచ్చ ॥ ఏషామంత్యస్య భకారోరిద్వాస్యాత్తత్సన్ని
 యోగన యగ్లుక్చ ॥ వహారత డకారశ్చ దుబ్బుఇ ॥ లిబ్బుఇ ॥ పుబ్బుఇ ॥ రు

బృహత్ || సూ || దశాక్షరమ్ || అంత్యస్యంత్యనువర్తతే || యుకారోరిద్వా
స్సన్యత్ | తత్సన్నియోగేన యన్లుక్చ | ఉప్యజ్ఞః హి జ్ఞానదహ్యతే || సూ ||
బద్ధోఽథః || యుకారోవాస్యాద్యన్లుక్చ | బద్ధుః | బంధిజ్ఞః | బధ్యతే ||
సూ || రుధఉవనమనోః || ఏభ్యః పరస్యగుధేరంత్యస్యభావకమణిర్ఘ
ర్వాస్యాద్యన్లుక్చ || ఉవరుజ్ఞః | ఇత్యాది || సూ || ద్వేగమిగే || గమా
ది వ్యంత్యస్య ద్వీత్వం యన్లుక్చ | గమ్మ | హస్స | ఇత్యాది || సూ ||
ఊరహృకృత్పాఞ్రమ్ || ఏషామంత్యస్య ఊరఇత్యాదేశస్సన్యద్వా ||
తత్సన్నియోగేన యన్లుక్చ | హీర | కీర | లీర | జీర | ఇత్యా
దిభావకమణో రూపాణి కల్పనీయాని ||

అథ నిదిరూపనిర్ణయః ప్రదర్శయతే.

సూ || నిజదేదావావే || నిదః | అత్ | ఏత్ | ఆవ | ఆవే | ఇతిచ
త్వారతిదేశాభవంతి | ఇజాదయః || పూర్వవత్ | హోఅఇ | హోఏఇ |
హోఆవఇ | హోఆవేఇ | భావయతి || సూ || శుష్యాదెరవిద్వా || శుష్యా
దేనిదః అవిర్వాస్యాత్ || సూ || అదెలుక్యాఞ్కోరతః || నిజాదేశేషు
అదెల్లుక్సుపతలదేరతలద్భవతి | హోవఇ | హోవేఇ | భావయతి ఇత్యా
ది | కేదదావే, ఆవ, ఇత్యేతయోరపి ఆత్వమాహుః | హోవావఇ | హో
వావేఇ | ఇత్యాది | ఏవంశిదినర్వేషాం ధాతూనాం తదాదేశానాం
చ కతకరిరూపాణి సర్వలకారేషు కల్పనీయాని | నిదిభావకమణితు
స్మా || లుగావిల్భావకమక్తై || భావకమప్రత్యయే క్రప్రత్యయేచ వ
రేణిచోలుక్, ఆవి, ఇత్యాదేశౌభవతః | లిత్వాన్నిత్యం | హోఊఅఇ
హో ఆవీఅఇభావ్యతే | ఇత్యాదిరూపాణికల్పనీయాని || సూ || లుకప్ర
జోర్యస్య || క్యచః క్యషశ్చసంబంధినో యకారస్య క్వదిల్లుగ్భవతి | గు
రూఇ | గురూఅఇ | గురూయతే ఇత్యాద్యావ్యుక్తిః || * * * *
తేభాషాయాం తిజంతసామాన్య ప్రక్రియాః * * * *

అథ శ్రౌరసేన్యాం తిజంత ప్రక్రియా.

సూ॥ భువోభః॥ భవతే గాదేశస్యహస్యభోవాస్యాత్॥ సూ॥ ఇ
జైచోదఁట॥ లట స్తప్తాదేశయోరిజైచోదఁకారాగమోభవతి॥ టిత్వా
దాద్యావయవః॥ భోది భువది॥ భువదే॥ భవతి ఇత్యాది॥ సూ॥ భవిష్య
తిస్సి॥ భవిష్యదధే॥ విహితస్య హేస్తా నేస్సిభవతి॥ భోస్సిది॥ భవిష్య
తిత్యాది-సర్వలకారేషు రూపాణిఽల్పీయాని॥ అగాగమాదయశ్చ,
పూర్వవత్॥ ఇతి శౌరసేనీతిజంతప్రక్రియా.

అథమాగధీతిజంతప్రక్రియా.

సూ॥ న్-ః॥ పెత్తాదక్షతః॥ అనయోఽక్షస్యస్-స్యాత్॥ పె
న్-ది॥ పెత్తతే॥ ఆఅన్-ది॥ ఆవక్షతే॥ ఇత్యాది సర్వలకారేషు
రూపాణి॥ సూ॥ జొవ్రజేః॥ వ్రజేజకారస్య ఇకారోరిభవతి॥ వ
జ్జది॥ వజ్జదే॥ వ్రజతి॥ ఇత్యాది॥ సూ॥ చిట్టస్త్యస్య॥ స్థాధాతౌరాదే
శస్య తిష్ఠస్య చిట్టఇతిభవతి॥ చిట్టది॥ చిట్టదే॥ తిష్ఠతి॥ శేషంప్రాకృత
వచ్చౌరసేనీవచ్చరూపాణ్యుహ్యోని॥ ఇతి మాగధీతిజంతప్రక్రియా॥

అథపైశాచీతిజంతప్రక్రియా.

సూ॥ తడిజేదః॥ ఇజేచోస్తడాగమస్యాత్॥ భోతి॥ భవతి॥ భవ
త ఇత్యాది॥ సూ॥ ఏయ్యఏవభవిష్యతి॥ భవిష్యదధే॥ విహితయోరి
జైచాస్తాన ఏయ్యదేశఏవభవతి॥ నత్వాతిదేశికస్సిః॥ భోఏయ్యి॥ భ
విష్యతి॥ సూ॥ ఇయ్యోయకః॥ స్పష్టం॥ భోఇయ్యతి॥ భూయతే॥ సూ॥
క్రిఞ్ఞోడీరః॥ కృఞ్ఞోయకస్థానేడీరఇతి భవతి॥ కీరతి॥ కీరతే॥ క్రియ
తే॥ ఇత్యాది॥ సర్వలకారేషు ప్రాకృతవచ్చౌరసేనీవచ్చరూపాణ్యు
హ్యోని॥ ఇతి పైశాచీతిజంతప్రక్రియా. చూళికాప్తేశాచ్యాంసర్వం
ప్తేశాచీనత్॥ సర్వతోపదిష్టైనాతిదిష్టస్యబాధః

అథావభ్రంశతిజంతప్రక్రియా

సూ॥ ఇజైచోదఁట॥ హోది॥ హువది॥ హువదే॥ భవతి॥ సూ॥
లటాహింవాదుర్భ్యాః॥ అపభ్రంశే లటార్కుర్భ్యాన్-వాస్యాత్

హోహిం హువహిం ఇత్యాది । భవంతి । పత్తే హోంతి ఇత్యాది ॥
హిథాస్సిహోః । అవభ్రీం శేథాస్సిహోహిన్యాద్వా । హోహి । హువ
హి ఇత్యాది । భవసి । పత్తే హోసీత్యాది ॥ సూ॥ హుభధ్వమోః॥ అ
వభ్రీంశే భధ్వమోహున్యాద్వా । హోహు । హవహు । ఇత్యాదిభ
వీభ । పత్తే హోఇథా ఇత్యాది ॥ సూ॥ ఉమిబిటోః॥ మిబిటారాడతా
రా భవతి । హోఉ । హవఉ । ఇత్యాది । భనామి । పత్తే హోమీత్యాది ॥
సూ॥ హుంమ స్తహిజోః ॥ మస్తహిజోర్హుంవాభవతి । హోహు ఇత్యా
ది । భనామః । పత్తే హోమోఇత్యాది ॥ సూ॥ సన్యపాల్పటి । ల్పటివి
హితస్యన్యపావభ్రీంశేసోవాస్యాత్ । హోసది । భవిష్యతి । హోసహిం
భవిష్యంతి ఇత్యాది ॥ సూ॥ ఇమదేత్స్వహ్యోః । లోల్లాధ్యస పురుషేకవ
చనన్యస్థానేవిహితయోః స్వహ్యోః ॥ ఇ, ఉ, ఏ, ఇతి త్రియలదేశా
భవంతి । హోఇ । హోఉ । హోఏ । భవ । అన్యత్రహిమాదయః । పాకృత
యావతాచ ॥ శేషం పాకృతవత్ ॥ సూ॥ లింగమతంత్రీం ॥ అవభ్రీం
శే లింగమవివక్షితం పాయః ॥ సూ॥ శేషం శౌరసేనీవత్ ॥ స్పష్టం
ఇత్యపభ్రీంశే తిజంతసామాన్యప్రక్రియా ॥

సూ॥ తద్వ్యత్యయశ్చ॥ పాక్యతాది లక్షణానాం పరస్పరం వ్యత్యయశ్చ క్వచిద్భవతి॥ ఇతి పాక్యతాదిభాషాసు తిజస్తనామావ్యప్రక్రియా॥—॥ ధాత్యాదేశాదయోవిస్తరభియాసలిఖతాః.

అధఃకాః ప దశ్యంతే .

సూ॥ స్వరేభ్యోనక్రాదౌ ॥ వక్రాదిమ యథాదశానం స్వరేభ్యః
 పరోవిందుర్భవతి । వక్రః- వంక్ । వక్రకు ట్టలబుధాస్థిపుచ్చకరొ-
 టవృచ్చికాః ॥ గుచ్ఛదశానమూధానఃపశ్యశుగ్రీత్యైశ్వర్యప్తయః ॥ స్వ
 శాన శ్తశుగ్రీమాజ్జారాః పరిధమాద్భిందుశాలినః ॥ ఛందఃపూర్వాదేవ
 చాగ్రే మనస్విన్యాంప్రతిశుగ్రీతి । మనస్విలాయాంపాశ్వాస్థి వయ
 స్వేపి మనస్విని । ద్వితీయత స్త్వతీయాశ్చస్వాదుపర్యతిముక్తయోః ॥

సూ॥ లుజ్జాంసాదౌ ॥ మాంసాదిమమిందౌలుఁగ్వాస్యాత్ ॥ మాసం॥
 మంసం ॥ మాంసాదిస్తుతదానీం కథమేవంకింకరౌమినూనమిదానీం ॥
 కాన్యమాంసలసంముఖపాంసులపాంసవ ఇతిరితోహిగణోయం ॥
 సూ॥ అక్ష్యర్థకులాద్యావా ॥ అక్షిపర్యా యాః కులాదయశ్చ పు
 ల్లింగేవాప్రయోక్తవ్యాః ॥ విద్యుచ్ఛందౌభాజనమాహాత్త్యం దుఃఖవ
 షనకులం ॥ ఇత్యాదిః ॥ సూ॥ క్లిబేగుణగాః ॥ గుణాదయః క్లిబేవాప్ర
 యోక్తవ్యాః ॥ గుణదేవసుండలాగ్రాః ఖడ్గోవిందుశ్చ కరరుహోవృ
 ట్టః ఇత్యాదిః ॥ సూ॥ స్త్రీయామిమాంజలిగాః ॥ ఇమాంతాతంజల్యా
 దయశ్చ స్త్రీయాంవావతాతే ॥ కుక్షిబలీనిధిరశ్చిప్రీశ్చాక్షిగ్రంధిచౌ
 ర్యవిధిపృథం ॥ అంజల్యాదిః పృథన్య కృతేత్వనైవ సంగ్రహణమ్ ॥
 సూ॥ తుసమృధ్యాదౌ ॥ సమృధ్యాది ష్వాదెరవణాన్యవా దీఘాస్యా
 త్ ॥ సామిద్ధీ, సమిద్ధీ, సమృద్ధిః ॥ ప్రతిసద్ధిసదృక్షమనన్వినః ప్రసప్త
 ప్రవాసితతురంతాః ॥ అభిచాత్యన్వశఃప్రవచన ప్రసిద్ధిప్రరోహవరకి
 యాః ॥ ప్రతివత్సృకృత ప్రకటాస్సహప్రతి స్పర్ధినాసమృద్ధ్యాదిః ॥
 సూ॥ స్వప్నాదావితే ॥ స్వప్నాదిష్వాదెరవణాన్య ఇత్వం లిద్భవతి ॥
 కివిణౌ ॥ కృపణః ॥ వెతసకృపణ మృదంగౌ త్తమదత్తైషద్వ్యశీకమరి
 చాశ్చ ॥ వ్యజనమితి స్వప్నాదిర్వేతసదత్తావికల్పేతౌ ॥ వెతసఇతితో
 రితి వెతసే వికల్పాన్భవేదిత్వం ॥ దత్తైత్యే సత్యేవాంగారే లత్వప
 వ బాహులకం ॥ సూ॥ జ్ఞోణౌభిజ్ఞాదౌ ॥ అభిజ్ఞాదిషు జ్ఞకారాదేశ
 న్య గన్యనంబంధినౌవణాన్య ఉన్వంభవతి ॥ అభిజ్ఞః ॥ అహిజ్ఞా ॥ ఆ
 గమసర్వాత్తేగితదైవాభిమనఃకృతాజ్ఞాంతాః ॥ సూ॥ శయ్యాదౌ ॥
 శయ్యాదిష్వాదెరవణాన్య ఏత్వంభవతి ॥ శయ్యా ॥ సేజ్ఞా ॥ శయ్యాది
 గణ ఆత్మాతశ్శయ్యాత్రీగావ్యా కంఠుకాః ॥ సూ॥ ఇత్తుసదాదౌ ॥ న
 దాదిష్వాదెరాకారన్య ఇత్వంవాస్యాత్ ॥ నత్తి ॥ సత్ ॥ సదా ॥ నిశాక
 రశ్చ కూర్పాసన్సదాది గణఇమృతే ॥ సూ॥ నవావ్యయౌజ్ఞౌ తాదౌ ॥

వ్యాఖ్యాతం॥ ప్రాకృతకుమారచామరసంస్థాపితతాలవృంతనారాచాః॥
 ప్రస్థాపితః కలాదః స్థాపితఖాదిరకహాలికబాకాః ॥ బ్రాహ్మణపూ
 రాన్వైష్ణవపుష్కతాతాదిః ప్రకీర్తితస్తజ్జేః ॥ సూ॥ గభీరగజల్ ॥ గభీ
 రాదిష్వాదేరీకారస్య ఇత్వంభవతి ॥ గహిరౌ ॥ గభీరః ॥ ప్రసీదన శ్రీ
 కాసిత ప్రదీపిత శీరీషకాః ॥ గృహీతజీవదవసీదద్వితీయ తృతీయకాః॥
 వీళితంబ గభీరాదిరాసీతేదిరపిస్త్రీయాం ॥ సూ॥ వాపానీయగే ॥
 పానీయాదిష్వాదేరీతఇద్వాస్యాల్ ॥ పాణిఅం ॥ పాణీఅం ॥ పానీయం॥
 జీవత్యభీకపానీయోపనీతే వత్కరీవకాః ॥ పానీయాదావేవకెచిద్భరి
 వంకథయంతిహి ॥ సూ॥ ముకులాదా ॥ ఆదేరుతతత్వం భవతి నిత్యం॥
 మఉలం ॥ ముకులం ॥ ముకులం ముకురం ముకుటం యుధిష్ఠిరస్సాకుమార్యం
 చ ॥ ఆగుగుభూచీగుర్వ్యవిదుగ్రతతత్వంతు బాహులకం ॥ సూ॥ ఇ
 ల్మవగే ॥ కృపాదిష్వాదేయుతఇత్వం చిత్సాగ్నల్ ॥ కృపః ॥ కిహా ॥ కృ
 పన్యపకృపణథిక్యకాః కృశాసుశృంగారవృద్ధకవిగృధాః ॥ భృంగార
 నృగసృగాలా వృశ్చికదృష్టిస్పృహహృదయ తృప్తాః ॥ ధృష్టోత్కృష్ట
 నమృద్ధివ్యాహృత భృంగషిక్య కృతికృషికాః ॥ కృసరకృపాణవిత్పష్టాః
 పృథ్వీభృగుకృచ్ఛభృతికృపాకృత్యాః ॥ ఘృన్యణసకృత్సృష్టానీచ బృ
 సీఘృణా బృంహితానిగృష్టిశ్చ ॥ భృశహృతభృతక పితృఘ్నవృతిశ్చ
 నృతిశ్చగృఘ్నశ్చ ॥ తృషితంవృత్తం సృష్టిమృష్టస్యోద్రీసవదథాక
 న్ద్యేవ ॥ సూ॥ ఋతుగే ॥ ఋత్వాదిష్వాదేయుతఉత్వం భవతి నిత్యం ॥
 ఋతుః ॥ ఉడీ ॥ ఋతుబృందావన ఋషభభ్రాతృక బృంద ప్రవృష్ట ఋ
 జువృద్ధాః ॥ వృధివీమృణాశనివృతాః ప్రావృడ్వృత్తాంశసంవృతస్పృ
 ష్టాః ॥ నిర్వృతినిర్వృతపితృకాన్సంభృతవివృత ప్రవృత్తినిర్వృతాః ॥ వృ
 ధినివృత్తిప్రభృతినివృత్తజామాతృకా పరావృత్తాః ॥ నిభృతప్రా
 భృతపరభృతభృతిభృతఋణమాతృకాపరావృష్టాః ॥ సూ॥ శౌండగే ॥
 శౌండాదిష్వాదేరీచోనిత్యముత్వంభవతి ॥ శౌండః ॥ సుండో ॥ శౌద్ధౌదని
 మాం జాయసదౌ వారిక శౌండసౌందర్యం ॥ సౌవణిక పౌలోమిపౌగం

ధ్యానీతిశేండాదిః || సూ॥ అభితువైరాదౌ || వైరాదిష్వాదైరైవఅభి
 ఇత్యాదశోవాస్యాత్ | వభరం | వరం | వైరం | వైరంవైశంపాయ
 నవైశికవైశిపగవైశికేలాసాః | వైతాళికకేరవదైవానీత్యేతత్తువైరా
 ది || సూ॥ దైత్యాదౌ || దైత్యాదిష్వాదైరైవఅభిస్యాన్నిత్యం | దైత్యో
 దభిష్వాదైత్యోదైన్యందైవతకైతవవైగర్భవైదేహాః | విశ్వర్యంవైజననౌ
 భేరవవైహరికాచవేదేశః | వైశ్యానరవైశాఖాస్తేష్వరంవైశాలప్రేత్యేచ |
 ఇత్యాది || సూ॥ ఏత్యాజ్ఞులాత్రయోదశగణః || త్రయోదశాదిష్వాదే
 రచస్యాజ్ఞులాపరేణ సప్తాత్వంభవతి | భేరో | స్థవిరః | అయసా-
 రోవిచకిలస్త్రయస్త్రైశ త్రయోదశ | స్థవిరశ్చత్రయోవింశ తిస్త్ర
 యోదశగౌగణః || సూ॥ వైకాదౌగః || ఏకాదాకవగ్యుస్యవాగస్యా
 త్ | ఏకః | ఏగౌ || ఏకైత్యాది || ఏకాకమానుగాలోకా కారోద్యో
 తకరాముకాః | శ్రావకోథోతీర్థకర ఏకాదిగణఇష్టతే || సూ॥ టోర్భ
 డిశాదౌలః || బడిశాదౌటవగ్యుస్యలత్వంవాస్యాత్ | బలిసం | బడిసం |
 బడిశం | బడిశగుడనడవపేటాపేడావాడీ(వాటి)చవైబుశ్చ | దాడిమ
 ఇహపాటయణిణిజస్తపవప్రగృహ్యతేనాన్యః || సూ॥ లట్లోఽనుడగే ||
 అనంయుక్తస్యానాదౌ వశమానస్య అచః పరస్యడస్యలత్వంలిద్భవతి
 ఉద్వాదీన్వజయిత్వా | గరుడః | గలుభో | ఉడుగొడవిడనాడీపీడిత
 నీడాఇహోద్వాదిః || సూ॥ పృతిగేఽప్రతిపగే || పృత్యాదిహతవగ్
 న్యఙ్భవతి || అప్రతిపగే | ప్రతిపన్నః | వడివణ్ణౌ | ప్రతిపం | పళువం |
 ప్రతిపన్నఃప్రతిభాసః ప్రతిహరఃప్రతినివృత్తకందరికే | ప్రతిపత్ప్రతి
 మాప్రభృతిస్సహప్రతిస్పథినాప్రతికరోతిః | ప్రతిశున్నతకంచైవభిం
 దినాలోహరితకే | పతాకాప్రాభృతవిభీతకావ్యాపృతభృత్యమ్ | ప్రత్యా
 దయస్తువిజ్ఞేయాః ప్రతిపాదిరథోచ్యతే | ప్రతిపంచప్రతిహానంప్రతిజ్ఞా
 నంచ సంప్రతి | ప్రతిహాదప్రతిసమయం ప్రతిజ్ఞాచకీర్తితః || సూ॥ ర
 ల్న ప్రత్యాదౌ || సప్రత్యాదౌతవగ్యుస్యలత్వంలిద్భవతి | సప్తరీ | సప్త
 తిః | సపతాదిన్స పతిస పదకైకాదశత్రయోదశచ | ద్వాదశపంచ

ప్రాకృతశబ్దప్రదీపికా

[illegible]

కస్తోతసినేష్ఠిస్యాదంత్యస్యైవయావనే । వస్త్యేవోలూఖతెభస్త్యేవ
 ప్తాతైలాదికేగణే ॥సూ॥ స్వాద్భవ్యచైగ్యచార్యసమేయాత్ ॥ ఏమచా
 ర్యాదిమచయాత్పాగిత్వంభవతి॥ స్వాద్వాదః॥సిలవాటభవ్యః॥భవిట
 చైశ్యం॥చెఇలం॥చార్యం॥చోరిలం॥ గాంభీర్యదైర్యభార్యాసాందర్యబ్రహ్మ
 చర్యపీర్యాణి॥ చర్యాచార్యశ్చార్యంవర్యస్తైర్యచసూర్యవర్యంకౌ॥ చా
 ర్యసమావిజ్ఞేయాఃవర్యంకేవాభవేద్విత్వం ॥సూ॥లాదక్షీజేమ॥ సంయు
 క్తస్యలాత్పాగిత్వంస్యాత్ ॥ క్షీబాదీవ్యర్జయిత్వా॥ క్షిప్తం । క్షిలిప్తం॥క్షీ
 బిక్లమోపిక్లబచ్చశుక్లపక్షోత్పవప్లవాః । కిం చస్థావయతిశ్చేతాదృ
 శాఃక్షీబాదయన్తృణాః ॥సూ॥ తన్వ్యభే॥ తన్వప్రభృతిమ సంయుక్త
 స్యాంత్యహలః ప్రాగుత్వంభవతి॥ తన్వితణుకుతన్వలఘ్నేసుర్వీబహ్వీ
 మృద్వీచపట్వీచ । తన్వ్యాభావిజ్ఞేయాఃపుథాన్యైవైకల్పికంహోత్వం ॥
 సూ॥ వింశతిమత్యాక్షోపత్ ॥ వింశత్యాదిమతీత్యతయవెనసహచిందా
 లోపస్సౌత్ ॥ శితావత్పూర్వస్య దీఘః॥ వింశతిః॥ వీసా॥ త్రయో
 వింశత్రథాత్రింశద్ద్వాత్రింశద్వింశతేస్త్రీయాం । సింహేవైకల్పికౌలో
 పోగణేదంత్రాచక్షుహ్యతే ॥సూ॥ శకగే॥ వ్యాఖ్యాగమ్॥ శకీమృగిర్గ
 గిసివీలటతిలుటతిస్తృటిః ॥ కుపిజిమిస్తవిశ్చేతిశకాదిగణకురితః ॥
 సూ॥ అరివృహం॥వ్యాఖ్యాతం॥వృషిఘ్నం॥పిస్తృషిఘ్నం॥విశ్చాదిస్యాద
 యంగణః ॥సూ॥గుషగేహోదిః॥వ్యాఖ్యాతం॥ రుషిఘ్నపిదుషితుషిపుషి
 శ్శిషిరితీదృశః॥అష్టేశాస్త్రైసర్వేప్యాకృతిగణాః॥ఇహప్రాకృతశబ్దప్రదీపి
 కాయాంగణప్రకరణమ్॥ కల్యాన్యవాయవారాశిసూధాంశోస్సూరసూరి
 ణః॥ తనయః॥కానకాన్పల్లీమావసన్యాభివర్ధతే॥౧॥తంశివ్యంనరసింహం
 ప్రాకృతశబ్దప్రదీపికామేనాం॥ మోదాదకారయన్తాంతాతాచార్యౌబు
 ధపీత్యై॥౨॥ ఇత్థంప్రాకృతశబ్దానాంషణ్ణాంప్రాదర్శినాత్మతః । పదకే
 తాంబుధవరాఃపేక్ష్యతువ్యంతుపాదరం ॥౩॥ ప్రాకృతసంస్కృతనరణి
 ద్వయనిష్ఠాతందితాంతశాంతియతం । శ్రీసంజ్ఞయగురుతనయంతిధుమల
 తాతార్యగురుమహంవందే॥౪॥ * శ్రిఇతప్రాకృతశబ్దప్రదీపికా శ్రి *

ఓం

శ్రీహయగ్రీవామనమః.

శ్రీమదురిశానఫాలవెంకటాచార్యకవివర్యవరచిత
సవ్యాఖ్యానరాఘవయాదవీయ ప్రారమ్భః.

శ్లో॥ వందేహం దేవతం శ్రీతం రంతారం కాలం భాసాయః
రామో రామాధీ రాప్యాగోరీలామారాయోధ్యైవాసే

వ్యాఖ్యానమ్॥ కించిత్ స్వచింతయేగోపీ కిలికించితవంచితం | అంచితం
జ్యోతిరమరేరంజనాద్రాపుదంచితం || ౧ || భద్రోల్లాసం భానురా
పత్యవాహిన్యంతదీప్యన్నైస్తవేర్యగ్రదాణః | నాథోహల్యానంద
హేతుః ప్రదత్తాంతరాజీవాత్మారాఘవాయాదవోవా || ౨ || ఆనులా
మ్యేనపాతేరామకథాప్రతిపాదకైః ప్రాణిలామ్యేనపాతే కృష్ణకథా
ప్రతిపాదకైశ్చ శ్లోకైః పరిష్కృతం రాఘవయాదవీయాఖ్యమతిపష్క
రం ప్రబంధం ప్రక్రమమాణః పారిషిత్ ప్రబంధ వర్తమానావశమనా
థమానులామ్య ప్రాణిలోమ్య పాతాభ్యాంప్రబంధవిషయ తురా
మకృష్ణవందన ప్రతిపాదకం మంగళశ్లోకమారవయతి ||

వందేహమితి || వందే | అహం | దేవం | తం | శ్రీతం | రం
తారం | కాలం | భాసా | యః | రామః | రామాధీ | ఆప్యాగః | రీ
లో | అర | ఆయోధ్యై | వాసే | ఇతి పదవిభాగః || — || రామాధీ - రా
మాయాంప్రేయాం సీతాయాంధీబుద్ధిర్యస్య తథోక్తస్స ఆప్యా
గః ఆప్తుంయోగ్యాః అగాః సహ్యములయాదివర్వతాః యస్యతథోక్తః.
సీతాయాంమనః ప్రణిధాయ సహ్యదిగిర్వాప్తవానితిభావః | ఏవం
విధోయోరామః ఆయోధ్యై, అయోధ్యాళవే. వాసేగమే రీలాంక్రీ
డాం అరప్రాప్తవాః ఋగతాదిత్యస్తాల్లిట్ || రామో రావణవధంకృ
త్వా. పునరయోధ్యాయాం స్వగేహమేత్య, సీతయాసాకంచక్రిడేత్యర్థః

భాసాకాంత్యా- కాలగనీలం రంతారంజగత్సృష్ట్యాదిభిః క్రీడంతమి
తి యావత్ || శ్రీతం- శ్రియాసంపదా, ఇతంప్రాప్తం ||ని|| శోభాసం
పత్తిపద్మాసులక్ష్మీశ్రీరసికధ్యతత్త్వతి నైఘంటుకాః || తందేవమహం వందె
ప్రణమామీత్యథాః ||*||అయమేవశ్లోకప్రాతిలోమ్యేనపత్యతే||

సేవాధ్యేయోరామాలాలీగోప్యారాధీమారామోరాః

యస్సాభాలంకారంతారంతంశ్రీతంవందేహందేవం||౧

వ్యా || సేవాధ్యేయః | గామాలాలీ | గోప్యారాధీ | మారామో
రాః | యః | సాభాలంకారం | తారం | తం | శ్రీతిం | వందే | అహం | దేవం
ఇతిపదవిభాగః || — || మారామోరాః || మాయాలక్ష్మ్యైః - ఆరామభూతం
భోగ్యస్థానభూతం ఉరః వక్షాయన్యతథోక్తః || సూ || ఉరఃప్రభృతిభ్యః
కవితకప్రత్యయస్తు. సమాసాంతాదనిత్యః | అతవీవ - సమస్తలోక
విజయశ్రీపూర్వమాణొరసమితి మురారిప్రయోగః || సేవాధ్యేయః ||
సేవాభిస్తపాయజ్ఞాదిభిః ధ్యేయః ధ్యాతుంయోగ్యః | తపాయజ్ఞాదిభిః
పక్వకషాయస్త్రేవ భగవద్ధ్యానసంధేః || శూ || యతేహి తమేవం
దానువదనేన బ్రాహ్మణావివిదిషంతి యజ్ఞేనదానైః తపసానాశనే
నేతి || అత్రైవ అసినాజిహ్వాంసతీత్యాదా వసేర్హననత్వవ వివి
షంతీత్యనేన వేదనపన యజ్ఞాదేరుపాయత్వం ప్రతిపాద్యతే రా
మాలాలీ || రామరుక్మిణ్యాదికా అష్టామహిషీలాంబయతీతి
థోక్తః యః కృష్ణః గోప్యారాధీ, గోపీః - రాధాప్రభృతీః గోపాంగ
నాః, ఆరాధయతి సమ్మానయతీతి గోప్యారాధీ అభూదితిశేషః || అ
నకృష్ణస్య దక్షిణనాయకత్వముక్తభవతి | సాభాలంకారం- సాభ
స్పదీప్తికాః, అలంకారాః కాస్త్రభాదవిభూషణాని, యన్యనతథోక్తః
తం శ్రీతం పూర్వపదథాః || తం - దేవం వాసుదేవం అహం తార
యథాభవతి తథా, ఉచ్చైస్త్వరేణేతియావత్ || వందేస్తుమి | వది
భివాదనస్తుత్యోరిత్యస్తాల్లడు త్తమైకవచనమ్ || ౧ ||

అవతారికా || అథానులోమ్యపూర్వామ్యాభ్యాం 'అయోధ్యాద్వ
రకాపురీవణానపతంశ్లోకమారచయతి ||

సాకేతాఖ్యా జ్యాయామాసీద్వావిప్రదీప్తార్యాధారా |

పూరాజీతాదేవాద్యావిశ్వాసాగ్ర్యాసావాశారావాః ||

వ్యా || సాకేతాఖ్యా | జ్యాయాం | అసీత్ | యా | విప్రదీప్తా | అ
ర్యాధారా | పూః | ఆజీతా | అదేవాద్యావిశ్వాసా | అగ్ర్యా | సావాశా
రావా ఇతిపదవిభాగః || — || అజస్యపత్వంపుమానాజః | దశరథః || సూ ||
అత ఇష్టో, ఇతి అపత్యాధే ఇష్టో | తేన ఇతాప్రాప్తా-ఆజీతా, అదేవాద్యా
విశ్వాసా. నేవాద్యాః- గంధర్వదానవాదయః; తేషు విశ్వాసః. దే
వాద్యావిశ్వాసః. తద్రహితా. అదేవాద్యావిశ్వాసా దేవాదయ ఇ
మాముపరిమ్యురిత్యవిశ్వాసస్తస్యాః. కదాపి వాస్తీత్యర్థః || దేవాదీ
నామపి దుస్సాధేతిభావః || అగ్ర్యా అగ్రభవా, అయోధ్యామధురా
మాయేత్యేవం సప్తపురీమధ్యే అయోధ్యేతిప్రథమ గణితేతి యావత్ ||
శ్రేష్ఠేతి వాధః | సావాశారావా | నవంయజ్ఞమశ్నంతీతి. వాసవా
శాః || క్రతుభుజః, తత్సంబంధీ- సావాశః ఆరావః కొలాహలః య
స్యాంసాతథోక్తా, తస్యాం సంతతం కృతూనామనుష్ఠేయమానతయా
హవిజాఘృతౌనమాగతదేవతా కొలాహలశాలినీసేత్యర్థః || ౧ || య
జ్ఞస్సనోధ్వరాయాగ ఇత్యమరః || అర్యాః వైశ్యాః. అధారాః-అపేక్షీ
తీవస్తు, ప్రదానేన ఆశ్రయధూతాయస్యాంసా, తథోక్తా || స్యాదర్య
న్వామివైశ్యయోరిత్యనుశాసనం | ఏవంవిధా సాకేతాఖ్యా, సాకేత
ఇతినామా పూః పురీ, అయోధ్యానగరీ || ౨ || స్యాత్సాకేతమయో
ధ్యాయామిత్యమరః || జ్యాయాం భూమా || ౩ || క్షోణీజ్యాకాశ్య
పీక్షీతిరిత్యమరః || అసీత్, అభూత్ || అనభువీత్యన్తర్లజ్జ్ || యాపూః
విప్రదీప్తా- విప్రే బ్రాహ్మణైరాదీప్తా, అసమంతాన్ప్రకాశితా | సా
పూరాసీదిత్యన్వయః || ౪ || అయమేనశ్లోకః ప్రాగ్రితీలోమ్యేనపత్యతే ||

వారాశావాసాగ్ర్యాసాశ్వవిద్యావాదతాజీరాపూ॥

రాధార్యాప్తాదీప్రావిద్యాసీమాయాజ్యాభ్యాతాకేసా

వ్యా॥ వారాశౌ । ఆన । అగ్ర్యా । సాశ్వ । విద్యావాదతాజీ
రా । పూ॥ రాధార్యాప్తాదీప్రా । విద్యాసీమా । యా । జ్యాభ్యాతా । కే॥
సా । ఇతిపదవిభాగః॥ — అగ్ర్యాడత్తమాపురీద్వారవతీచేతి సప్తపురీషు
ద్వారకాయా అంత్యత్వత్ ॥ సాశ్వ-అశ్వసహితా అశ్వశబ్దోగజా
దీనామప్యవలక్షకః ॥ విద్యావాదేతాజీరా ॥ విద్యావాదమ-తకాక
దివిద్యాప్రసంగేషు ఇతాజయః- పాప్రయుద్ధాః పండితాస్తైషామిరా
భూమిః స్థానమితియావత్ ॥ ౧ ॥ ఇరాభూమిసురావారి భారతీమనిగ
ద్యత ఇతి మాత్రాయథః । రాధార్యాప్తా, రాధాయాః అర్థః స్వా
మీ, రాధాభర్తా శ్రీకృష్ణస్తమాప్తాదీప్రా । ప్రకాశమానావిద్యాసీమా
విద్యానాందహారవిద్యాదిబ్రహ్మవిద్యానాం । సీమాసిద్ధత్వేత్రభూతా న
ర్వదా భగవత్సన్నిధానాదివిభావః ॥ ఏవంవిధాయాపూః । ద్వారకా పు
రీజ్యాభ్యాతా భూమాప్రసిద్ధా-సా । వారాశౌ జలరాశౌ, కే, జలె. ఆ
న బభూవ ॥ ఆసేతి తిజంతప్రతిరూపకమవ్యయమిత్యాహుః ॥ తేన
అస్తైర్భూరిత్యాధకథాతుకే అస్తైర్భూవిధానాదాత్యసాధ్యితశంకా
నిరస్తా ॥ లావణ్యడత్పద్యత్సవాసయత్న ఇత్యాదిమహాకవిప్రయోగా
ద్రష్టవ్యాః ॥ అత్ర రాధార్యాప్తా. అగ్ర్యాపూస్సముదేబభూవేత్సుక్త్యా
ద్వారకేతి లభ్యతే ॥ అతపవపర్యాయోక్తమలంకారః ॥ వారాశౌబ
భూవేత్యేతానన్తాహోక్తౌ గంగాయాం ఘోషఇత్యుక్తైవ నముద్రతీ
కే బభూవేతి లక్షణయా ప్రతీతిస్సాన్విత్ ॥ సామాభూదిత్యేతదథం
జలే బభూవేత్సుక్తిః ॥ ౨ ॥ అనయోరేవ పురారాసులోమ్యస్తా
తిలామ్యూభ్యాం వణకాయితారం శ్లోకమారవయతి ॥

కామభాస్థలసారశ్రీసాధా సా ఘనవాపికా ।

సారసారపవీనానరాగా కారసుభూరిభూః ॥ ౩ ॥

వ్యా || కామభాస్థలసారశ్రీసాధా । అసా । ఘనవాపికా । సార
సారపవీనా । సరాగాకారసుభూరిభూః || ఇతిపదవిభాగః || కామభాః
మస్త్యథతేజః. తస్యాః స్థలభూతాః స్థానభూతాః- మస్త్యథోద్దిపకాఇతి
యావత్ || సారశ్రీయః వరేణ్యసంపదః సాధాయస్యాంసాతథోక్తాః ఘ
నవాపికానిబిడదీఘికా సారసానాం పక్షివిశేషాణాం ఆరవైశ్చజ్జేః
పీనాఅధికా అసా సాకేతాభ్యాపురీ సరాగాకారసుభూరిభూఃసరా
గన్సరక్తిమా- ఆకారః యేహంతానిసరాగాకారాణి రక్తవణాని
సుభూరిణి శోభనసువణాని, తేహంభూః సానఘాతానిభూరిప్రా
జ్యసువణాయోః । భూఃపృథివ్యాం స్థానమాత్రఇతిచ విశ్వః || సరా
గాకారసుభూరిభూమయోయస్యాం సాతథోక్తేతివాధః ||
అయమేవశ్లోకః ప్రాతిలామ్యనపత్యతే ||

భూరిభూసురకాగారాసనాపీవరసారసా ।

కాపివానఘసాధాశ్రీరసాలస్థభామకా || 3 || సా

వ్యా || భూరిభూసురకాగారాసనా । పీవరసారసా । కా । అపి ।
వా । అనఘసాధా । అసా । త్రిరసాలస్థభామకా || ఇతి పదవిభాగః
భూరిభూసురకాణి బహుబ్రాహ్మణకాని అగారాసనాని గృహపేది
కాయస్యాంసా. తథోక్తా గృహపేదికావర్తిబహుబ్రాహ్మణైత్యర్థః
పీవరసారసా || పీవరాణిష్టాలానిసారసానిబ్రాహ్మణాని యస్యాంసాతథో
క్తా || 2 || సారసఃపక్షిభేదేస్థ్యాత్ సారసం సరసీరుహేఇతి విశ్వః అ
నఘసాధా, నిర్దోషప్రాసాదా యద్వా అనఘశబ్దోనిమలవాచీ ||
3 || అనఘానిమలాపాపరమ్యేషుచనిరామయ ఇతిరత్నమాలా || వా
శబ్దస్సమున్నయే. అనఘసాధాచేత్యర్థః || 2 || నాస్యాద్వికల్పాపమ
యో రేవాధేఽచనముచ్చయ ఇత్యభిధానాత్ || కావ్యనిర్వచనీయా,
అసా. ద్వారకాపురీ శ్రీరసాలస్థభామకా || త్రిమత్సురపాలెషు స
హకారేషు తిష్ఠతీతి త్రిరసాలస్థః భామపవళామకస్సూర్యః యస్యాం

సా. రసాలాగ్రస్థసూర్యేత్యనేన రసాలావామాన్నత్య ముక్తంభవతి ||
అతఏవ సంబంధాతిశయోక్తిరలంకారః || ని || భామఃకౌగ్రీధరవౌదీప్తా
వితివిశ్వః || ౩ || * * * * *

అవ || వీవం పురద్వయం వణయితాన్ రామకృష్ణావానులోమ్య
ప్యాతిలోమ్యభ్యాం వణయితారంజ్లోకమారచయతి ||

రామధామసమానెనమాగోరొధనమాసతాం |

నామహామక్షరరసంతారాభాస్తునవేదయా ||

వ్యా || రామధామ || సమానెనం | ఆగోరొధనం | అస | తాం |
నామహం | అక్షరరసం | తారాభాః | తు | స | వెద | యా | ఇతి
పదవిభాగః || రామధామేతి, యాపురీతారాభాః నక్షత్రకాంతిః వ
వేదనజానాతి || తారాశబ్దాసూర్యాదెరుపలక్షణార్థః || సూర్యచంద్ర
నక్షత్రాది రక్షీనుపవనసాధాదీనాం నిబిడతయా నజానాతీత్యర్థః ||
తామయోధ్యాపురీం కీదృశీంనామహం, అమహః అనుత్సవః సవిద్య
తేయస్యాం సా నామహతాం నామహంనైకధేత్యాదావివప్రతిపే
ధాధానకారస్య సమాసః అతోనలూపః సర్వదామహాత్మవశాలినీ
మిత్యర్థః || అక్షరరసంనిత్యానందం ఆగోరొధనం పాపనివారకం || ని ||
ఆగఃపాపపరాధయోరితి విశ్వః || సమానెనం నమాసస్సదృశః, ఇన
స్సూర్యాయస్య తత్సూర్యసదృశమిత్యర్థః || ని || ఇనస్సూర్యైవభౌ
ఇత్యమరః | రామధామరామాఖ్యంతేజః | తాం పురీమాస ఆదృశే
జగ్రాహేత్యర్థః | అసగతి దీప్త్యాదానేష్విశ్యస్తాన్లిట్ || ౪ || ప్రా
తిలోమ్యేనపారస్తు ||

యాదవేనస్తుభారాత్కానంరరక్షమహామనాః |

తాంసమానధరోగోమాసనెమాసమధామరాః

వ్యా || యాదవేనః | తు | భారాతా | సంరరక్ష | మహామనాః |
తాం | సః | మానధరః | గోమాన్ | అనేమాసమధామరాః || ఇతిప

దవిభాగః ॥ నేమః అవధిర్నవిన్యతే యయో సై అనమే అనమేనిరువ
మేధామరాయా. తేజస్సంపదాయస్యసః అనేమాసమథామరాః, ని
రవధిః తేజస్సంపద్యుక్తఇత్యథః ॥ ౧॥ నేమఃకాలావధౌ గతేఽపి
కారే క్షేత్రవేషి చేతివిశ్వః ॥ గోమా గొస్వామీశ్చ్యుక్తేః గొపాలకఇ
తి యావత్ । మానధరోమానీమహామనాః - ఉగారచెతాః, భారా
తా । భాసాందీప్తీనాం రాతాదాతా - రాదానఇత్యస్తాత్ప్రచిరూపం ।
సః ప్రసిద్ధః యాదవేనః యాదవానాం ఇనఃప్రభుః । త్రికృష్ణః ॥ ౧॥
ఇనస్సుర్యైప్రభావిత్యమరః । సతుతాంపురీం సంరరక్ష పాలయామా
న. రక్షపాలనఇత్యస్తాన్లిట్ ॥ ౨ ॥ * * * * *
అన ॥ అథానులోమ్యేన విశ్వామిత్రస్యాగమనం రామకృతం యజ్ఞ
సంరక్షణంద ప్రతిపాదయంతం ప్రాతిలోమ్యేననారదస్య త్రికృష్ణప్రా
ప్తిప్రతిపాదకం శ్లోకం గృహ్నాతి ॥

యగ్ గాధేయోయోగీరాగీవై తానేసామ్యేసాఘ్యేసా ।

తంఖ్యాతంశీతంస్థితంభీమానామాత్రుహతాత్రాతం ॥

వ్యా॥ యగ్ । గాధేయః । యోగీ । రాగీ । వైతానే । సామ్యే ।
సాఘ్యే । అసా । తం । ఖ్యాతం । శీతం । స్థితం । భీమా । ఆను ।
అత్రుహతా । త్రాతం ॥ ఇతి పదవిభాగః ॥ సామ్యేనుందరే వైతానే
వితానాయజ్ఞః తత్సంబంధిని సాఘ్యేనుఖే తాగీచ్ఛావా అతినుందర
యాజ్ఞజన్యనుఖేచ్ఛావానిత్యథః ॥ అతవవఅత్రుహతా. శ్రీర్వేదఃసా
హిత్రీరమృతానమితామితి శ్రితేః । తద్విరోధినః అశ్రియః అవైదికా
స్తైషాం హతాత్యాజయితాభీమాన్ భీయత్కః, రాక్షసాఆగత్యస్వ
యజ్ఞవిఘ్నంకరివ్యంతీతి భీమానిత్యథః ॥ పవంవిధోగాధేయోవిశ్వా
మిత్రోయోగీమునిః స్థితం అభివృద్ధంశీతం అనుగ్రంఖ్యాతం కీర్తి
మంశం తంరామచంద్రం యగ్ సా పునర్వ సగ్ ఇత్ గతావిశ్వ
స్తాద్భుతరిరూపం ॥ అసాగాధిపుత్రః త్రాతం భావైక్తః త్రాణం ప్ర

కృతత్వాత్ యజ్ఞస్యసంరక్షణం ఆమస్తా ప్రవానిత్యర్థః ॥ అగ్రతా
దిష్టిత్యస్తాన్లిట్ ॥ యజ్ఞంచీకీర్తన విశ్వామిత్రః శ్రురామంప్రాప్యస్య
యజ్ఞరక్షణం లబ్ధవానితిభావః ॥ పౌరిలోమ్యేనత్వేవమయంపాత్యః
తంత్రాతాహశీమానామాభీతంస్సీతం శీతంభ్యాతమ్ ।

సౌ ఘ్యేసౌ మ్యేసౌ నేతావైగీరాగీయోయోధేగాయన్ ॥

న్యాయ ॥ తం ॥ త్రాతా । హా । శీమాన్ । ఆమ । అభీతం । స్సీతం
శీతం । భ్యాతం । సౌఘ్య । సౌమ్యే । అసౌ । నేతా । వై । గీరాగీ ।
యః । యోధే । గాయన్ ॥ ఇతి పదవిభాగః ॥ సౌమ్యేజాతావేకవ
చనం । సౌమ్యేషు విప్రేషు ॥ని॥ సౌమ్యఃపుమాన్పుధేవిప్రేతిశ్రుప్యా
త్సమదైవతే ॥ రమ్యేనుగ్రేచేతి రత్నమాలా । తేమనుధ్యేనేతానా
యకః । బ్రాహ్మణేషాత్తమ ఇత్యర్థః యోధే ॥ని॥ ధటాయోధాశ్చ
యోధార ఇత్యమరః ॥ తస్మిన్నభీతం భావేక్తః త్రాతారక్షితా యోధ
నిష్ఠస్య భయాభావస్య ధైర్యాతిశయోత్పాదనేన సంరక్షక ఇత్యర్థః ॥
శ్రీమాన్సోభావాన్ బ్రహ్మవచన్స్వీతియావత్ । యోమునిఃగీరాగీ
గీరాంవాచాంరాగాః గాంధారాదిస్వరాః అస్యసంతీతి గీరాగీ ॥ని॥
రాగోనురాగేమాత్సర్యే లాక్షాదలోహితాదిషు । గాంధారాదౌ
రంజనచేతి రత్నమాలా । అసౌనారదోగాయన్ గానంకుర్వన్ సన్
శీతం దయాశీతలం. భ్యాతం ప్రసిద్ధం సౌఘ్యేస్సీతంజగతస్సుఖార్థమభి
వృద్ధం సౌఖ్యైశ్చి నిమిత్తై సప్రమీ । తంకృష్ణం ఆమస్తా ప్రవాన్సేతి
సత్యభామాకోప మూలమిదం నారదాగమనమితి ఘేదం స్తూరయతి ॥
వైశబ్ధః పాదపూరణార్థః ॥ని॥ వైస్యాత్సంబాధనేపాద పూరణేనున
యేపిచేతి విశ్వః ॥ యద్వాసౌమ్యేనేతావై నెతృత్వేనప్రసిద్ధ ఇత్యర్థః
॥ని॥వైసంబుద్ధావనునయే తథారంభ ప్రసిద్ధయోః ఇతిరత్నమాలా ॥అ
త్రయోధానాం సాహసజనకత్వ గానకత్వత్వాది విశేషణైర్నార
దఇతి వ్యజ్యతే ॥ అతపవ పర్యాయోక్తమలంకారః ॥ ౫ ॥ * * *

అవ||అథానులామ్యేన సీతాయా, రామప్రాప్తిప్రతిపాదకం ప్రాతి
లామ్యేనచ రుక్మిణ్యాః కృష్ణప్రాప్తిప్రతిపాదకం వద్యంబిభాక్షా||

మారమంసుకుమారాభం రసాజాపన్యతాశ్రితం ।

కావిరామదలాపాగౌ సమావామతరాసతే || * ||

వ్యా || మారమం । సుకుమారాభం । రసాజా । ఆప । నృతాశీ
తం । కావిరామదలాపా । గౌసమా । అవామతరా । సతే || ఇతి పద
విభాగః || కన్యసుఖస్య అవిరామః అవిచ్ఛేదః- తం దదాతీతి కావిరా
మదః । తాదృశోలాపోయస్యాస్స, కావిరామదలాపా || అవిచ్ఛిన్న
సుఖప్రదసూక్తికేత్యర్థః || ౧ || కంశిరౌంబుసుఖంక్లీబఇతిరత్నమాలా||
కంబిహ్లాఖంబిహ్లాతిదశ్శ్రుతిః || గౌసమా । తమయాభూమేస్సమానా ।
అతపవనతేప్రణతజనవిషయే అవామతరాసుతరాం అకుటిలారసాజా,
భూమిజాసీతా || ౨ || రసావిశ్వంభరాస్థిరేత్యవరః || సుకుమారాభం.
కోమలప్రభం నృతాంనరభావం ఆశ్రితంప్రాప్తం. మారమలక్ష్మికాం
తం || ౩ || మశ్శివేమారమాయాంస్యాదితి విశ్వః || ౪ || రమఃకాంతేగమా
లక్ష్మ్యైం ఇతి రత్నమాలా, ఆపప్రాప్తనతీ || అనెనవైదేహీ రఘువీర
యోర్వివాహమహోత్సవః ప్రదర్శితః || ౫ || ప్రాతిలామ్యేనచైవమ
న్యపాతః ||

తేనరాతమవామాన గౌపాలాదమరావికా ।

తంశ్రితాన్యవజాసారభంరామాకుసుమంరమా||

వ్యా || తేన । రాతం । అవామా । ఆన । గౌపాలాల్ । అమరా
వికా । తం । శ్రితా । నృపజా । సారభం । రామా । కుసుమం । ర
మా || ఇతి పదవిభాగః || రమాలక్ష్మీరెవనృపజా, సతీరాజ్ఞోజాతా స
తీతం శ్రీకృష్ణం శ్రితాప్రాప్తా అమరావికా అమరాణాందేవానాం ఆ
దికారక్షికా, అవరక్షణఇత్యస్తాత-తఃపరిణ్వల్ || (స్త్రి)యాంవ్రత్యయ
స్థాదిత్యాదినా అతల్ ఇల్ అవామాకాటిల్యరహితారామావధూః రుక్మి

ణీతియావత్ || రాఘవత్వేభవత్సీతా రుక్మిణీకృష్ణజన్మసీతిహి స్మర్యతే ||
 తేన నారదేన రాతం రాదానభ్యత్సంతాతకరిక్తః || సారభంసారా
 ముఖ్యాభాకాంతర్యస్య తత్సారభం || ౧ || భాచ్ఛవిద్యుతిదీప్తయభ్యత్సమ
 రః || కుసుమం - పారిజాతపుష్పం, గోపాలాచ్ఛ్రికృష్ణాత్ ఆన అద్భ
 దే అనగతిదీప్త్యాదా నేవ్యేభ్యస్తాల్లిభః || నారదేనదత్తంపారిజాత కుసు
 మం రుక్మిణీ శ్రికృష్ణాత్ గృహీతవతీత్యర్థః || ౬ || * * * *

అవ||అథానులోమ్యేన రామోజామదగ్మ్యంజిత్వాతస్మిన్నానతేనతి
 దయాంకృతవానిత్యేకమథాంప్రదశాయంతం,ప్రాతిలోమ్యేనచభా
 మేషుకుసుమేషు ధృతానాదరా రుక్మిణీధృతేన పారిజాతకుసుమేనశో
 భాతిశయంప్రాప్యనవేనజాతేతిప్రత్యాయయంతం స్లోకమారచయతి ||

రామనామాసదాభేదభావేదయావానతాపీన తేజారి
 హానానతే | కాదిమోదాసహాతాన్వభాసారసామెను
 గోరేణుకాగాత్రజైభూగుమే

వ్యా || రామనామా | సదా | ఖేదభావే | దయావా | అతాపీ |
 ఇనతేజాః | రిపా | అనతే | కాదిమోదాసహాతా | స్వభాసా | ర
 సామే | సుగః | రేణుకాగాత్రజై | భూరుమే || ఇతి పదవిభాగః ||
 కాదిమోదాసహాతా కంజలం అదంతీతి కాదినః అబ్బత్తకామనయః,
 తేహంమోదం హషం అస్యంతి నిరన్యంతీతి కాదిమోదాసాః || మ
 హాషిహషకనిరాసకాః || రాక్షసాస్తైహం హాతా వజయితానిరా
 సకతేతి యావత్ || ఖేదోభావేయస్యసః, భేదభావస్తప్తిః ఘోర్న
 మానసే, సదాదయావాత్ కృపాశాలీ ఇనతేజాః సూర్యవ్రకాశః త
 థాపిసుగఃసుఖప్రాప్యః రామనామాభగవాన్,భూరుమే భువాఉరుః
 మాలక్ష్మీర్యస్యసఃభూరుమః,పృథివీనంవన్నవిపులశ్రీకభ్యత్సరః||తస్మై
 సామే, రసాంమాతిగచ్ఛతీతిరసామః, తస్మిన్భువంత్యక్వా పితాంపునః
 పా, ప్రవతీత్యర్థః. రిపా శత్రుభూతేరేణుకాగాత్రజై | రేణుకాపు

త్రైజామదగ్నే రామే ఆనతేప్రణతేసతి స్వభానా, స్వతేజసాలతా
పీ అతాపనాబభూవెత్యథః ॥ ప్రాతిలోమ్యేనత్వేనంపాతః ॥

మేరుధూజేత్రగాకాణురెగొసుమే సారసాభాస్వతా
హాసదామోదికా | తేనవాపారిజాతేనపీతానవాయా
దవేభాదభేదానమానామరా

వ్యా॥ మేరుధూజేత్రగా | కాణురె | గొసుమే | సా | అరసా |
భాస్వతా | హా | సదామోదికా | తేన | వా | పారిజాతేన | పీతా
నవా | యాదవే | అభాత్ | అభేదా | నమానామరా ॥ ఇతి పదవిభా
గః ॥ మేరుధూజేత్రగా మేరుప్రదేశేజేతాగొరైవతకాఖ్యః పర్వ
తాయస్యాస్సాతఘోక్తాసుమేరుసమేరైవతకేహి నారదేనాగత్యరు
క్తిక్యానహస్థితాయ త్రికృష్టాయపారిజాతకుసుమందత్తమితపురా
ణేప్రసిద్ధిః కాణురైస్య సుఖస్యాణుః కాణుః, సుఖలేశస్త్రరాజీద
దాతీతి కాణురం, సుఖలేశప్రదంతస్మిన్ ॥ ౧ ॥ 'లవలెశకణానవఇత్య
మరః ॥ రాతేః ॥ సూ॥ అతానుపసంగేకఇతికకి ॥ గొసుమే - భూమిజ
నేపుష్పేఅరసా రసోరాగః తద్రహితా సరసదివ్యకుసుమసంతోషవ
తీత్యథః | నమానామరా, పారిజాతకుసుమలాభాదమర సదృశీత్య
థః ॥ అభేదాదుఃఖరహితా అతపవ సదామోదికా, సంతతసంతో
షవతీభాస్వతాతేజస్వినాతేన పారిజాతేన శ్రీకృష్ణదత్తైన పారిజాతకు
సుమేన పీతా, గౌరవణోసారుక్మిణీనవేమసూతనేవ శోభాతిశయేనన
వండేహంప్రాప్తేవయాదవే శ్రీకృష్ణేఅభాత్ ప్రచకాశే అత్రవాశ
బ్దిఇవాధికః. ఇవవద్వాయథాశబ్దౌ ఇతిదండి ॥ హా-ఇత్యాశ్చర్యే,
పారిజాతకుసుమేన శోభాతిశయం ప్రాప్యరుక్మిణీకృష్ణసమీపే గృహీ
తమానుషదేహపి దివ్యశరీరంప్రాప్తేవబభావితీభావః ॥ ౨ ॥ * * * *
• అన॥ అథరామస్సాకేతం ప్రాప్తస్వగేహామసీతయాసాకమరమతే
త్యేవ మానులూమ్యేన ప్రతిపాదయంతం | ప్రాతిలోమ్యేనతుకృష్ణద

తపారిజాతకుసుమభూషితా రుక్మిణీసహకృష్టైః స్వగేహం పాపైః
త్యేవంప్రత్యాయయంతంక్లోకమాహ॥

సారసానమధాతా ఖీభూమ్నా ధామసుసీతయా ।

సాధ్వసావిహారేమేక్షేమ్య రమా సురసారహః ॥ ౮ ॥

శ్లో ॥ సారసానమధాతా । అఖీభూమ్నా । ధామసు । సీతయా ।
సాధు । అసా । ఇహ । రేమేక్షేమీ । అరం । ఆసురసారహః॥ఇతివదవిధా
గః ॥ అరంశీఘ్రం ఆసురం అసురసంబంధినం సారబలంహంతీతి ఆ
సురసారహః । క్షేమీ - కుశలవాక్, అఖీభూమ్నా నెత్రమహిమ్నా,
సానమధాతా అనమశబ్దౌభావప్రధానః ॥ అనమత్వమసాధు
సమాస్త్రీసగ్గరెసాధు సర్వతుల్యేషుతు త్రిమ ॥ ఇతిరత్న
లం ॥ సారసేమ పద్మేహ అనమత్వస్య అసాధుత్వస్య ధాతాపాప
గః ॥ పద్మాసాధుత్వానహ నెత్రప్రభావఇత్యర్థః । ఆసాత్మిరామః
ఇహ అయోధ్యాయాం ధామసుగృహేషు సీతయా జానక్యానహసా
ధుసమ్మక్. రేమరమతేన్ద్ర ॥ స్త్రాతిలాప్యేనపాతస్త్వైవం ॥

హారసారసుమారమ్యక్షేమేరహవిసాధ్వసా ।

యాతసీనుమధామ్నాభూషితాధామససారసా॥

శ్లో ॥ యాతసీనుమధామ్నా ॥ రమ్యక్షేమేరా । ఇహ । విసాధ్వసా ।
యా । అరణ్యకుమధామ్నా । భూషితా । ధామ । ససార । సా । ఇ
తి వదవిధాగః ॥ హారసారసుమా హారఇవ ముక్తావభిరివ సారంశ్రే
ష్టం సుమంపారిజాతకుసుమం యన్యాస్సహా రసారసుమా రమ్యస్య
మనోజ్ఞస్య క్షేమస్య కల్యాణస్య ఇరాభూః స్థానమితియావత్ ॥ ౧౧ ॥ ఇ
రాభూవాక్సురాపున్యాదిత్యమరః ॥ యా రుక్మిణిఇహజజితివిసాధ్వ
సా భయరహితాసపత్నిభ్యస్త్యభామాదిభ్యోవ్యభిభృతీతిభావః ॥ సా
రుక్మిణీ అతసీనుమధామ్నా అతసీనుషుద్ధీప్తినా భూషితాపృథివీతా
రాజ్ఞా కృష్ణైఃసహధామగృహంససార అగమత్ ॥ సృగతావిత్యన్తః

ల్లిట్ || ౧ || ధామజన్మప్రభాస్థాన ప్రభావసుఖసద్భస్వితరత్నచూలా || ౨ ||

అన || అభమపితయా కైకేయ్యా స్వపుత్రాయ భరతాయదశరథా
ద్భూమిర్మహాతేత్యస్యాథాన్య ఆనులామ్యేన ప్రతిపాదకం ప్రా
హ్మిమ్యేనచ పారిజాతార్పణరూపేణాపరాధేన సత్యభామాకొప మ
వాపేత్యస్యాథాన్య వ్రదశకం వద్యంనిబధ్నతి ||

సాగసా భరతాయభమాభాతామన్యుమత్రయా |

సాత్రమన్యుమయాతాపేపాతాయాధిగతారసా ||

వ్యా || సాగసా | భరతాయ | ఇభమాభాతా | మన్యుమత్రయా |
సా | అత్ర | మన్యుమయా | తాపే | పాతాయ | అధిగతా | రసా || ఇ
తిపదవిభాగః || అత్ర అయోధ్యాయాం ఇభమాభాతా, ఇభమా-గజల
క్ష్మీస్తయా, భాతా-శోభితా, సా ప్రసిద్ధారసాపృథివీ మన్యుమత్రయా
కొపవత్సేన తాపే స్వపుత్రీరాజ్యలాభ ప్రయత్నేసం తాపేనతి సాగ
సా స సాపయా రామన్యరాజ్యవిఘ్నకరణ రూపేణపాపేనయుక్తా || ౧ ||
ఆగః పాపాపరాధయోరితి విశ్వేః మన్యుమయా దశరథన్య మన్యుమ
భార్యయా భరతజనన్యా-పాతాయ స్వపుత్రాయ భరతాయ రసా
భూమిర్భరిగతాప్రాప్తా, దశరథాదితి శేషః || ప్రాతిహేయ్యే నత్సే
పంపాతః ||

సారతాగధియాతాపా పేతాయామన్యుమత్రసా |

యా త్రమన్యుమతాభామాభయేతారభసాగసా ||

వ్యా || సారతాగధియా | తాపాపేతా | యా | మన్యుమత్రీసా |
యా | ఆ త్రమన్యుమతా | భామా | భయేతా | రభసాగసా || ఇతిప
దవిభాగః || యామన్యుమత్రసా | మన్యురూపస్త్రసరేణః యస్యాస్స
తథోక్తా, యా సత్యభామా సారతాగధియా, సారతాం శ్రేష్ఠతాంగ
శ్చ్యుతీతి సారతాగాతాద్యశ్యాధియాశ్రేష్ఠత్వం ప్రాప్తయా బుధ్యా ఉ
పలక్ష్మితాసాభామా సత్యభామా రభసాగసా అనాలాచ్యత్వరయైవకృ

తేనాగపా, రుక్మిణీపారిజాతార్పణ దూపేణాపరాధేన ఆత్తమన్యుమ
తా గృహీతకౌపాత్తకమతాభయేతాభయం ప్రాప్తాసతీతాహపేతా
సంతాపేన యుక్తా అధూదిత్యర్థః॥౯॥* * * * *

అవ॥అథకైకేయీరామపట్టాభిషేకంవిఘటయ్యతస్మైకానన ప్రదా
బభూవెత్యస్యార్థఃస్య ఆనులామ్యేన ప్రత్యాయకం ప్రాతిలామ్యేన
చసత్యభామాకోపాతిశయ ప్రకారప్రతిపాదకం శ్లోకంనిబధ్నతి॥

తానవాదపకోమాభారామే కాననదానసా ।

యాలతావృద్ధసేవాకాకైకేయీమహదాహహ॥

వ్యా॥ తానవాత్ । అపకా । ఉమాభా । రామే । కాననదా । ఆ
న । సా । యా । అతా । అవృద్ధసేవాకా । కైకేయీ । మహదాహహ ।
ఇతి పదవిభాగః ॥ ఉమాభాహరిద్రాభా ॥ని॥ ఉమాస్యాదతసీగారి హ
రిద్రాకీర్తికాంతిష్వితిరత్నమాలా ॥ అపకా । అపగతసుఖా॥ తానవా
తాకాశ్యాత్ లతావల్లీ నపత్నీకౌసల్యాపుత్రాభిషేకజనితముఃఖేనవ
లీవదతికృతేత్యర్థః॥ యాకైకేయీ అవృద్ధసేవాకావృద్ధస్య దశరథ
స్య సేవాశుశ్రూషా నవిద్యతే యస్యాస్మా అవృద్ధసేవాకాయద్వా
హితోపదెష్టమహత్యేవారహితేత్యర్థః॥ సాకైకేయీ మహదామ
హమభిషేకోత్సవంద్యతిఖండయతీతి తథోక్తా ॥ని॥ మహాఉద్ధవఉత్సవ
ఇత్యుచరః ॥ రామేకాననదావనవ్రదా అనబభూవ ॥ ఆసేత్యైతత్తిజు
తప్రతిరూపకం బభూవేత్యైతదథాకమవ్యయమిత్యాచుః॥ తేనాసై
ర్భూరితి భూరాదేవోనశంకనీయః ॥ అతపవ వావశ్యఉత్పాద్య ఇ
వాసయత్నః॥ ఇత్యాది కాళిదాసాదిప్రయోగః ॥ హహేతిభేదే ।
ప్రాతిలామ్యపాతస్తేవం ॥

మహదాహమయీకైకేకా వాసేద్ధవృతాలయా ।

సానదాననకామే రాభామాకో పదవానతా ।

వ్యా॥ హహ । దాహమయీ । కైకేకావాసేద్ధవృతాలయా ।

సా | సదాననకా | ఆమేరా | భామా | కోపదవానతా || ఇతిపదవి
భాగః || దాహమయీ - దాహప్రచురా || అత్యంతసంతాపయ్యై
త్యథః || కైకేకావాసేద్ధవృతాలయా | కేకానాం మయూరస్వరా
తాం ఏకావాసోముఖ్యస్థానం కృద్ధోభాన్వరః వృతః కవాటాదిపిహిత
ఇత్యథః | ఆలయోగృహం యన్యస్సా తథోక్తా మయూరాదిధ్వనిమ
నోహరం భాన్వరమపి మందిరం సఖిప్రభృతీనామాగమన నివృత్తయే
కుపితయా సత్యభామయా కవాటాదిభిః పిహితమితిభావః | సదాన
నకా ఆననమేవ ఆననకం స్వాధేకప్రత్యయః సత్పుండరం ఆననకం
ముఖం యన్యస్సాతథోక్తా సాభామా సత్యభామా కోపదవానతా
కోపవిపదవోదావాగ్నిః తేన ఆనతానమ్యాసతీ ఆమేరా ఆమస్యరో
గస్య ఇరాఘాః స్థానభూతాబభూవెతి యావత్ || ౧ || ఆమోరోగ రో
గభేద ఇతి రత్నమాలా | అత్యరోగవాచిశబ్దేన తత్కార్యభూతః ఘో
వోలక్ష్మ్యతే | హహేతిభేదే || ౧౦ || * * * * *

అవ || అథ పితృభక్త్యారామో వనంప్రాప్తవానిత్యానులోమ్యేనన
శ్చయంతం ప్రా తిలోమ్యేనవ క్రిక్కుళ్లుః కృతావరాధనిబంధనయా
భీత్యాకంపితసత్యభామా సాంత్వనార్థం తత్సదనం ప్రాపేత్యేవం
ప్రత్యాయయంతం శ్లోకమారచయతి || * * * * *

వరమానదసత్యాసహీతపిత్రాదరాదహా |

భాన్వరస్థిరధీరోప హారోరావన గామ్యసా ||

వ్యా || వరమానదసత్యాసహీతపిత్రాదరాత్ | అహా | భాన్వ
రః | స్థిరధీరః | అపహారాః | వనగామీ | అసా || ఇతి పదవిభాగః
భాన్వరః- వ్రకాశమానః స్థిరధీరః- నిశ్చలదైర్యః మహాశూరఇత్యా
దా మహత్త్వం శౌర్య ఇవస్థిరత్వం శౌర్యైస్తేతీతిధ్యేయం || అసా
త్రో రామచంద్రః వరమానదసత్యా సహీతపిత్రాదరాత్. వరాణాం
శ్రేష్ఠానాం మానదేపూజాప్రదే సత్యాసస్వగ్యగీరననం అస్యతేభా

వెనుజ్జే । తతః ప్రీతే లజ్జితే పితరిదశరథే ఆదరాద్భక్తితః ఆపహా
 రోరాః అపహారౌఅపగతముక్తాహారం ఉరొవక్ష్యాయస్య సతథోక్తః
 ఇదమాభరణాంతరాణామపి ఏదశశానాథాం వ్యవగత సర్వాభరణ
 స్సౌత్వ్యథాః ॥ వనగామీ కాననగతోబభూవైత్యథాః ॥ అహోఆశ్చర్యం
 ప్రాతిలోమ్యేనత్వత్థంపాఠః ॥ * * * * *

సౌమ్యగానవరారోహో పరార్ధీరస్థిరస్వభాః ।

హోదరాదత్రాపితప్రీసత్యానదనమారవ ॥

వ్యా ॥ సౌమ్యగానవరారోహోపరః । ధీరః । స్థిరస్వభాః । హో
 దరాత్ । అత్ర । ఆపితప్రీసత్యానదనం । ఆర । వ ॥ ఇతి పదవిభా
 గః ॥ అత్ర ద్వారకాయాం సౌమ్యగానవరారోహోపరః- సుందరగాన
 యుక్తకాంతాతత్పరః । స్థిరస్వభాః శాశ్వతనిజతేజాః । ధీరోద్ధైర్య
 వాక్యస్థః ఆపితప్రీసత్యానదనం । సవత్స పారిజాతార్పణాత్.
 స్వేనైవప్రాపితప్రీకాయాః సత్యభామాయాన్యదనం గృహందరా
 భ్యయ్యాదిన ఆరప్రాప ఋగతావిత్యస్తాల్లిట్ ॥ హోఇతిపశిష్యసంబుద్ధిః
 ॥ హోహోచైవంపితాక్షేయా సంబుధ్యాహ్వనయోరపీతివిశ్వః । య
 ద్వాహః దరాదితి పదచ్ఛేదః । హః హరిరితివిశిష్యవాచకంపదం ॥ ని॥
 హాశ్వంకరేహరౌసంహ రణరౌమాండవాజిష్వీతి రత్నమాలా ॥ అత్ర
 వశబ్దఇవాథాకః ॥ ని॥ వంప్రచేతసిజానీయాదివాధేచ తదవ్యవీతి
 మేదినీ । అపత్యాథే అణాదీనామివ వతిప్రత్యయస్య పాతానాచి
 త్యాత్ ॥ శాత్రీవంపపవూర్యతః ॥ కాదంబఖండితదశానివపంకజానీత
 కాళిదాసాదిప్రయోగదశానాద్వ వశబ్దఇవాథా ఇతిమణీవాదిప్రయో
 గే సమథాయంతే శాబ్దికాః ॥ ౧౦ ॥ * * * * *

అవ ॥ అథానులోమ్యేన జానక్యా త్రిరామచంద్రేణ సహవనస్తా
 ప్రీప్రత్యాయకంప్రాతిలోమ్యేనకుపితియాసత్యభామాయాసాంతవనార్థం
 గతశ్చీక్ష్మస్తానాలాకితఇత్యేవముఖం, వ, దశాయంతంశ్లోకేంద్రయతి॥

యానయానఘధీతాదా రసాయాస్తనయాదవే ।

సాగతాహివియాతాప్రీసతాపానకిలోనభా ॥

వ్యా ॥ యా । నయానఘధీతాదా । రసాయాః । తనయా । దవే ।
'సా । గతా । హి । వియాతా । ప్రీసతాపా । న । కిల । డోనభా ॥
ఇతి పదవిభాగః ॥ నయానఘధీతాదా । నయేన-శాస్త్రైః అనఘానిదో-
షా దీర్ఘ-ద్విర్యస్యసః । నయానఘధీస్తస్యభావః । నయానఘధీతాతాం
దదాతీతి తథోక్తా ॥ స్వాశ్రితానాం శాస్త్రనిదోషబుద్ధిశ్చ ప్రజేత్య
థః ॥ రసాయాస్తనయా భూమేఽనుత్త్రీహీసతాపా ॥ హియా
లజ్జయా తాపయక్తా నాయక రాజ్యవిఘ్న జనితలజ్జా సంజాతవిషాదే
త్యథః ॥ సాసీతావియాతాధృష్టా సతీదవేననేగతాహియాతవతీహి
॥ని॥ వనవన్యానలౌదావ దవౌవైశ్వానరేహయే ఇతి రత్నమాలా । త
థాపి డోనభానకిల న్యూనకాంతినాన్సీతికల ॥ని॥ స్యుఃప్రభారుగుది
స్త్విత్వా ఇత్యమరః ॥ కృతవనసంచారాపీసీతా రామసమాగమాదే
వన్యానకాంతినాన్జాయతేతిభావః ॥ పాత్రిలామ్యేనపాఠస్త్వేవ ॥

భానలోకినపాతాసప్రీతాయావిహితాగసా ।

వేదయానస్తయాసారదాతాధీఘనయానయా ।

వ్యా ॥ భాన్ । అలాకిన । పాతా । సః । ప్రీతా । యా । విహి
తాగసా । వేదయానః । తయా । సారదాతా । ధీఘనయా । అనయా ।
ఇతి పదవిభాగః ॥ యానత్యభామావిహితాగసా । విహితేనకృతేనాగ
సా । సప్తత్యైహారిజాతార్పణరూపేణాపరాధేన ప్రీతాలజ్జితాజాతా
ధీఘనయా-జ్ఞానాధికయాతయా నయా సత్యభామయా తయానయేతి
నిదేశః సైపేతివత్ ॥ సారదాతాఘనప్రదః ॥ని॥ న్యాయేచనీరే
చసారమితివిశ్వః ॥ భాన్ ప్రకాశమానః । భాదీప్తావిత్యస్య శతరిజూ
పం । పాతారక్షకః । సః వేదయానః వేదాత్మకంయానం యస్యతథో
క్తః గరుడవాహనశ్చిత్యథః ॥ సుపనోసిగరుత్మానిత్యాదిశ్రుతియః

వెదాత్తావిహగేష్వర ఇత్యాఖ్యభియక్తోక్తయశ్చాత్రప్రమాణాని నా
లోకినావలాకితః ॥ లోక్పదశాసన ఇత్యస్తాత్రమణిబుజ్ ॥౧౨॥ **

అవ ॥ అథ భగవాన్ రామోననంగచ్ఛన్నభరద్వాజమన్యాంశ్చము
నీనా ససాదేత్యానులామ్యేన ప్రతిపాదయంతం యా పూర్వంకుపి
తా సత్యభామా కృష్ణస్యవాక్యం నశ్చుతవతీనచన్వయం వాచమువా
చ సైవకృష్ణేన పారిజాతానయనవాచికథాయాం ప్రసన్నాసతీభాష
ణంకృతవతీత్యేత మథప్రాంతిలామ్యేన ప్రకాశయంతం శ్లోకమా
రదయతి ॥ * * * * *

రాగిరాధుతిగర్వాదా రదాహో మహసాహహ ।

యానగాతభరద్వాజ మాయాసీదమగాహినః ॥

వ్యా ॥ రాగిరాధుతిగర్వాదారదాహః । మహసా । హహ । యా ॥
అగాత । భరద్వాజం । ఆయాసీ । దమగాహినః ॥ ఇతి పదవిభాగః ॥
మహసా తేజసా । రాగిరాధుతిగర్వాదారదాహః రాగోస్యాస్తీతి
రాగిరం తీక్ష్ణం ॥ ౧ ॥ రఃపావకేచతీక్షేచేతివిశ్వః । ఆధుతిః ఖండనం త
ద్విషయే యోగర్వః ఆధుతిగర్వస్థైన అదంతాంతిరహితం దాతాంతి
ర్నవిద్యతేయస్యతథోక్తం ॥ ౨ ॥ దాస్త్రీయాంతాంతిదానయోఇతి ర
న్నమాలా ॥ ఈదృశంతరం అరీణాంసమూహః-సమూహార్థేఽన్యుత్య
యః ॥ తద్దహతీత్యాదారదాహః కనుఁబ్బో ॥ రాగదుష్టతీక్ష్ణఖండన ద
ర్పప్రియక్తాతాంతిక శత్రుసమూహభంజకఇత్యర్థః ॥ యా గచ్ఛ
న్నతపవాయాసీ ఆయాసయుక్తః రామః భరద్వాజంమనందమంగా
హంతృతి దమగాహినః నమవంతామునయస్తాంశ్చాగాత ఉపాసీద
త్ ॥ గాజ్ గతావిత్యస్తాల్లజ్ ॥ హహేతి భేదే ॥ శ్రుమద్విట్టల
మానమృపాణిన్యాది మనీగ గురూనిత్యాదావినశరారప్రయోగోన
పేక్షితః ప్రాంతిలామ్యేన వాచనప్రకారోయమ్ ॥ * * * * *

నోహిగామదసీయామా జత్వారభతగానయా ।

హహసాహమహోదార దార్వాగతిధురాగిరా ॥

వ్యా॥ నో । హి । గాం । అగసీయాం । ఆజత్ । వా । ఆరభత
 గాః । న । యా । హహ । సా । ఆహ । మహోదారదార్వాగతిధురా
 గిరా ॥ ఇతి వదవిభాగః ॥ యానత్యభామా గాః వాచః నారభత ॥
 నోపాక్రమత కోపాదగృష్టేనసహ సంభాషణం నారబ్ధవతీత్యథః ॥
 ఆదసీయాం కృష్ణసంబంధినీం కృష్ణాక్తాం గాంవాదం నోఆజద్వానానా
 నద్వాఅజతేగత్యథతయా జ్ఞావాథస్య అనుపసృప్తస్య లజీయాప
 మిదం హిశబ్దః ప్రసిద్ధౌకృష్ణాక్తవాక్యం నశ్శ్రుతవతీత్యథః ॥ సా న
 త్యభామా మహోదారదారుపారిజాతతరుః తస్యాగతిధురాగిరా ఆగ
 మనభారవాచా పారిజాతాగమన భారో మమైవేతి కృష్ణవాక్యేనైతి
 యావత్ ॥ ఆగతేధూరాగతిధురా యాగీఆగతిధురా గీరితి విగ్ర
 హః ॥ నూ॥ ఋక్పూరిత్యాదినా నమాసాంతోప్రత్యయః ॥ ఆహసం
 భాషణం కృతవతీత్యథః । హహ-ఆశ్చర్యం ॥ యాకృష్టేన సహన
 సంభభాషే రోషేణనవా తదుక్తం వాక్యంశుశ్రావస్తేనసత్యభామా
 పారిజాతమానేష్యామి తదాగమనభరమహమేవవహమీతి కృష్ణాక్త్యా
 ప్రసన్నా తేన సహసం భాషణం కృతవతీత్యథః ॥౧౩॥ *****

అవ ॥ అథరామస్య చిత్రీకూటప్రాప్తిమానులామ్యేన ప్రతిపాద
 యంతం. కృష్ణస్య పారిజాతాకలనాథకం స్వగతాగమనం ప్రాతిలో
 మ్యేన దశకయంతం శ్లోకంనిధ్నాతి ॥ * * *

యాతురాజిదభాభారం ద్యాంవమారుతగంధగం ।

సోగమారపదంయక్ష తుంగాభోనఘయాత్రయా ॥

వ్యా॥ యాతురాజిదభాభారం । ద్యాం । వ । మారుతగంధగం ।
 నః । అగం । ఆర । పదం । యక్షతుంగాభః । అనఘయాత్రయా ॥ ఇ
 తి వదవిభాగః ॥ యక్షఇవ కుబేరఇవ తుంగాభః ప్రాధదీప్తిః సరా

మచంద్రః యాతురాజిం రాక్షసపక్షిం ద్యుతిఖండయతీతి యాతు
రాజదః తాదృశః భాభారః తెజోభరాయస్యస తథోక్తస్తం రాక్ష
సాదివిరోధివిఘ్నాననక్షుణ్ణ తేజోతశయశాలినమిత్యథః । మారుతగం
ధగం పవనలెశం ప్రాప్తం మందానిలశాలిన మిత్యథః ॥ ౧౧ ॥ గంధో.
గంధక సంబంధా మోదలెశ స్తయేషుచేతి రన్నమాలా ॥ ఆగంపర్వతం
పదంస్థానం దిత్రీకూటగిరిస్థానం ద్యాంవస్వగణమివ । అనఘయాత్రీ
యా ॥ నిదోషయాగత్యా అగతవా ॥ అగ్రీయక్షతుంగభఇతి
ద్యాంవెతి వచనాత్ ॥ సుభాగ్నిత్రీకూటా సాగిరిరాజోపమోగిరిః ।
యస్త్రీస్వసతి కాకస్థః కుటేరఇవనుదనే ॥ ఇతి శ్రీమద్రామాయణశ్లో
కాథాస్మాదీతః ॥ పృథివీ మృత్యుస్థంపాతః ॥ * * * * *

యాత్రయాఘనభోగాతుం క్షయదంపరమాగసః ।

గంధగంతరుమావద్యాం రంభాభాదజిరాతుయా ॥

వ్యా ॥ యాత్రయా । ఘనభః । గాతుం । క్షయదం । పరమాగసః ।
గంధగం । తరుం । ఆవ । ద్యాం । రంభాభాదజిరా । తు । యా । ఇ
తి పదవిభాగః ॥ ఘనభః- మేఘపృథః శ్రీకృష్ణః పరమాగసః । పర
స్యాపరాధస్య సత్యభావాయై పారిజాతాప్రదానరూపస్య క్షయదం
శాంతిప్రదంగంధగం దివ్యమామోదంప్రాప్తం తరుం పారిజాతవృ
క్షం గాతుంగంతుంగాక్ష గతావిత్యస్తాశ్చముఖా । ద్యాంవస్వగణాయా
త్రియాస్రస్థానైన అవగతవా అవగతిరక్షణకాంత్యాది ప్రితిథా
త్కలితరూపం ॥ యాత్రయైత్యనేన దేశాంతరమివ లాకాంతర
మపి సాగిరిపవ ప్రాప్తవానితి దశితం । యాద్యాస్తరంభాభా
దజిరా రంభయాభాత్ విరాజత్ అజిరమంకణం యస్యాస్సాత
తోక్తా సత్యభామాషయే స్వకృతాపరాధశాంతయే పారిజాతమాహ
తుకామః కృష్ణస్తమపగంతుం రంభాద్యఘ్నరొలంకృతాంకణం నా
కంస్కరణంగరుత్తంతమారుహ్యగతవానితిభావః ॥ ౧౨ ॥ * * * *

అవ॥ అథానులామ్యేనరామస్య దండకావనప్రాప్తి పృతిపాదకం
ప్రాతిలామ్యేన కృష్ణస్య నందనవనప్రాప్తిపృతిపాదకంపద్మంరవయతి
దండకాంప్రదమోరాజాల్యా హతామయకారిహా ।

ససమానవతా నేనాభాగ్యాభోన తనానన ॥

వ్యా ॥ దండకాం । ప్రదమః । రాజాల్యా । హతామయకారిహా ।
సః । సమానవతా నేనాభోగ్యాభః । న । తదా । అన । న । ఇతిపద
భాగః ॥ ప్రదమః పృకృష్టః దమః ఇంద్రియనిగ్రహాయస్యసః రా
జాల్యా రాజపజ్జ్వల । హతామయకారిహా । హతామయకః నిర్భూ
తరొగః యోరిశ్మక్తిభృగురామః తం హుతిపీడయతితి తథోక్తః ।
ససనమత్రావమతికరణరూపహింసనం వివక్షితం । త్పత్రియవగ్ ని
గళంధన నిపుణభాగవరామ పామధ్యభంజకఇత్యథః । సమా
నవతా నేనోభాగ్యాభః । సమానవతాః మనుష్యత్వయుక్తాః యెతినేన
సః నిష్పాపానైహం భాగ్యాప్రభాదీ ప్రిర్యస్యన తథోక్తః । నిత్యసూరి
భోగ్యోపి భగవాన్నిహితపమానుషరూపాజాతఇతి సౌలభ్యం పరస్య
ప్రదర్శితం । సరామోదండకాందండకావనం తదాతత్కాలే అనగళ
వాఅనగళతదీప్త్యాదానేష్విత్యస్తాల్లిట్ ॥ ద్వానశ్చాప్రకృత మథం
సూచయతః ॥ ప్రాతిలామ్యేన పాతస్తు ॥ * * *

ససదాతనభోగ్యాభోనా నేతావనమానసః ।

హరికాయమతాహల్యాజారామోదప్రకాండదం ॥

వ్యా ॥ న । సదాతనభోగ్యాభః । నో । నేతా । వనం । అన ।
సః । హరికాయమతాహల్యాజారామోదప్రకాండదం । సదాతనభో
గ్యాభః సదాతనీనిత్యాభాగ్యావ ఆభాయస్యనతథోక్తః । నిత్యభా
గ్యదివ్యతేజాఇత్యథః ॥ నేతానాయకః సః త్రికృష్టః హరిణామనా
హరిణౌ, కాయేన దేహేన మతస్య సమృతస్యాహల్యాజారస్యమహేం
ద్రస్య ఆమోదప్రకాండదం ప్రశస్తానూదప్రదం ॥ని॥ ప్రకాండముద్దు

దల్లజౌప్రశస్తవాచకాన్యమూనీత్యమగ్నః॥ హరికాయమతేత్యహల్యా
యానావిశేషణం ॥ వనం నందనవనంఆనప్రాప్తవాన్పూర్వదేవత్తో
నైత్యాభ్యాం ప్రికృతాథకపవపరిపాద్యతే ॥౧౫॥ * * * * *

అవ ॥ అథానులూమ్యేన రామస్యవిరాధశం శృత్వమగస్తప్రా
ప్తించ ప్రితిపాదయత్పారిజాతగ్రహణార్థం. త్రికృష్ణస్వలోకంప్రా
ప్తఇతి శ్రుత్యాశక్తిభయమూపేత్యథాం ప్రితిలూమ్యేనప్రదేశాయ
చ్చ పద్యంగృహ్యతి ॥ * * * * *

సోరమారజ్ఞానో వెదేరా కంఠకుంభజం ।

తంచుసారపటోనాగానానాదోషవిరాధహః॥

వ్యా॥ సః । అరం । ఆరత్ । అనజ్ఞానః । వెదేరాకంఠకుంభజం ।
తం । శ్రీసారపటః । అనాగాః । నానాదోషవిరాధహః । ఇతిపదవిభా
గః ॥ దుసారస్తరుత్వకారః పటాయస్యసః దుసారపటః పీఠవనసః॥
అనాగాః ఆగః అపరాధానవిద్యతే యస్యసతతోక్తః సర్వత్రాపి నిర
పరాధఇత్యథాః ॥ అనజ్ఞానః అజ్ఞానవిరోధీసరామో నానాదోషవి
రాధహానక నానావిధాదోషాః హింసాదయోయస్యన నానాదోషః
తాదృశంవిరాధాభ్యం రాక్షసంహంతీతి సతతోక్తస్య తంప్రసిద్ధం.
వేదేరాకంఠకుంభజం । వెదేరావేదవాక్ ॥౧॥ ఇరాభూవాక్సురాపు
స్యాదిత్యమరః ॥ సాకంఠేయస్యసవేదేరాకంఠః తాదృశంవేదోక్తిపరి
పూర్ణకంఠం కుంభజమగస్త్యమరం శీఘ్రమారత్ ప్రాప్తవాన్ ॥
ఋగతావిత్యస్తాల్లజ్ । వలాలధరొమునివృత్తితయా నిరపరాధోభజ
తామజ్ఞాన నిరోధకః రామః నిర్మమిత్తహింసా కారణం విరాధంహ
త్వాశరభంగాద్యాశ్రమానతీత్యమునిషుప్రసిద్ధం. వేదవాక్యాలంకృతకం
వంఅగస్త్యంతూణామేవప్రాప్తవానితిభావః॥ ప్రాతిలోమ్యేనపాఠస్తు॥

హాధరావిషదోనానాగానాటాపరసాద్ధృతం ।

జంభకుంఠకరాదేవేనోజ్ఞానదరమారసః ॥

వ్యా || హా | ధరావిషదః | నానాగానాటోపరసాల్ ద్రుతం | జం
భకుంతక రాః | దేవేనః | అజ్ఞానదరం | ఆర | సః | ఇతిపదవిభాగః ||
ధరాయాః- భూమే ర్విషదః జలప్రదః ఇంద్రస్యవృష్టికారిత్వాత్ || గ
భృషదృత్యత్యథః || తేనధరాపాలనప్రవృత్త త్రికృష్ణ కర్తృకశిక్షా
హాత్వం. శక్రస్యయ క్తమితి ధ్వన్యతే || సి || విషంతుగర లేజలఇతి ర
త్నమాలా || నానాగానాటోపరసాల్ - నానావిధసంగీతాడంబరజన్యం
రసం అత్తిఅనుభవతీతి తథోక్తః | వివిధగంధర్వాప్సరస్సంగీతరసిత ఇ
త్యథః || జంభకుంతకరాః జంభస్యతదాఖ్యాసురస్య కుండికాభంజి
కారాః సంపద్యస్యసతథోక్తః | యద్వారైశ్చజ్జేనగతిరుద్యతే | జం
భాసుర నిరొధకస్వగమన ఇత్యథః || ని || రాష్ట్రీయాం హే
మ్నిశౌలాయా మాశంసాయాం గతావపీత రత్నమాలా || నప్రసి
ద్ధోదేవేనః | దేవానామినః ప్రభుడేవేంద్రః అజ్ఞానదరం అజ్ఞా
నంచ ధరశ్చేతి సమాహారద్వంద్వః || అతపివైకవద్భావః || క్లిబత్వం
చ | మోహంభయంచ ద్రుతం క్షీప్రమారప్రాప || - హాకష్టం ప్రమూ
క మెఘనియోజకో గంధర్వాది సంగీతైరామోదమానో జంభాద్యసు
గలంభనసమర్థాపి దేవేంద్రః స్వగేశకృష్ణస్యాగమనం శుత్రామూ
ర్ఛితోద్రాగేవ భయమాపేత భావః || ౧౬ || * * * * *

అవ || అథానులామ్యేనరామస్య గృధ్రరాజేన జటాయుషా సేవి
తత్త్వం శూర్పణఖాయా సత్ర రతిప్రాధానాంచ ప్రతిపాదయం తం
ప్రాతిలోమ్యేనతుశక్రస్య కృష్ణపిషయశా పరాధేన అపారదుఃఖిప్రా
ప్తీంపారిజాతాత్పాటనేన నందనవనభంజక త్రికృష్ణాభిగమనంచ పృ
దగ్నియంతం క్లోకమాహ || * * * *

సాగమాకరపాతాహా కం కేనావనతాహిసః |

నసమానర్దమారామాలంకారాజస్వసారతం |

వ్యా || సాగమాకరపాతా | హా | కంకేన | అవనతిః | హి | గః |

న | సమానదఁ | మా | అతామా | లంకా రాజస్వసా | రతం | ఇతి
 పదవిభాగః || సాగమాకరపాతా | అగమేనవెదెనసహితాస్సాగమాః
 వెకవిదోమహావఁయః తెషామాకరః సమూహః తస్యపాతారక్షితా
 || ౧ || అకరాస్థానఖన్యోఘా ఇతి రత్నమాలా || సః రామచంద్రః కృ
 తేన గృధ్రేణ జటాయుషా, అవసతోహి సేవితఃకిల | అగస్త్యాశ్రమా
 స్నిగ్ధ త్వదండకావన తపాధనరక్షకో రామభద్రః పంచవట్యాం జటా
 యుషా మానితోఘాదితిభావః | తదానీమరామా అమనోజ్ఞా | రామః
 పశావిత్యధిక్యత్య సితాసిత మనోజ్ఞేషు త్రిష్వితి రత్నమాలా లంకా
 రాజస్వసాలంకా నామపురీతస్యాః రాజాలంకారాజః రావణస్తస్య
 స్వసా శూర్పణఖా|లంకారజ ఇతి షష్ఠ్యంతం పృథక్పదంవారతం సం
 భోగః సమానదఁ | సమ్యగానదఁ యయాచే | యాజ్ఞాథాకాదర్ద
 తేలఁజీఅజజాదీనామిత్యాత్ | తస్మాన్నుద్ద్విహలాదేరితి సుడాగమః
 సమాఇతి నిషేధార్థకాభ్యాం అవ్యయాభ్యాం ప్రకృతార్థఫలవ ఫలి
 తః || హాశబ్దః ఉక్తార్థస్యాసాచిత్యప్రత్యాయయతి || ప్రాతిలామ్యే
 నత్వేవం పాఠః || * * * * *

తురసాస్వజరాకాలం మారామాదకనమాసన |

సహితోనవనాకేకం హతాపారకమాగసా || ౧౭ ||

వ్యా | తం | రసాసు | అజరాకాలం | మా | ఆరామాదకనం |
 ఆన | న | సః | హితః | అనవనాకే | అకం | హతా | అపారకం | ఆ
 గసా | ఇతి పదవిభాగః || హితః కృష్ణస్యమిత్రధూతోఽప్యాగసా పారి
 జాతాప్రదానయాపేణాపరాధేన అనవనాకే అనవేచిరంతననాకేస్వగ్రే
 పృపారకం అపారంన్వాధేకప్రత్యయః | అకం దుఃఖం || ౧౭ || అకం
 దుఃఖనపాపేచేతవిత్వః | హతాప్రాప్తఃఽహజ్ గతావతిధాతాఃత్యక్
 త్నన్నంతత్వాన్నలోకావ్యయేత్యాదినా అకమిత్యస్య నషష్ఠీ సః ఇం
 ద్రః రసాసుధూమిషు అజరాకాలం జరాకాలౌ జరామరణే నివిశ్య

తెయ్యసృతతోక్తః ॥ని॥ కాలోనేహాయమోమృత్యురితిరత్నమాలా
 ధూమావతీణస్యాపిహారేజరామరణాదివికారానసంతి విజరొవి
 మృత్యురితి శ్రుతేః ॥ అజోపిసన్నవ్యయాత్ ఇతి స్మృతిశ్చ ఆరామా
 దానం ఆరామస్య నందనవనస్య అదానంపారిజాతాత్పటనన నంద
 నవనభంజకంతం శ్రుత్యష్టమాసపాప్రవాణా నమాఇతి పూర్వవత్ ।
 పూర్వంహారేమిత్రభూతోపి శక్రస్తత్పాత్రిత పారిజాతాప్రదాన
 రూపాపరాధేననాకేపి నిరవధికం దుఃఖంప్రాప్యపారిజాతాత్పటనే
 న నందనవనభంజక మనతారరూపేష్వపి జరామరణాది వికారదూ
 రం శౌరిం నియోధ్యకామస్తాప్తవానితిభావః ॥౧౭॥ * * * *

ఆవ ॥ అథాసులోమ్యేన శూర్పణఖానాసికాచ్ఛేదస్య తస్యారా
 ఘవే వైరాసుబంధస్యచ ప్రతిపాదకం స్త్రాతూలోమ్యేనచ శక్రస్యకేశవ
 సంభాషణారంభస్య ప్రతిపాదకంచ శ్లోకారచయతి ॥ * * * *

తాంసగౌరమదోత్రిదోవిగ్రామనదరోతత ।

వైరమానపలాహారా వినాసార విమంశకే ॥

న్యా ॥ తాం ॥ సః । గౌరమదోత్రిదః । విగ్రాం । అనదరః । అ
 తత । వైరం । ఆన । పలాహారా । వినాసా । రవిమంశకే । ఇతిపదవి
 ఖాగః ॥ గౌరమదోత్రిదః గౌరమో-భూరమః । రామచంద్రస్తస్య దో
 ణ్ణోబాహోవశ్శ్రీదన్వంపత్నీదః బాహుబలప్రదస్సహాయఇతియావత్
 సః లక్ష్మణః సదరః-నభయోనభవతిత్వసదరః నిభాయస్స తాంశూ
 ర్పణఖావిగ్రాం విగతనాసికాంవెగ్రోవక్తవ్యఇతి నాసికాయాగ్రా
 దేశః ॥ని॥ విగ్రోవిగతనాసికత్వగ్రామరః । ఆతతలక్యత । తనోతెఃకరో
 త్యథాకల్లుజ్జ్ ॥ తతః పలాహారా మాంసాహారా రాక్షసీ వినాసావిగ
 తనాసికాసతి రవైర్వంశోయస్యరవిశంశకః తస్మిన్ సూర్యవంశభవే
 రామే వైరం ద్వేషమాస ఆదదే । అనగతిదీప్త్యాదానేష్యిత్యస్తాన్లిట్ ॥
 సంభాగాధినీం శూర్పణఖాం త్రిదరామనహాయ భూతోలక్ష్మణౌని

భయస్సన్విగతనాసికామకరోత్ || తేనసానానాహీనా కుపితారాక్ష
సీ రాఘవే వైరానుబంధం కృణోతితి భావః || ప్రాతిలోమ్యేన
పాతస్త్రీహ || * * * * *

కేశవంవిరసానావి రాహులాప సమారవైః |

తతరొదనమగావిదోమరగోసతాం ||

వ్యా || కేశవం | విరసానాః | ఆహ | ఆలాపసమారవైః | తత
రొదనం | అగ్రావిదః | అమ్రుః | అమరగః | అసతాం | ఇతి పదవి
భాగః || విరసానావిః రసః ఆనందః అనంప్రాణనంబలమితి యావత్ ||
అవిః కాంతిః విగతాః రసానావయః ఆనందబలకాంతయః యస్యసత
తోక్తః అవిర్నావర్వతఇత్యధికృత్య | ప్రాకారేపవనభాసీతి రత్న
మాలా | అసతామసురాణామమ్రుదః అలక్ష్మీప్రదః అమరాశ్చఘ్నతీత్య
మరగః దేవైశ్చక్తఇతి యావత్ || అగ్రావిదః అగ్రావయః అగ్రభూ
తాశ్చైష్ఠ్యధూతాః అవయః పర్వతాః తాద్యతిఖండయతీతి తతోక్తః
పర్వతపచ్చేదీశక్రః || ౧ || అగ్రంపురశ్శిఖామాన శ్రేష్ఠాదికఫలాదిష్వితిర
త్నమాలా || తతరొదనం తతైకృతే రొదసీద్యావాపృథివ్యా యేనస త
తోక్తః | తం తతరొదనం ద్యావాపృథివ్యాదిసప్తారం || ౧ || ద్యావా
భూమీవరోదసీ ఇత్యమరః | యథాపూర్వమకల్పయత్ | దివంవపృథి
వీంచాంతరిక్షమథోనువతిత్రుతే || కేశవం, త్రికృష్ణం. ఆలాపసమా
రవైః ఆలాపరూపైస్సమీదీనేశ్చజైః సాంత్యనవవనైరితియావత్ || తై
శ్చక్తస్సన్నాహ బ్రవీతిస్త | అమరవిరోధీదేవైశ్చక్తో గోత్రభిత్వారి
జాతాభిలాషి ప్రబలకృష్ణ స్పర్థాయావిగతానందబలదీప్తిక స్సన్నఖల
లాకస్రస్టారం త్రికృష్ణమనురూపసాంత్యశక్తి పూర్వకం సమవోచ
దితి భావః || ౧౮ || * * * * *

అథామలామ్యేన రాఘవస్యభరసేనాయుధప్రాప్తిం భరవధకోభ
మానత్వం తేన సకలలూకవ్యాప్త కీర్తిమత్వం చ ప్రతిపాదయంతం.

ప్రాతిలోమ్యేనచ పాశ్చాత్యనాకస్థస్య పారిజాతస్యానుచితం భూలో
కానయనమి త్యైతదథాప్రతిపాదయిష్యే కంఠిబద్ధాతి ॥

గొద్యుగొమన్వమాయోభూదత్రిగభరసేనయా ।

సహసాహవధారోవికలారజదగాతిహా ॥

వ్యా ॥ గొద్యుగొమః । స్వమాయః । అభూత్ । అశ్రీగభరసేన
యా । సహ । సాహవధారః । అవికలః । అరాజత్ । అరాతిహా । ఇ
తి పదవిభాగః ॥ అత్రిగభరసేనయా అశ్రీగః అలక్ష్మీగతః యః భ
రః తన్నామకో రాక్షసః తస్య సేనయా సహసమం । సాహవధారః ఆ
హవధారయా యుద్ధధారయా సహితః అవిచ్ఛిన్నయుద్ధయుక్తః తథా
ప్యవికలః వైకల్యరహితః స్వమాయః అమాయా అనంభః శోభనామా
యాయస్య సస్వమాయః ॥ ౧ ॥ మాయాదంభేక్రియాయాః యైతరత్నమా
లా । శుద్ధశోరామః అరాతిహా భరమావణాదిశత్రుహంతానకా అ
రాజత్ । ప్రవకాశే తతః గొద్యుగోమః గౌశ్చద్యౌశ్చగోద్యావాగః
పృథివీద్యౌః స్వగః ॥ ౨ ॥ ద్యౌస్వగేచాంతరిక్షేచేతి వైజయంతీ ॥ తే
గచ్ఛతి వ్యాపౌతీతి గొద్యుగాడమాకీర్తిత్యస్యసః గొద్యుగొమః ॥ ౩ ॥ ఉ
మాస్యాదతసీగారీ హరిద్రాకీర్తితాంతిష్వితి తత్సమాలా । అభూత్ ఆ
సీత్ ॥ భరంసేనయా సమం విచ్ఛిన్నం కృత్వా పృథుండితగాత్రః రామో
రరాజ ॥ తేనచ వతుదశశసహస్ర సంఖ్యభరాది రాక్షసవజ్రేన అసౌ
సఖలలాకవ్యాప్తకీర్తితా సీదితి భావః ॥ ప్రాతిలోమ్యపాఠస్తు ॥

హాతిరాదజరాలాక విరోధావహసాహస ।

యానసేరభగశ్రీదభూయోమాన్వమగొద్యుగః

వ్యా ॥ హా । అతిరాదజరాలాకవిరోధావహసాహస । యానసే
రభగ । త్రిద । భూయః । మా । స్వం । అగః । ద్యుగః । ఇతి పదవి
భాగః ॥ అతిరాంతః- అత్యంతం రాంతః దాతారః యే ఆజరః దేవాః
తే హమాలోకస్తేజః తద్విరోధావహం తద్విఘాతకరం సాహసం య

స్యనతథోక్తః తస్యసంబుద్ధిః కర్మఫలదాత్మజేవానాం తేజోభంజక
సాహసయుక్తేత్యుభయః ॥ యానసేరఖగ | ఇరయావాచావేదవాచాన
హితఃసేరః వేదమయః ఖగః గరుత్మాణాయానభూతః వాహనభూతః
సేరః ఖగోయస్యనతథోక్తస్తస్య సంబుద్ధిః త్రిదశపన్నదహేకృష్ణ
స్వం స్వవశభూతః ద్యుగః నాకగతః అగఃమృతః పారిజాతః భూయః
భువంయాతీతి భూయః ఆతోనుపసగేకత్వితకః | భూలోకగతౌమా
ఖూత్ | దేవతేజోభంగకారిపరాక్రమ గరుడవాహన సంపన్నదహే
కృష్ణనాకస్థం పారిజాతం భూలాకంమానేషీ అనుచితత్వాదితిభావః ॥
హాశబ్దః దివ్యస్య వస్తునో భూలోక నయనమనుచితమితిద్యోతయతి॥౧౯

అప ॥ అథానులామ్యేన రఘునందనే లంకేశ్వరస్య విజిగీషాహం
కార ప్రతిపాదకం ప్రాతిలామ్యేన ప్రథమంశోకాణావే నివతితస్యా
పి మహేంద్రస్య తనూదై ర్యాజ్యయంతా దీన్పృతిపారిజాతా పహరిణంశ్రీ
కృష్ణం గృహ్ణీధ్యమిత్యాదేశం ప్రదశ్శయంతంశ్లోకమాహ ॥

హతపాపదయేహయోలంకేశోయమసారధీః |

రాజిరావిరతేరాపాహహంగ్రహమారఘః

వ్యా ॥ హతపాపదయే | మోయః | లంకేశః | అయం | అసారధీః |
రాజి | రావిరతేరాపః | హా | హా | అహంగ్రహం | ఆర | ఘః | ఇతిప
దవిభాగః ॥ రావిరతేరాపః అవిరతంసంతతం ఇరాంసురాంపిబంతీత్యవి
రతేరాపాః రాస్త్రీయైః అవిరతేరాపారాక్షసాయస్యనతథోక్తః ॥౨౦॥
రఃపావకేదత్తిత్తచేతి విశ్వః ॥ ఘః ఘోరః ॥౨౧॥ ఘోరేతుఘస్త్రిప్వితరత్న
మాలా ॥ అసారధీః స్సారబుద్ధిః హేయః కుత్సితోలంకేశః లంకాధి
పతిః హతపాపదయేపాపాపాం ఖరాదిరాక్షసానాంచ యోగణోహ
తాయేన న తథోక్తస్తస్మిన్ రాజిరాజని శ్రీరామచంద్రే రాట్కబ్ధో
యం సప్తవ్యంతః అహంగ్రహమహంబుద్ధిం జేష్యామీతి ఆగ్రహం ఆ
రప్రాన ॥ హాహాకష్టకష్టం ॥ ప్రాతిలోమ్యపాతస్తు ॥ * * * * *

స్య తమచ్చారయశృపాపహరత్వంహి । సః ప్రసీద్ధః రామస్తాటశ్చయ
 లవాల్, తాటకాపత్యస్య మారీచస్య లవాచ్ఛేదనాల్. ఆనదిదీపే॥ని॥
 లవోరామసుతేలెశే విశాలెభేదనేచనా ఇతి రత్నమాలా ॥ అనంగ
 రంభువిస్వస్థానె అనాప్తేనా అనాప్తః ఇనః నాథః యయాపాతథోక్తా
 స్వస్థానే రామనన్నిధాన రహితేత్యథః ॥ అదనువాః । అవంత్యాంతి
 రహితలమనాయస్యాస్సాతథోక్తాహన్యమాన మారీచశబ్దే కాకుత్ స్థ
 ధ్వజిత్వ భ్రమో తచ్చానణ మసహమానెత్యథః ॥ని॥దాస్త్రీయాం
 త్యాంతిదానయోరితి రత్నమాలా । సీతా అసహాయజనా సహాయజన
 రహితా లక్ష్మణసన్నిధానరహితా జాలేత్యథః ॥ హాశబ్దః విజనెవ
 నే సీతాయాపకాకిన్యా అవస్థానమనుచితమితి ద్యోతయతి ॥ పూర్తిలో
 మ్యుపాశ్రమ ॥ * * * * * *

విభునామదనాప్తేనాతాసీనా జయహాసహా ।

ససరాగిరిహారీహా నోదేవాలయకేటతా ॥

వ్యా॥ విభునా । మదనాప్తేన । ఆత । ఆసీనాజయహాసహా । సః ।
 నరాః । గిరిహారీ । హా । నో । దేవాలయకే । అటతా । ఇతి పదవిభా
 గః ॥ ఆసీనాజయహాసహా । ఆసీనః- స్వవాహనె ఉపవిష్టః । అజయః
 జయస్య జయంతస్య విరొధీప్రద్యుమ్నః ॥ని॥ జయోజయంతే విజయో
 జయాదుర్గాగ్ని మంధయోగితివిశ్వః ॥ తస్యహాసం యుద్ధాటహాసం
 హంతీతి ఆసీనాజయహాసహా ॥ వాహనాకూఢజయంత ప్రతిస్పర్ధిప్ర
 ద్యుమ్న రణాటహాసం శరవషేణ నిరాకృతవానిత్యథః । సరాస
 సంపత్నః సః గిరిహారీ గిరిస్పర్వతా హరతిప్రహరంతి తథోక్తః
 ఇంద్రః దేవాలయవీచ దేవాలయకః తస్మిన్ త్రిదశాలయే స్వగేఅట
 తా పరిభ్రమతా స్వగం ప్రదక్షిణీకుర్వతా, మదనాప్తేన ప్రద్యుమ్న
 మ్నాశితేన విభునా- కృష్ణేననాఆత ॥ నాతతి స్త ॥ అతపాతశ్యమ
 న ఇత్యుప్లాఖిత్ ॥ గిరిపక్షచ్ఛేదకోపిజయం తజస్ప్రద్యుమ్నాటహాసని

వారకోప శక్తిః పరితన్నంచరంతం ప్రద్యుమ్నశ్శీతం కృష్ణమనుగం
తుం శక్తోనాధూదితిభావః ॥౨౦॥ * * * *

అవ ॥ అథానులోమ్యేన రావణేన సీతాహృతేతి ప్రతిపాదయం
తం ప్రాతిలోమ్యేన స్వమిత్రభూత ప్రవరాభ్య బాహ్మణాప్యాయిత
తేజసాశక్తేన ప్రద్యుమ్న తేజోభంగః కృతేతి ప్రదశయంతం
శ్లోకమాహ ॥ * * * * *

భారమాకుదశాకేన శరాధీకుహకేనహం ।

చారుధీవనపాలాక్యావైదేహీమహితాహృతా

వ్యా ॥ భారమా । కుదశాకే । ఆశరాధీకుహకేన । హం । చారు
ధీవనపాలాక్యా । వైదేహీ । మహితా । హృతా । ఇతి పదవిభాగః ।
భారమా । భాసాలక్ష్మీః సీతాయా లక్ష్మ్యభేదేపి మానుషవతారత్వమ
వలంబ్య భేదవ్యపదేశః । రామస్య విష్ణ్వభేదేపి విష్ణునానదృశోవీర్య
ఇతి భేదవ్యపదేశవత్ । చారుధీవనపాలాక్యా చారుధియశ్శుద్ధబుద్ధ
యోవనపాలాః వనరక్షకాః దేవాస్తైరాలోక్యాఅవలొకయితుంయో
గ్యావనదేవతా మాత్రసాక్షికేతియావత్ ॥ మహితాశ్రాజితావైదేహీ
బానకీకుదశాకేన కుత్సితాస్థాకేన సీతాహరణోద్యోగద్రావణస్యా
యుః క్షయదుదేశా జాతేతిభావః ॥ ఆశరాధీకుహకేన ఆశరేణరా
క్షనరూపేణ అధీకుహకేన అబుద్ధివంచకేన ॥౧॥ కృవ్యాదోప్రపఆశర
ఇత్యమరః । ఎంచనాథకం సంన్యాసీరూపం భృతవతారావణేన హృ
తాగ్సహితా హాకష్టం ॥ ప్రాతిలోమ్యేనపాతస్త్రం ॥ * *

తాహృతాహిమహీదేవైక్యాలాపనవధీరుచా ।

హనకేహకుధీరాశ నాకేశాదకుమారభాః॥

వ్యా ॥ తాః । హృతాః । హి । మహీదేవైక్యాలాపనవధీరుచా ।
హనకేహకుధీరాశనాకేశా । అగకుమారభాః । ఇతిపదవిభాగః ॥ మ
హీదేవైక్యాలాపనవధీరుచా । మహీదేవస్య - మిత్రిభూతస్య ప్రేత

రాజ్యబ్రాహ్మణస్య విశ్వేన సౌహృదేన రామసుగ్రీవయోరైక్య మితవ
త్ అలాపేనాశగహితేజనవేచరం తన్వాధీరుశా వ్రజ్జాతేజసీయస్యన
నిధో క్తః తేన ఇంద్రస్య సఖా కశ్చిత్ప్రవరనామా బ్రాహ్మణః రణం
గణేసంగత్య త్రికృష్ణశరఘాత విషణ్ణస్య శక్రస్య యథానిస్సంజ్ఞతావి
ప్రేజసుత్వంచ నభవతి తథా ప్రధనస్య ధురవావరితవానితి హరి
వంశే ప్రసిద్ధం ॥ హనకేహకుధీరాశనాశేశా- హనమేవహనకంయు
ద్ధత్యాగస్తస్మిన్ ఈహాఇచ్ఛాయేషాంతే తథాక్తాః తేభ తేకుధీరాః
కున్సిత్తదైర్యవంశ సైష్వాశారక్షణేచ్ఛాయస్యసతథోక్తః తేన నాశేశా
స్వగృహాధేనశక్రేణ ఈచ్ఛబ్రూయం శృతీయాంతః హరిశరఘానభీ
త్యాయుద్ధంశ్యక్తావలాయనోద్యుక్తానాం కున్సిత్తదైర్యవతాం దేవా
నాంరక్షణం చికిషత్ తాన్స్వగృహేరణేత్యథః । తాః ప్రసిద్ధాః అద
కుమారభాః । అదస్యత్రాంశరహితస్య కుమారస్యవ్రద్యుమ్నస్యభాః
దీప్తయః । భాశబ్దాయమాకారాంతః ॥ని॥ త్వీడ్భాభాశ్చవిద్యుతిదీప్త
య ఇత్యమరః । హృతాః- అపహృతాః ఖలు ॥ ౨౨ ॥ * * * *

ఆన ॥ అథానులోమ్యేన శ్రీరామస్య సీతావియోగినో హనుమగ్న
మాగమం సుగ్రీవస్య రాజ్యభగిష్టస్య దుర్బలస్యపరాక్రమప్రాప్తించ ద
శ్శయంతం ప్రాతిలోమ్యేన శక్రేణయుధి తేజోభంగం ప్రాపితస్య వ్ర
ద్యుమ్నస్యపునఃక్షణాదేవ తేజోలాభం శక్రుఘాతిత్వంచ ప్రాప్తవత
శ్శరఘాతశ్రమహరి శీతవాతశాలినభోదేవాకలనంచ ప్రతిపాదయం
తం శ్లోకమాహ ॥ * * * *

హరితోయదభోరామా వియోగేనఘవాయుజః ।

తంరుమామహితోపేతా మోదోసారజారామయః॥

వ్యా ॥ హరితోయదభః । రామావియోగే । అనఘవాయుజః । తం
రుమామహితః । తేపేతామోదః । అసారజాః । ఆమ । యః । భృతిపద
విభాగః ॥ హరిమనోహరితోయదో మేఘస్వస్యభేదభాయస్వసః హరి

తోయదభః । మనోహరిమేఘప్రభోయోరామో రామావియోగో
 సీతావిన్యోషేసతి అనఘవాయుజః- అనఘోనిదోమోవాయుజః హ
 నూమాన్యస్యసతథోక్తః ॥ తం రామం । అసారజుః సారజుఃబలకీర్తి
 నవిద్యోతేయస్యసతథోక్తః॥సి॥ జుకీర్త్యాకంసంగరఇతి రత్నమాలా॥దు
 ర్చలత్వేన వాచితః పరాజయం ప్రాప్యసగ్రీవోవిగతబలయశో ఇతిభా
 వః ॥ అతపః అపేతామోదోన్మోపగతసంతోషః ॥ రుమామహితః రుమా
 యా- రుమాఖ్యయా మహితః- పూజితః రుమాభిర్తా సుగ్రీవఇతి
 యావత్ ॥౨॥ రుమాసుగ్రీవభార్యాయామితి రత్నమాలా ఆమప్రా
 ప్తవాన్ ॥ అమగతావిత్యస్తాన్లిట్ ॥ పౌగిలోమ్యేనపాతస్తు ॥ * * *
 యోమరాజురసాదోమోతాపేతాహిమమారుతం ।
 జోయవాఘనగేయోవిమారాభాదయశోరిహ ॥

వ్యా॥ యః । అమరాజుః । అసాదోమః । అతాపేతః । హిమమా
 రుతం జః । యవా । ఘనగేయః । విం । ఆర । అభోదయశః । ఆరి
 హః ॥ ఇతి పదవిభాగః ॥ యః యవా ప్రద్యమ్నః । అమరాజుః అను
 రేరేరేస్సహ అజుః అయద్ధం యస్యసతథోక్తః । రేరేస్సహ యద్ధ
 సహితోజాతఇత్యర్థః । అత్ర జాశ్చస్సంగరవాచీ సపవ హిమమారు
 తం హిమాశ్చీతామారుతా వాతా యస్త్రిన్యసతథోక్తః, తం విం ఆ
 కాశం ॥ ౨ ॥ విశ్వతసుష్యిన్యోమ్నీనాతే పరమాత్మనిపక్షిణీతి రత్నమా
 లా ॥ ఆర పౌప్తవాన్ ॥ తదనంతరం అతాపేతస్తాపం ఇతఃప్రాప్తః
 సభవతితిథోక్తః । అభోదయతః-అభాయాస్తేజసః ఉదయతః పౌ
 దుర్భావాత్, అరిహ శఘ్నమాన్తా జోజేతానన్ ॥ ౨ ॥ జోజపే విజ
 యే మేరౌ, శబ్దజేతరిమత్సరే ఇతిరత్నమాలా ॥ అసాదోమః । అసా
 దా అనవసాదా, ఉమాకీర్త్యస్యసతథోక్తః అతపవ ఘనగేయః, ఘనైః
 పౌగ్ధేగేయః స్తుత్యాజాతః ప్రథమమింద్రశరఘాతేన విసంజ్ఞత్వా
 త్ క్షుమామమరేస్సహ యద్ధరహితాపి ప్రద్యమ్నః ఘనశ్శీతవా

యుయుతవియత్తలాకలనయః నిర్మలతాపఃపునస్తేజోభ్యుదయేనశరూః
నిఘ్నన్ననవసన్నకీఃప్రాధానాంస్తుతివిషయోబధూవేతిభావః॥ ౨౩॥

అవ ॥ అథానుభూమ్యేన గామో వాలివధమకృతేత్యేతమథాంప్ర
కేశయంతం ప్రాప్తిలోమ్యేన శ్రీకృష్ణావాసవశరాదికలవైనతేయసం
రక్షణం కృతవానిత్యేతమథాం వ్రదశకాయంతం శ్లోకమాహ ॥

భానుభానుతథావానూ సదామోదపరోహతం ।

తంహతామరసాభాక్షోతిరాతాకృతవాసవిం ॥

వ్యా ॥ భానుభానుతథాః । వామాసదామోదపరః । హతం । తం
హ । తామరసాభాక్షః । అతిరాతా । అకృత । వాసవిం ॥ ఇతిపదవి
భాగః ॥ భానుభయా-సూర్యతేజసా. నుతాస్తుతాభావప్రసంగసతథో
క్తః సూర్యతేజోధికతేజాఇత్యర్థః । వామయా-(స్త్రీ)యా, సీతయా,
సదామోదపరః-సమీపీనానందజననతత్పరః, ॥ ౨౩ ॥ వామారామావా
మనేత్రా పురుధ్రితిహలాయుధః ॥ అతిరాతా అత్యంతంరాతా రా
గానఇత్యస్తాత్త్వత్ తామరసస్య-కమలవ్య, అభేవాభాయయోస్తే తా
మరసాభ తథాభూతే అక్షీణీయస్యః తామరసాభాక్షః రామస్తంప్ర
సిద్ధం వాసవిం వాసవస్యాపత్యం వాలినం, అతఇతిత్యవత్కృత్యైవైవ
హతనకృత జఘానేత్యర్థః । హేతిపాదపూరణే ॥ ౨౪ ॥ హస్యాత్సం
బోధనే పాదపూరణేచేతివిశ్వః ॥ ప్రాప్తిలోమ్యేన పాతస్తు ॥ *****

వింస వాతకృతా రాతిక్షోభాసారమతాహతం ।

తంహరోపదమోదానమావాభాతనుభానుభాః॥

వ్యా ॥ విం । సః । వాతకృతారాతిక్షోభాసారమతాహతం । తం
హరోపదమః । దానం । అవ । అభాతనుభానుభాః ॥ ఇతి పదవిభాగః ॥
అభయా-కాన్త్యా, తస్య లఘ్వే భానుభాస్సూర్యకాంతిర్యస్యసతథో
క్తః । స్వతేజసా లఘూకృతతవనదీప్తిరితియావత్ ॥ శుభ్ర ॥ నత్రతస్మా
ద్రోధాతిశుభ్రః హరోపదమః హరస్య-శివస్య, నిగ్రాహకః జానా

శ్రవణాహత శంఖశీలారణ్యధాః । సకృష్టః వాతేన పక్షవాతేన కృ
తాని అరాతీనాం-శయోతాం, యోభాసారమతాహతాని యేనసః
యోభః సంవలనం అపారకః బలాభావః, నుతాహతం । అభిమతహాః
అహతశబ్దః, భావక్తాంతః, పక్షవాతేన పరిపంథినాం క్షోభం దౌర్బల్యం,
అభిమతాధామోనించ కుర్వంతమిత్యధాః । తందానం విం-దా
నభూతం పక్షిణం, గరుడం శ్లో॥ దాసస్సఖావాహనమానసం ధ్వజఇత్యా
ద్యభియుక్తోక్తేః, అవ-రరక్ష, అవతేలికట్ ౧౨॥ * * * *

అవ ॥ అథ వాలినధానంతరం రామస్య రావణవధోదరకజయల
క్ష్మీప్రాప్తిం తతస్సుగ్రీవసేనులాభప్రయుక్తతేజోతిశయసిద్ధించాను
లోమ్యేన ప్రతిపాదయంతం సమరశ్రాంతపక్షిరాగసంరక్షకత్వేన
ప్రాగుక్తస్య కృష్ణస్య శత్రువరాభవోపయుక్తజయలక్ష్మీసిద్ధిం చ ప్రాతి
లోమ్యేన ప్రదశాదయంతం శ్లోకమాహ ॥ * * *

హంసజారుద్ధబలజా పరోదారసుఖాజని ।

రాజిరావణరక్షోరవిఘాతాయరమారయం ॥

వ్యా ॥ హంసజారుద్ధబలజా । పరోదారసుఖా । అజని । రాజి ।
రావణరక్షోరవిఘాతాయ । రమా । ఆర । యం ॥ ఇతిపదవిభాగః ॥
యం రామం రావణరక్షోరవిఘాతాయ । రావణాభ్యురక్షసః, రస్య
శిరసః ॥ ని ॥ రంక్షీబంధుధిరేమూర్ధ్నితరత్నమాలా ॥ తస్య విఘాతా
య-భేదాయ, రమా జయలక్ష్మీ, ఆర ప్రాప్తవతి తస్మిన్నాజి రాజ్ఞ
రామే హంసజారుద్ధబలజా-హంసజస్య-సుగ్రీవస్య, సూర్యపుత్రస్య ॥
భానుహంసస్సహస్రాంశురిత్యమరః ॥ అరుద్ధబలజా-అతిప్రహ్వసే
నాజన్యాపరోదారసుఖా-పరమోత్కృష్టశోభనదీప్తిః, అజని-బధూవ.
వాలినధేన జయలక్ష్మీం ప్రాప్తవతి రాఘవే సుగ్రీవానీకలాభప్రయు
క్తం పరభీకరం-పరోత్కృష్టం తెజస్సుజనీతిభావః ॥ స్రాతిలామ్యపాతన్త ॥

యంగమారయతాఘావిరక్షోరణవరా జిరా ।

నిజభాసురదారోపజాలబద్ధరుజానహం

వ్యా || యం | రమా | ఆర | యతాఘా | విరక్తారణవరాజిరా |
 నిజభా | సురదా | రోపజాలబద్ధరుజానహం || ఇతి పదవిభాగః || రో
 వేజాలెన-బాణసమూహేన, || ని || పత్రీరోపఇమద్వక్యాయోరిత్యమర్కః
 బద్ధాని బద్ధాయారుజావేదనాతత్పహం సహిష్ణు శత్రుక్షి ప్రశరనికర
 స్రీయ క్తదుశఖనహిష్ణుం యం త్రికృష్టం యతాఘావ్యపగతదోషావి
 రక్తః నిగతరాక్షసం రణవరాజిరం యద్ధశ్రేష్ఠాంకణాయయాసా.విర
 క్తారణవరాజిరా నిజా అవినాశినీ భాదీప్తిగ్రస్యాస్యాహ్నోక్తా || ని ||
 నిజోస్వీయావినాశినావితరన్నమాలా || సురదాసురాదైవాన్ ద్యు-
 ఖండయతీతి తథోక్తా రమా జయలక్ష్మీః ఆరప్రాప | సః గరుత్మంతర
 గత్తేతి పూర్వైశాన్వయః || ౨౫ || * * *

అవ || అథానుతో మ్యేన సాగరమతిక్రమ్య సీతాం దృష్ట్వా పునరా
 యాంతం హనుమాంతమాసాద్య రఘువీరస్సహ్యమలయాదిపర్వతాన్
 సముద్రేవేలాంచ ప్రాప్తస్సగరరాజేతి వణయంతం ప్రాతిలోమ్యే
 న కృష్ణః ప్రమ్యన్నశాడనాపరాధేన శక్రం ప్రశితరాం కుపితః త
 జ్జయం లబ్ధ్వా తెజోతిశయశాలీనా పారిజాతం దృఢంజగ్రాహేతి ద
 ర్శయంతం శ్లోకమాహ || * * *

సాగరాతిగమాభాతి నాకేశోసురమానహః |

తంసమారుతజంగోప్తాభాదాసాద్యగతాగజం ||

వ్యా || సాగరాతిగం | ఆభాతినాకేశః | అసురమానహః | తం |
 సః | మారుతజం | గోప్తా | ఆభాత్ | ఆసాద్య | గతః | అగజం || ఇ
 తి పదవిభాగః || ఆభాతినాకేశః | ఆభయా-దీప్త్యా, అతినాకేశశక్ర
 మతిక్రాంతః ఇంద్రాభ్యధికతేజస-ఇత్యర్థః | అసురమానహః | అ
 సురమా-దానవలక్ష్మీః, తదనహః సురరిపుసంపదసహిష్ణురిత్యర్థః | గో
 ప్తా-నర్వపాలకః, సః రఘువీరః సాగరాతిగం-సాగరమతిలంఘితవం

తం, తం ప్రసిద్ధం మూలతజం-హనూమంతం, ఆసాద్య-ప్రావ్య, ఆగ
జం అగాశ్చజాద ఆగజం సహ్యాదీన్నగరవేలాంచేతియావత్ | స
మాహారద్వంద్వః | అతపకవద్భావోనవుంసకత్వంచ అగాస్సహ్యాదశ్చే
యాః జానాగరవేలా || ౧ || జాస్త్రియాంచేవవాహిన్యాం యోనిసాగ
రవేలయోరతిరిత్పమాలా || శైలాగ సాగరవేలాంచ గతస్సగ ఆభా
త్ అలసత్ || ప్రాతిలోమ్యపాతస్త్ర ||

జంగతోగద్యసాదాభాప్తాగోజంతరుమానతం |

హస్సమారసుశోకే నాతిభామాగతిరాగనా ||

వ్యా || జం | గతః | గదీ | అసాదాభాప్తా | గోజం | తరుం | ఆ
స | తం | హః | సమారసుశోకేన | అతిభామాగతః | ఆగనా || ఇతప
దపభాగః || మారస్య-ప్రమ్యమ్నస్య, సుశోకః-అత్యంతభేదః, తేన
సహితం సమారసుశోకం తేన ఆగనా-అపరాధేన, ప్రమ్యమ్నడుఃఖ
యుక్తేన శతార్పణాదిరూపేణ, శక్రిస్యాపరాధేన అతిభామాగతిః-అతి
మాత్రక్రోధాగమనః, || ౧ || భాషాక్రోధేరవాదీప్తావితివిశ్వః || గదీ
గదావా, వీహ్యదిత్వాదనః || జం విజయం || ౧ || జోజపవిజయఇ
తిరత్పమాలా || గతః ప్రాప్తః. అసాదాభాప్తా అసాదా-అవసాదర
హితాం, ఆభా-దీప్తిం, ఆప్తా-ప్రాప్తా, ఆప్నోతేస్త్ర్య. హః హరిః.
గోజం-స్వగః ప్రభవం, || ౧ || స్వగేషుపరువాగ్వజి దిక్షేత్రఘ్న
నిఘాతరే | లక్ష్మద్భక్త్యాస్త్రియాంపుంసగౌరత్యమరః || తం తదంపా
రిజాతం ఆన-జగ్రహ.

ఆస|| అథానులోమ్యేన శేతుమాగేణ సాగరే గద్యన్త్యా వానర
సేనాయాస్సంరక్షికోరామః రరాజేతి ప్రతిపాదయత్ప్రతిలామ్యే
న గృహీతపారిజాతం కృష్ణం శేవనకృతాం శత్రుజయవిదత్సేన త
ద్విముఖానాం శత్రుభయవిదత్సేనద వనాయత్పద్యం నిబధ్నాతి ||

వీరవానరశేనస్య త్రాతాభాదవతాహినః |

తోయధానిగోయాదస్యయతోనపశేతునా ||

వ్యా - వీరవానర సేనస్య । త్రాతా । అభాత్ । అవతా । హి ।
 సః । తోయధా । అరిగోయాదసి । అయతః । నవసేతునా ॥ ఇతి ప
 దవిభాగః ॥ సః రామః, అరిగోయాదసి గావశ్య యాదాంసిజ గో
 యాదాంసి యాదాంసి జలజంతవశ్చ అరిణి అక్షయాణి గోయాదాం
 సి యస్యసతథోక్తః తస్మిన్ ॥ ని ॥ రిశబ్దస్తుశ్రవేక్షయ్యతిరత్నమాలా
 తోయధా-సముద్రే, అవతారక్షతావతనప్రతిబంధేన రక్షణం కుర్వతా
 నవసేతునా-నూతనసేతునా, అయతః-గచ్ఛతః, ఇటకిటకటీగ శావిత్వ
 త్రప్రశ్లిష్టదీధాతౌశ్మతరిహాపం. వీరవానరాణాంసేనావీరవానరసేనం
 తస్య॥సూ॥విభాషాసేనానురాధాయాశాలానిశానామితిసేనాశబ్దస్యక్లి
 బతా, త్రాతానక్షరక్షితానాం. అభాత్బభాసే॥ప్రాతిలోమ్యపాతయ్॥
 నాతుసేననతోయస్య దయాగోరివధాయతః ।

సహితావదభాతాత్రస్యనసేరనవారవీ ॥౨౬॥

వ్యా ॥ నా । తు । సేనవతః । యస్య । దయాగః । అరివధాయ
 తః । సః । హి । తావత్ । అభాతా । త్రాతే । అనసేః । అనవార
 వీ । ఇతి పదవిభాగః ॥ నాతుమనుష్యస్తు యస్య శ్రీకృష్ణస్య సేనవతః
 సేనాయాస్త్రాది రూపాయామయస్యదయాగః కృపాంప్రాప్తస్సక్షా
 రివధాయతః అరివధేనశక్తు వివాశేన అయతః విస్తీర్ణః, ఆభివృద్ధి
 తి యావత్ ॥యస్యకృష్ణస్య అనవారవీనవారవః సైవరూపశబ్దోస్యాస్త్రీ
 తినవారవీనసభవతిత్యనవారవీ త్రికృష్ణవిషయక స్తోత్రశబ్దరహితః,సః
 నాఅనసేఃఅసరహితాడపిత్రాసీభీమా కిముతసఖిన్ద్రావృత్తారితిభా
 వః ॥ అభాతాహి ప్రకాశహీనః ఖలుభాదీస్తావిత్వస్తాత్మక్ తావ
 ద్భృంకారాధః । యత్సేవకశ్మత్తునదేన వధతే యద్విషయక
 ప్రాత్రాకతాతు. నిరాయుధాదపి శక్తోస్త్రస్య నవ్రకాశతే న కృ
 ష్ణః పారిజాతమగ్రహీదితి పూర్వేణాన్వయః ॥౨౬॥ * *

అవ ॥ అథానులోమ్యేన ఉదగ్గివిక్రమ శాలిరావణప్రాణహర
 లంకృత్వా సీతామనుశ్రావ్య స్వాశ్రితవిభీషణ భేదహరౌ రామస్య

ప్రదైవతైః పూజితఇతి శ్రుతపాదయంతం పూరితామ్యేన త్రికృష్ణకృ
ప్రభంగమారవయ్య జయశీలస్సకలైస్త్రాయమానః- పునరవనీమవా
పతి ప్రత్యాయయంతం శ్లోకం నమ్యగ్గ్రహ్నతి । * * *

హరిసాహసలంకేనాసుభేదీ మహితోహినః । బా

రుధూతనుజౌ రామోరమా రాధయదార్తిహా ॥

వ్యా ॥ హరిసాహసలంకేనాసుభేదీ । మహితః । హి । నః । కా
రుధూతనుజః । గామః । ఆరం । ఆరాధయదార్తిహా । ఇతి పదవిభా
గః ॥ హరిసాహసలంకేనా సుభేదీహరిసాహసం యస్యనః
హరిసాహసః మనోజ్ఞవిక్రమః । యః లంకేనః, లంకాయాభినః ప్ర
భుః రానణస్తస్యా సుభేదీప్రాణనాశకః, అనంతరంచారుః మనోజ్ఞా
నూతనుజాసీతాయస్యసః చారుభూతనుజః, అరుద్రతంతరాధయ
దార్తిహా ఆరాధయతఃపూజయతోవిభీషణస్య ఆర్తిహాభేదహరః ।
హరిసాహసః సుహితోహినః సర్వదైవతైః పూజితః శిలుః ప్రాతలోమ్యపాతస్త ॥

హరిహరాయధరామార మోరాజౌనుతభూరుచా ।

సహితోహిమదీభేను నాకేలంసహనారిహా ॥

వ్యా ॥ హా । ఆర్తిదాయ । ధరాం । ఆర । మోరాః । జః । నుత
భూః । రుచా । సః । హితః । హి । మదీభే । సునాకే । అలం । సహ
నా । అరిహా । ఇతిపదవిభాగః ॥ ఆర్తిదాయధరామారాదయతి ఆర్తిదా
యార్థజన్యస్యభేదహరః ప్రమృష్టమృస్సాత్మకీర్వాతస్తైహితః హితయో
గశ్చైవ తుభీమదీభేమదీమదాంధః- ఇభః విరావతనామగజః య
ష్టిస్యః మదీభస్తస్మిన్ మదీభేనునాకేశోభనే స్వగేఅలమత్యంతంస
హనావేగేన అరిహాశత్రుభంజకః అతపవజః జేతానుతభూః సుతంను
తిః భావైక్తః తస్యభూః స్థానంనర్వేహం ప్రాత్రీపాశ్రభూతః రుచాతే
జసామోరాః మాలక్టీః ఉరసియస్యసః మోరాః సః త్రికృష్ణః ధరాం
భూరుం ఆరప్రాప్తవాహి ॥ ౩౮ ॥ * * *

అవి । అథానులామ్యేన రామస్య ఆయోధ్యాప్రాప్తిం పూరితా

మ్యేనశ్రీకృష్ణస్యద్వారకాపురప్రవేశంచప్రతిపాదయగంగ్లోకమాహీ
 నాళికేరసుభాకారా గారాసానురసాపికా ।
 దావణారిక్షమేరాపూ రాభేజేహిననామునా॥

వ్యా॥ నాళికేరసుభాకారాగారా । అసా । సురసాపికా । రావ
 ణారిక్షమేరా । పూః । అభేజే । హి । న । న । అమునా । ఇతి పద
 విభాగః॥ నాళికేరే-ర్నారికేశదుగ్రేమై, సుభాకారాణి- శోభనాకృతీ
 తస్య, అగారాణి కృహణి యస్యాంసానాళికేరసుభాకారాగారా । సుర
 సాపికా సురనన్యశోభనస్య రాగస్య అపికాపాపికా స్వహణీయే
 తి యావత్ ॥ రావణారిక్షమేరా । రావణారేః-దశకంఠశతోః, క్ష
 మ్ ఊచితా ఇరా భూమిర్యస్యాంసాతీతోక్తా త్రిరామచంద్రనివాస
 యోగ్యతీతిమతీత్యశః । అసా పూః- అయోధ్యాపురీ అమునా రా
 మచంద్రోః అభేజేహి- సేవితాఖలు, న నేతిన్వాభ్యాం నభ్యాంపృ
 క్తీతాధావన పగ్నవన్యతి అభేజఇత్యాజ్ఞే పూర్వాద్భజతేకమణి రిటి
 రూపం ॥ ప్రాతిలోమ్యపాఠస్తు ॥ * * *

నామునానహిజేభేరాపూరామక్షరిణావరా ।

కాపిసారసుసారాగా రాకాభాసురకేళినా ॥

వ్యా॥ న । అమునా । న । హి । జేభేరా । పూః । అమే । అక్షరి
 ణా । వరా । కా । అపి । సారసుసారాగా । రాకాభాసురకేళినా ।
 ఇతిపదవిభాగః॥ జేభేరాణాః జేతారః ఇభాః గజాః యస్యాస్యాజే
 భాతాదృశీ ఇరా భూమిర్యస్యాస్యాజేభేరాజయశీలగజయుక్తపృథ్వీకే
 త్యశః॥ వరాశ్శ్రేష్ఠా కాపిపూః ద్వారకాపురీఅక్షరిణాధర్మవతా ॥
 వి॥ అక్షరః పృణవేధనా ఇతిరత్నమాలా ॥ రాకాభాసురకేళినా-
 రాకాసునవరజౌ నారీషుగౌపికాసుభాసురాకేళిలీలాయస్యనగతోక్తః
 తేన ॥ వి॥ రాకానవరజౌ నార్యామితి రత్నమాలా । అమునా-త్రికృష్ణై
 న సారసుసారాగాపతీసారః వరః శోభనః సారాగః-సురనంబంధి
 వృక్షః పారిజాతాయస్యాస్సాతీతోక్తాపతీఅమేహి॥ దగ్ధేల-అమగత్య

స్వీత్యస్తాత్ర-మణిలి | త్రికృష్ణః ద్విర కావతి | పపారిజాతాంకుర్వ
న్నేవపవైతేభావః | అత్రాపిద్వానజ్ఞాప్రకృతమథాంప్రత్యాయయతః ||

అన || అథానులామ్యేన శ్రీ గామచంద్ర ప్రవేశానంతరం ఆయో
ధ్యాభూమేమహాలక్ష్మీ ప్రాప్తి శ్రీ రామచంద్రస్య రాజశ్రీసిద్ధిం చక
ళయంతం పాత్రిలామ్యేన సత్యభామాగృహాంకణస్య పారిజాతస్థావన
వత్సం సత్యభామాయాః పారిజాతకుసుమధారణేన అగృహ్యతకాంతి
నంపత్తిం శ్రీకృష్ణరుక్మిణీవివయకరొషనిన్పత్తిం సమీచీనజ్ఞానాదిసిద్ధిం చ
సూచయంతం శ్లోకమాహ || * * * *

సాగ్ర్యతామరసా గారా మతౌ నూఘనభారగౌః |

నిజదేపరజిత్యాన శ్రీరామే సుగరాజభా ||

వ్యా || సా | అగ్ర్యతామరసా గారాం | అతౌ నూ | ఘనభా | ఆర
గౌః | నిజదే | పరజితి | అన | శ్రీః | రామే | సుగరాజభా | ఇతి
పదివిభాగః || రామప్రవేశానంతరం సాగౌః ఆయోధ్యాభూః || ని || గౌ
ర్నాకేవ్యవభేదందే వాగ్భూదిధైనుహస్త్రియామితి రత్నమాలా || అ
తౌ నూ అకృశా ఘనభా- అధికదీప్తిశ్చ సతీ అగ్ర్యతామరసా గారాం
అగ్ర్యం ఉత్తమాంతామరసా గారాం-కసులాలయాంలక్ష్మీ మరప్రాప్త
వతి నిజదేస్వప్నదేసహిప్రసన్నే హ్యత్తానం దదాతీతి | యత్యక్షదాబల
దాఇతి శ్మితేః | పరజితి రావణాది శత్రుజేతరి శ్రీరామే సుగరాజ
భాసుగాసుగమారాజభారాజదీప్తిగృహ్యాస్సాతథోక్తారాజ్యేనహిరా
జతేజస్సుగమంభవతి శ్రీః రాజ్యమయానంపత్ అనభభూవ || ప్రాతి
లామ్యపారస్తు || * * * *

భాజరాగసుమేరాశ్రీ సత్యాజిరపదేజని | గౌర

భానఘమాతౌమరా గాసారమతాగ్ర్యసా || ౩ ||

వ్యా || భా | అజరాగసుమేరా | శ్రీ సత్యాజిరపదే | అనని | గౌర
భా | అనఘమా | తౌమరాగా | సా | అరిమతి | అగ్ర్యసా | ఇతిపది
విభాగః || అజరాగసుమేరా- అజరాణాం జరాణామగః పారిజా

తస్తస్య సుమాని-పుష్పాణి ఇగాస్థానం యస్యాస్స అజరాగమ మరీ-
పారిజాతకుసుమస్థాభాదీప్తిః శ్రీసత్యజిరపదే - శ్రీసత్యాయాః శ్రీ
మత్త్యాస్తత్యభామాయాః అజిరపదే అకణ్ఠానై అజనిలజాయతీపా-
రిజారికుసుమదీప్తిరత్యమ్మ సత్యభామంకణే అవససాతేతి కథన్తా-
న తదంకణే పారిజాతః కృష్ణేన స్థాపితఇతి వ్యజ్యతే తేన సానత్యభా-
మా గౌరభాపూవాకపేక్షయా వ్యధిక గౌరతటితాంతః అనఘమా-
నిదోకప సంపత్కాక్షామః క్షీణః రాగోమాత్సర్యం యస్యాస్సాక్షా-
మరాగా పారిజాతానయనేన నారదరత్నకుసుమగ్రాహిణ్యోంరుక్మి-
ణ్యోం రద్ధాతరి కృష్ణేన ప్రరూఢం మాత్సర్యం ఉజ్జ్వలవతీతి భావః॥ని॥
రాగోను రాగేమాత్సర్య ఇతి రత్నమాలా ॥ అగ్ర్యపా- అగ్ర్యం శ్రేష్ఠం
పంజ్ఞానం యస్యాస్స అగ్ర్యపా ॥ ని ॥ సంక్షీబంస్త్రిందనపశేజ్ఞానేభ్యా
నేనవారణే ఇతిరత్నమాలా ॥ తత్రైవ సమీచిన విభాకవతీచసతి అరమ-
తకృష్ణేన సాకం క్రీడతిస్త ॥ ౩౦-౬౦ ॥ * * *

శ్రీమద్రాఘవయాదవకృతి ధరశ్యేమావలోత్రంసకశ్యేయోహేతు-
మదీకరత్యతిమిమాం శ్రీహోమయాదుష్కరాం ॥ కష్టాద్రవవిత్రమా-
ధవకథాస్వాదోన్మితతాతాకాస్సస్తస్సాధు విచిన్వతాంగుణవిదక్ష్వా-
ఘామమోఘాదరాః ॥ * * *

శ్రీమత్కాశ్యేనగరనాయకతాతాచార్యభాగినేయ వాజపేయనర్వ-
వృష్టాప్తర్యామాదియాదిశ్రీశ్రీనివాసార్యతనూభవస్యజ్ఞేయమకచక్ర-
వర్తిహారఘనాథార్యయజ్ఞనస్తనయేనశ్రీశ్రీనివాసకృపాతిశయసువిచిత-
నయోగీతాంభాగర్భసంభవేన శ్రీమదాత్రేయ పెంకటార్యయజ్ఞనా

చిరచితం స్మృత్యవ్యాఖ్యానసహితం రాఘవయాదవీ

యాభ్య మనులామవిలాసు కావ్యం

శ్రీపంపూర్ణమశ్రి

